

**Univerzita Karlova v Praze
1. lékařská fakulta**

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví
Studijní obor: Adiktologie

Bc. Iveta Vopálková

Vývoj postavení studentů ve třídě na střední škole a užívání vybraných návykových látek v průběhu jejich studia: prospektivní sociometrická studie.

The Development of Students Status in Secondary School Class and the Use of Selected Drugs During Their Study: a Prospective Sociometric Study.

Diplomová práce

Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Jaroslav Vacek

Praha, 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, 21. 7. 2015

Iveta Vopálková

.....

Identifikační záznam

Vopálková, Iveta: *Vývoj postavení studentů ve třídě na střední škole a užívání vybraných návykových látek v průběhu jejich studia: prospektivní sociometrická studie. [The development of students status in secondary school class and the use of selected drugs during their study: a prospective sociometric study]*. Praha, 2015. 105 s., 2 přílohy. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí práce Mgr. Jaroslav Vacek.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu diplomové práce Mgr. Jaroslavu Vackovi za odborné vedení, cenné rady a hlavně za jeho neskonalou ochotu a trpělivost.

Také bych chtěla poděkovat svým rodičům a příteli, kteří mě po celou dobu studia podporovali a jejichž projevovaná důvěra mi pomáhala ve studiu.

Abstrakt:

Diplomová práce navazuje na bakalářskou práci autorky, která se zabývá sociometrickým statutem a užíváním návykových látek u studentů prvních ročníků středních škol.

Obě práce vycházejí z teorie vzniku závislosti na návykových látkách, jež má velmi komplexní příčiny vzniku a vzniká v průběhu vývoje jedince ve vzájemné interakci více faktorů. Jedním z těchto faktorů je i potřeba dosáhnout sociální konformity (především ve vrstevnických kolektivech), která může být u skupiny dospívajících studentů silná v době studia na střední škole, kde se v nových třídách vytváří postavení jednotlivců a která se může měnit z důvodu přirozených změn v postavení studentů a vzájemných interakcích mezi jedinci ve třídách.

Cílem diplomové práce je zrealizovat prospektivní sociometrickou studii, která zkoumá konkrétní třídy v odstupu dvou let a zjistit, jaké mají studenti v konkrétních třídách třetích ročníků postavení a jak se toto postavení od posledního výzkumu změnilo. A to se zaměřením na popis změn souvislostí mezi užíváním cigaret, alkoholu a konopných drog s postavením jednotlivých studentů ve třídě. Současného výzkumu se zúčastnilo 143 studentů ze sedmi stejných tříd, jako v roce 2013 (nyní studenti třetích ročníků středních škol).

Jako metoda tvorby dat byl zvolen sociometrický ratingový dotazník a dotazník zaměřený na užívání vybraných návykových látek.

Praktická část se věnuje zpracování výsledků získaných z dotazníků sebraných v roce 2013 a v roce 2015 a rovněž se věnuje výzkumným otázkám.

Ve výsledcích z bakalářské a diplomové práce byl zjištěn rozdíl mezi možnou souvislostí zkušeností s návykovými látkami a získaným vlivem. V případě současného výzkumu bylo zjištěno, že míra vlivu pozitivně koreluje s mírou rizika ve třídách podle druhu studovaných škol. V případě užívání konkrétních návykových látek v posledním měsíci a postavením studenta ve třídě, bylo zjištěno, že se v některých třídách objevuje souvislost kouření cigaret a užívání alkoholu se získaným vlivem (tito studenti mají větší vliv). V případě kouření cigaret byla navíc v jedné třídě zjištěna souvislost se získanými sympatiemi. V jedné třídě také souvisí se sympatiemi užití marihuany v posledním měsíci.

Klíčová slova:

Sociometrie – sociometrický status – užívání drog - alkohol – konopné drogy – cigarety – student – střední škola – prospektivní studie

Abstrakt:

The thesis is a continuation of author's bachelor thesis. Bachelor thesis deals with sociometric student's status and substance use among first year of secondary schools students.

Both research are based on the theories of drug addiction development, which has very complex causes and occurs during human development in the interaction of multiple factors. One of these factors is the need to achieve social conformity (mainly in peer collectives), which can be in a group of teenage students strong in period of secondary school. Because there are these individuals creates a new position in a class and that can vary because of natural variations in the status of students and interactions among individuals in the classroom.

The aim is to implement prospective sociometric study, which examines a specific classes after a 2 year interval and to determine the student status in specific classes of third grade secondary schools and how has this position changed since the last survey. The focus is set on the description of changing relations between cigarette, alcohol, cannabis use and individual student status in the class. The survey was carried out in seven specific third grade classes on 3 types of secondary schools with a total of 143 participating students. The sociometric rating questionnaire and a questionnaire focused on selected substances was chosen as the data creation method.

The practical part contains the results obtained from the questionnaires collected in 2013 and 2015 and also focuses on research questions.

The results found a discrepancy between the possible connection experience with substance use and gained influence in all types of secondary schools. For the current research was found that the degree of influence is positively correlated with the degree of risk in classes according to the type of studied secondary schools. In the case of the use of specific substances in the last month and student status in the class, was found that in some classrooms appears relationship between cigarette smoking or alcohol use and obtained influence (these students to have greater influence). In the case of cigarette smoking was also found (in one class) association of cigarette smoking and obtained sympathy. In one class is also relationship between sympathies and cannabis drug use in the last month.

Key words:

Sociometry – sociometric status – drug use - alcohol – cannabis drugs – cigarettes – student – secondary school – prospective study

**Prohlášení zájemce o nahlédnutí
do závěrečné práce absolventa studijního programu
uskutečňovaného na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze**

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo kopie závěrečné práce, jsem však povinen/a s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci.

[illegible]

Obsah:

1	Úvod	11
2	Užívání návykových látek u mladistvých a mladých dospělých.....	13
2.1	Mladiství.....	13
2.1.1	Kouření cigaret – prevalence, vývoj	13
2.1.2	Zkušenosti s užíváním alkoholu – prevalence	14
2.1.3	Prevalence užívání nelegálních návykových látek.....	15
2.2	Mladí dospělí – užívání drog v populaci.....	16
2.2.1	Kouření cigaret – prevalence	16
2.2.2	Prevalence užívání alkoholu	17
2.2.3	Marihuana, hašiš a jiné drogy – prevalence a užívání	17
2.2.4	Rozdíly podle typů středních škol.....	18
3	Školní třída jako sociální skupina.....	19
3.1	Specifika vývoje tříd a vliv třídy na jedince.....	20
3.1.1	Vývoj školních tříd.....	20
3.1.2	Vliv školní třídy na jedince	21
4	Sociometrie	22
4.1	Sociometrický ratingový dotazník	25
5	Dosavadní výzkumy zaměřené na postavení studentů ve třídě v souvislosti s užíváním návykových látek	26
5.1	Výzkum zohledňující působení na vývoj třídy.....	26
5.2	Zahraniční výzkumy	27
5.3	Výzkumy Šafránkové.....	27
5.4	Předchozí studie – bakalářská práce autorky.....	28
6	Metodologie výzkumu	32
6.1	Cíl výzkumu a výzkumné otázky	32
6.2	Metody tvorby dat.....	32
6.3	Modifikace sociometrického ratingového dotazníku.....	33
6.4	Metody analýzy dat.....	34
6.5	Metoda výběru a popis výzkumného souboru.....	36
6.6	Etika	37
7	Výsledky	38
7.1	Změny v užívání návykových látek	38

7.1.1	Kouření cigaret.....	38
7.1.2	Užívání alkoholu	41
7.1.3	Užívání marihuany nebo hašiše	44
7.1.4	Užívání jiných návykových látek.....	46
7.2	Sociometrický status studenta a rizikové chování	48
7.2.1	Střední odborné učiliště.....	49
7.2.2	Střední odborná škola.....	58
7.2.3	Gymnázium.....	64
7.2.4	Statistická analýza dat	69
7.3	Současný subjektivní pohled studentů na ovlivnění jejich postavení ve třídě	74
7.3.1	Kouření cigaret.....	75
7.3.2	Užívání alkoholu	76
7.3.3	Užívání marihuany nebo hašiše	77
8	Diskuze	79
9	Závěr	84
10	Použitá literatura.....	86
11	Přílohy.....	90
11.1	Příloha 1 – dotazník použitý pro účely výzkumu	90
11.2	Příloha 2 – zjištěné rozdíly v riziku a T-skórech vlivu a sympatií	100
12	Seznam obrázků	104
13	Seznam tabulek.....	105

I.TEORETICKÁ ČÁST

1 Úvod

Tato diplomová práce, která je zároveň prospektivní studií, navazuje na výzkum uskutečněný v rámci bakalářské práce autorky (Vopálková, 2013). Předchozí výzkum se zaměřuje na vztahy, postoje k návykovým látkám a zkoumá dosavadní zkušenosti s návykovými látkami u studentů prvních ročníků na středních školách. Současný výzkum tyto zkušenosti také zkoumá a zároveň porovnává výsledky obou výzkumů, jak se změnily v čase.

Obě práce vycházejí z teorie, která říká, že závislost na návykových látkách, stejně jako motivace k samotnému užívání, mají velmi komplexní příčiny vzniku a vznikají v průběhu vývoje jedince ve vzájemné interakci více faktorů. Jedním z těchto faktorů může být i potřeba dosáhnout sociální konformity – především ve vrstevnických kolektivech. Vrstevnickou skupinou, která na jedince v průběhu jeho života nejvíce působí, je bezesporu školní třída. Dosažení zmiňované konformity se pak může uskutečnit prostřednictvím užívání návykových látek - kde je tato potřeba konformity nejčastější v období dospívání – a to při přestupu jedince na jinou školu, kde se snaží zařadit se do nového kolektivu. Například po přestupu ze školy základní na školu střední. Dále tato práce vychází z výsledků, které přináší například Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách. Zde se v jejích výsledcích již několik let objevuje vysoká prevalence zkušeností kouření cigaret, užívání alkoholu či konopí u věkové kohorty 15 – 16 let. Jedinci v tomto věku nejčastěji přechází na střední školu. Lze se tedy domnívat, že toto období, z hlediska experimentování s návykovými látkami, může být pro jedince rizikové a lze ho považovat za sociální faktor pro užívání návykových látek. A to ať už z důvodu tlaku vytvářeného novými spolužáky nebo na základě snahy jedince se k těmto spolužákům přiblížit, zalíbit se jim a nalézt tak smysluplné místo v třídním kolektivu. Toto riziko je také o to větší, pokud jde o kolektiv, kde mají jedinci kladný vztah k experimentování a užívání návykových látek.

V původní práci bylo záměrně vybráno celkem 7 školních tříd ze všech typů středních škol v českém státním systému školství¹ a to z toho důvodu, že nízká úroveň studijních aspirací také patří k rizikovým faktorům počátku užívání návykových látek. V souvislosti se studijními aspiracemi také platí, že úroveň vzdělání je nepřímo úměrná zkušenostem s návykovými látkami (Chomynová et al., 2014).

¹ Střední odborná učiliště, střední odborná škola, gymnázium

V roce 2013 byli respondenti studenty prvních ročníků a výzkum vystihoval situaci ve třídách krátce po jejich prvním půlroce v jedné třídě. Nynější výzkum zkoumá stejné třídy (i stejné respondenty) po uplynutí dvou let - tedy zkoumá studenty již třetích ročníků.

Zaměřit se v diplomové práci opět na stejné třídy jsem se rozhodla z toho důvodu, že se během studia přirozeně mění postavení některých studentů a mohou se tak měnit pozice hvězdy třídy nebo také toho, kdo je od třídy izolovaný. Stejně tak se studenti mezi sebou více poznávají a zjišťují, jaký kdo je a jaké jsou jejich zájmy. Tím pádem se také mohou změnit postoje k užívání návykových látek, míra rizika a zkušenosti s těmito látkami podle toho, kdo má ve třídě větší vliv nebo kdo je studentům více sympatický.

Diplomová práce má za cíl znovu zjistit a porovnat, jak na tom aktuálně jsou studenti se zkušenostmi s vybranými návykovými látkami (kouření cigaret, užívání alkoholu a konopných drog) a jak se změnilo postavení jednotlivých studentů ve třídách a zda zde není statisticky významnější souvislost mezi užíváním těchto návykových látek. Dalším cílem je znovu porovnat, zda došlo ke změnám v rozdílech z hlediska užívání návykových látek na rozdílných typech středních škol.

Pro dosažení těchto cílů bylo zvoleno stejné dotazníkové šetření. Dotazník se zaměřuje na dvě oblasti zkoumání - na sociometrické šetření a na zjišťování zkušeností s užíváním návykových látek.

2 Užívání návykových látek u mladistvých a mladých dospělých

Jedním z východisek níže předkládaného výzkumu jsou výsledky studií, které se zabývají užíváním návykových látek u mladistvých. Výsledky vybraných studií byly uvedeny již v bakalářské práci, zde uvádím stručné informace o těchto českých studiích a jejich důležité výsledky, které se týkají jedinců ve věku 15 let a dále i mladých dospělých nad 18 let.

2.1 Mladiství

Výzkumná studie označovaná jako HBSC (The Health Behavior in School-aged Children) z roku 2010² (Kalman, 2011) se zaměřuje na žáky a studenty ve věku 11 – 15 let. Rok po tomto výzkumu proběhl další výzkum, tzv. ESPAD (the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs), která se zaměřuje na zjišťování užívání návykových látek u mladistvých ve věku 15 – 16 let.

Aktuální výsledky přináší další dotazníkový průzkum s názvem „Mládež a drogy“ (realizátor: A Kluby České republiky o.p.s.), který proběhl v roce 2014 v Jihomoravském kraji.

Tyto studie se zabývají stejnou věkovou skupinou, na jakou byl zaměřen původní výzkum bakalářské práce autorky (2013), jejíž výsledky zde také uvádím.

2.1.1 Kouření cigaret – prevalence, vývoj

HBSC z roce 2010 uvádí, že $\frac{3}{4}$ dotázaných někdy kouřilo cigarety. První zkušenost s kouřením cigaret se pohybuje ve věku 10 – 15 let – nejčastěji však ve věku 13 let (A Kluby o.p.s. ČR, 2011, 2014).

Výsledky ze studie ESPAD (Chomynová et al., 2014) rovněž ukazují, že 75 % z dotázaných studentů má zkušenost s kouřením cigaret a 68 % z nich má tuto zkušenost ještě před 14. rokem. V posledních 30 dnech uvedlo kouření pouze 42 % respondentů a denní kouření se vyskytuje jen u 27 % chlapců a 24 % dívek.

V předcházející bakalářské práci (Vopálková, 2013) bylo zjištěno následující: zkušenost s kouřením cigaret mělo 70 % respondentů – v případě studentů středního odborného učiliště byla celoživotní prevalence 80 %, 67 % pak u studentů odborných škol a na gym-

² Výzkum již proběhl i v roce 2014, nicméně výsledky této studie ještě nebyly publikovány.

náziích již někdy v životě kouřilo 60 % studentů. K první zkušenosti s kouřením docházelo okolo věku 14 – 15 let. Prevalence kouření cigaret v posledních 30 dnech uvedlo 56,3 % kuřáků, z nichž 23,5 kouřilo denně. Podle této studie jsou denními kuřáky častěji chlapci a silných kuřáků je 6 % z celého výzkumného souboru a patří mezi ně spíše dívky.

Tab. 1: Kouření cigaret (v %) – srovnání výsledků z r. 2011 (Chomynová et al., 2014) a 2013 (Vopálková, 2013)

	Chlapci		Dívky		Celkem	
Kouření cigaret	2011	2013	2011	2013	2011	2013
Denní kuřáci	27,2	22,2	24,3	24,7	25,7	24,0
Silní kuřáci > 11cigaret/den	10,1	5,6	6,4	6,2	8,2	6,0

Zde vidíme, že z původních 75 % dotázaných (Chomynová et al., 2014) a 70 %, kteří již někdy v životě vyzkoušeli kouřit cigarety (Vopálková, 2013), se 26 % (18%) jedinců stalo denními kuřáky a silnými kuřáky se stalo 8 % (6%) dotázaných.

2.1.2 Zkušenosti s užíváním alkoholu – prevalence

Zkušenost s alkoholem má, napříč všemi studiemi mladistvých, právě nejvíce těchto jedinců. Podle studie ESPAD v roce 2011 odpovědělo 98 % respondentů, že alespoň jednou v životě pili alkohol. V rámci bakalářské práce byla zjištěna 96 % celoživotní prevalence užívání alkoholu u celého výzkumného souboru. V posledních 30 dnech pak užilo alkohol 88 % dotázaných.

Kalman (2011) uvádí, že první zkušenost s alkoholem měly 2/3 respondentů ještě před dosažením 13 let věku a méně. Studie „Mládež a drogy“ (A Kluby ČR o.p.s, 2014) přišla s výsledky, kdy za nejčastější věk první zkušenosti s alkoholem bylo studenty označených 15 let (celkem 452 respondentů – 20 %). Ve výzkumné práci autorky (2013) je uvedeno, že k prvním zkušenostem s alkoholem dochází ve věku 12 – 13 let – tuto možnost zde uvedlo 34 % respondentů.

Podle celopopulační studie (Běláčková et al., 20112) v posledním roce vyzkoušelo alkohol 84 % mladistvých ve věku 15 – 17 let – z toho 17 % mladistvých pilo alkohol několikrát týdně, 32 % několikrát měsíčně a 35 % méně často než jedenkrát v posledním měsíci.

Studie ESPAD také udává, že za pravidelné uživatele alkoholu lze považovat přibližně 60 % respondentů.

Dalším zajímavým ukazatelem v oblasti zkušeností mladistvých s alkoholem, je tzv. binge drinking, který lze definovat, jako konzumaci nadměrných dávek alkoholu (5 a více standardizovaných sklenic) při jedné konzumní příležitosti – v případě ESPAD šlo o 26 % chlapců a 16 % dívek (Chomynová et al., 2014). U souboru středoškoláků (Vopálková, 2013) binge drinking uvedlo 82% chlapců a 72 % dívek.

2.1.3 Prevalence užívání nelegálních návykových látek

Výsledky uvedených studií ukazují, že z nelegálních látek má nejvyšší celoživotní prevalenci marihuana. Kalman (2011) uvádí dosavadní zkušenost s touto látkou u 30 % respondentů, ESPAD (Chomynová et al., 2014) u 42 % dotázaných a původní výzkum uskutečněný v rámci bakalářské práce udává 33 % (Vopálková, 2013).

Přesto, že u této věkové kohorty dosahuje marihuana vyšších hodnot celoživotní prevalence, tak v případě, kdy se zaměříme pouze na prevalenci užívání v posledních 30 dnech, zjistíme, že tato hodnota podstatně klesá – v ESPADU se objevuje pouze u 10 % dotázaných dívek a 12 % chlapců.

Věk první zkušenosti se nejčastěji pohybuje okolo 15. roku věku. Více než polovina (67 %) respondentů se s ní setkává poprvé ještě před 15. rokem věku a nejčastěji právě v 15-ti letech - 260 respondentů = 28 % (A kluby ČR o.p.s, 2011, 2014).

Co se týče toho, kolik jedinců zůstane u pravidelného užívání po první zkušenosti, výsledky jsou následující: užití marihuany v posledních 12 měsících uvádí 30 % respondentů a necelých 15 % udává užití i v posledních 30 dnech.

V ESPAD lze také najít výsledky, které se týkají ostatních nelegálních návykových látek. Užití jiné nelegální drogy než marihuany uvedlo 11 % respondentů: například halucinogenních hub - 7 % respondentů, LSD - 5 %, extáze - 3 %, pervitin - 2 %, heroinu a jiných opiátů - 1 % dotázaných.

Užití léků, které mají sedativní účinky a nebyly předepsány lékařem, uvedlo 10 % respondentů (Chomynová et al., 2014).

Celkově má celoživotní prevalence užívání nelegálních drog spíše klesající trend - v průběhu vývoje od roku 1995 – 2011 (Mravčík et al., 2012).

2.2 Mladí dospělí – užívání drog v populaci

V České republice jsou pro rozsah užívání drog v populaci (zejména v dospělé populaci) dostupné výsledky z výročních zpráv a studií Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti (Mravčík et al. 2014, Běláčková et al., 2012).

Pro tuto diplomovou práci budou prezentovány zjištěné výsledky pro dospělé (15 – 64 let) a mladé dospělé (15 – 24 let – popřípadě 15 – 34 let), pokud jsou tyto výsledky pro tuto věkovou skupinu dostupné a to z důvodu zaměření diplomové práce na jedince starší 15 let, kteří navštěvují třetí ročník střední školy.

2.2.1 Kouření cigaret – prevalence

Z výsledků celopopulační studie (Běláčková et al., 2012) vyplývá následující: celoživotní prevalence užívání tabáku v ČR je 82,1 % (88 % muži, 76,2 % ženy) a v posledních 30 dnech užilo tabák 47,3 % respondentů (57 % muži, 37,5 % ženy). Necelých 14 % dotázaných někdy kouřilo příležitostně, 9 % pravidelně a denními kuřáky bylo někdy v životě 29 % respondentů (36 % muži, 21 % ženy). Respondenti ve věku 15 – 24 let jsou nejčastěji pravidelnými (11 %) a příležitostnými kuřáky (16 %) a také v tomto věku je nejméně osob, které nikdy v životě nekouřily (12 %). Pro tuto věkovou skupinu (15 – 24 let) dále uvádím výsledky celoživotní prevalence a frekvence užití tabáku (Tabulka 2).

Tab. 2: Celoživotní prevalence a prevalence užití tabáku v posledních 30 dnech a frekvence užití tabáku u věkové skupiny 15-24let – v % (Běláčková et al., 2012)

	muži		ženy		celkem	
Frekvence užití	LTP	LMP	LTP	LMP	LTP	LMP
Denně	31,6	31,6	21,3	20,6	26,2	26,2
Pravidelně, ne denně	11,6	10,9	10,9	9,8	10,4	10,4
Příležitostně	15,3	21,7	16,6	22,8	22,2	22,2
Vyzkoušeno	31,8	-	37,5	-	41,6	-
Nekouřili	9,7	35,8	20,4	46,8	41,6	41,1

LTP = Lifetime prevalence = celoživotní prevalence

LMP = Last mont prevalence = prevalence užití v posledním měsíci/30 dnech

V této věkové skupině je, oproti ostatním skupinám (viz Běláčková et al, 2012), nejmenší podíl nekuřáků. Ženy kuřačky, které kouří denně, pravidelně či alespoň příležitostně kouří právě ve věku 15 – 24 let (53 % kuřaček ve věku 15-24 let).

2.2.2 Prevalence užívání alkoholu

V případě užívání alkoholu uvedlo 10 % respondentů, že v posledním roce abstinovali od pití alkoholu. Nejméně těchto abstinentů je právě ve věkové skupině mladých dospělých (15 – 24 let) - 7 % respondentů. V posledním měsíci také opakovaně užilo alkohol 87 % dotázaných (89 % mužů a 84,6 % žen) a to pouze jednou 5,9 %.

V této studii se objevuje pojem binge drinking ve spojení s otázkou, jež se zaměřuje na pití více než 5 standardizovaných sklenic alkoholu při jedné příležitosti.

2.2.3 Marihuana, hašiš a jiné drogy – prevalence a užívání

Stejně jako u mladistvých platí, že nejčastěji užívanou nelegální návykovou látkou je marihuana.

Celoživotní prevalence u populace mladých dospělých je 40,7 %. Přičemž pouze 21,6 % užilo tuto návykovou látku v posledních 12 měsících a 5,3 % v posledních 30 dnech. (Mravčík et al., 2014).

Podrobné výsledky a výsledky zjištěných prevalencí pro ostatní nelegální návykové látky a léky užívané bez předepsání lékařem, uvádím v Tabulce 3.

Tab. 3: Prevalence užívání drog u mladých dospělých v roce 2013 (Mravčík et al., 2014)

Typ návykové látky	LTP	LYP	LMP
Konopné látky	40,7	21,6	5,3
Extáze	11,3	3,0	0,3
Pervitin	2,0	0,7	0,3
Kokain	0,7	0,3	0,3
Heroin	0,7	0,3	0,3
LSD	2,3	0,7	0,3
Halucinogenní houby	4,0	0,3	0,3
Léky (sedativa, hypnotika,..)	18,4	8,6	1,7

* LTP = Celoživotní prevalence (Lifetime Prevalence)

LYP = Prevalence užití v posledním roce (Last Year Prevalence)

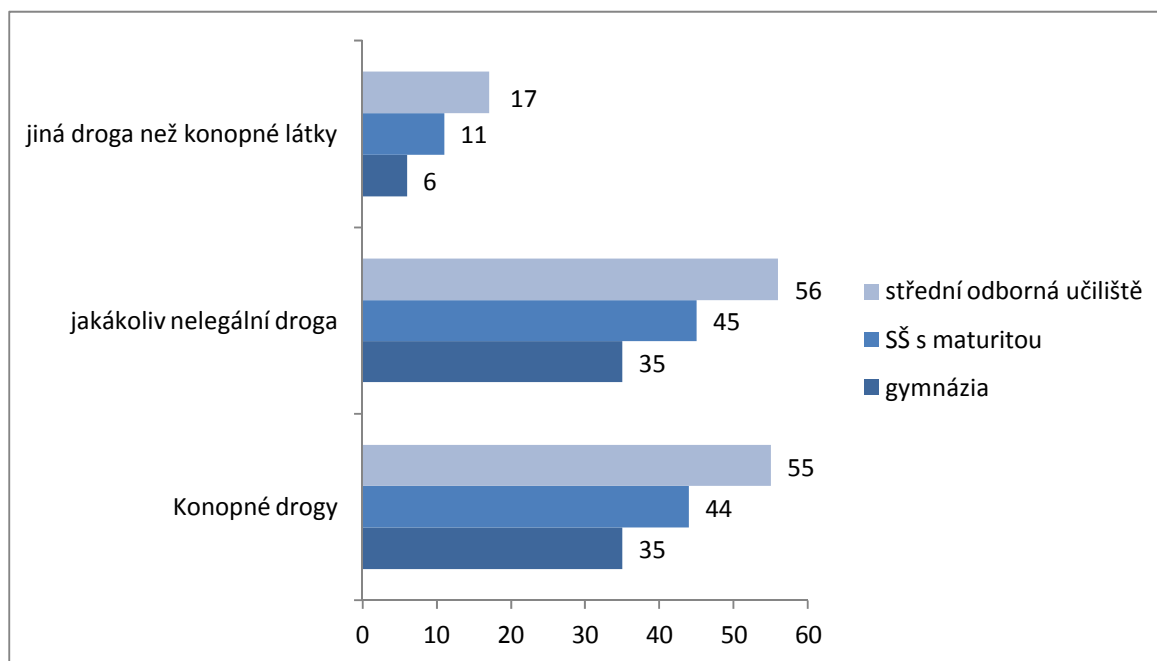
LMP = Prevalence užití v posledním měsíci (Last Month Prevalence)

Tak jako v případě konopných látek, tak i u ostatních látek se prevalence snižuje – celoživotní prevalence, v porovnání s prevalencí za posledních 12 měsíců a 30 dní, klesá.

2.2.4 Rozdíly podle typů středních škol

Rozdíly v užívání návykových látek a zkušenosti s nimi podle typů navštěvovaných středních škol, existují. Studií ESPAD bylo zjištěno, že úměrnost mezi rozšířeností zkušeností s návykovými látkami a úrovní vzdělání, je nepřímá. Z toho lze usoudit, že nízká úroveň studijních aspirací patří mezi pravděpodobné rizikové faktory. Tuto skutečnost lze dobře vypožorovat z uvedeného Grafu 1, kde uvádím celoživotní prevalenci užití některých drog v souvislosti se studovanou školou.

Graf 1: Celoživotní prevalence užití návykových látek podle typu střední školy (Chomynová et al., 2014).

Tento graf potvrzuje, že studijní aspirace souvisí se zkušenostmi s návykovými látkami – zkušenost s užitím drog je u gymnazistů menší, než je tomu u studentů ze středních odborných škol a odborných učilišť, kde je tato zkušenost s porovnáním s předcházejícími typy škol, nejvyšší.

Možné důvody a motivace, které vedou dospívající jedince k užívání nebo experimentování s návykovými látkami ve spojení se školní třídou, uvádím v následujících kapitolách.

3 Školní třída jako sociální skupina

Člověk je v průběhu svého života ovlivňován prostředím a sociálním kontextem, ve kterém žije a zároveň platí, že i on sám na své okolí působí. (Jankovský, 2003). Jako ono ovlivňující prostředí, o kterém píše Jankovský a které jedince ovlivňuje, můžeme považovat školní třídu. Tu tvoří skupina jedinců, kteří se navzájem ovlivňují (Auger & Bouchard, 2005)

Podle sociální psychologie, která se zabývá chováním jedince v interakci s jiným jedincem či skupinou, je školní třída tzv. malou sociální skupinou. Nakonečný (2000) vymezuje tuto skupinu jako:

- sdružení dvou či více osob, které mají společný cíl,
- jsou spojené trvalejšími svazky,
- znají se vzájemně a komunikují „tváří v tvář“,
- vytvářejí společné normy, které jsou následně závazné pro chování členů skupiny,
- sociální role podmiňují organizace skupinového života a jsou předpokladem dosahování společných cílů.

Další charakteristikou je i společná činnost a tu školní třída má, jelikož jde o skupinu, která se pravidelně a dlouhodobě schází za účelem získávání vzdělání.

Ve školní třídě se tvoří jak formální, tak i neformální vztahy (řády). Tomu lze rozumět tak, že původně školní třída vzniká jako formální skupina, která má zpravidla neosobní charakter a v níž platí předem dané pozice členů. Je tedy tvořena pravidly danými z vnějšku za účelem plnění své funkce. Do těchto pravidel patří předpisy, nařízení (i zákonná), rozvrh hodin, třídnické funkce atd. Později, na základě vzájemných sympatií či antipatií, třída tvoří spontánně i neformální skupinu – ta vzniká sama a vazby mezi jejími členy jsou přirozeným výrazem citů a potřeb. Svým způsobem jde i o autonomní sociální strukturu. Tato neformální struktura se může měnit i v čase.

Podle Gillernové (in Výrost & Slaměník, 1998) si také jedinci ve třídě uvědomují vlastní vzájemnou soudržnost a řídí se normami ve skupině, zaujímají různé role, pozice a vnímají vzájemnou pospolitost. Mareš (1998, s. 2) uvádí, že chování jednotlivců v takové

skupině „není pouze individuální záležitostí, ale je ovlivňováno mikrosociálním prostředím, v němž se žáci pohybují“.

3.1 Specifika vývoje tříd a vliv třídy na jedince

Původní výzkum (Vopálková, 2013) se zabýval studenty prvních ročníků na středních školách- Lze očekávat, že po dvou letech ve třídě došlo ke změnám, jelikož se třídy přirozeně vyvíjejí a vztahy mezi jedinci rovněž.

3.1.1 Vývoj školních tříd

Školní třída se také v průběhu své existence přirozeně mění, vyvíjí a prochází řadou změn. Děje se tak už od prvního půl roku, kdy se kolektiv vzájemně poznává a seznamuje. Autoři Belz a Siegrist (2001) uvádějí následujících 5 fází vývoje skupin, které lze aplikovat i na školní třídu, jakožto skupinu:

- 1. fáze: příchod - první kontakt a orientace;
- 2. fáze: kvašení - boj o moc a kontrola;
- 3. fáze: vyjasnění - důvěrnost a intimita;
- 4. fáze: jednání - diferenciaci;
- 5. fáze: rozchod - rozdělení a rozpuštění.

Tyto fáze a k tomu i rozdíly ve skupině mohou ovlivňovat strukturu a klima ve třídě. Vliv na vývoj má také počet jedinců ve skupině – rozlišujeme malé a velké skupiny. V případě školních skupin (tříd) hovoříme o malé třídě tehdy, pokud její počet nepřekračuje hranici 16-ti studentů. Malé třídy mají tu výhodu, že studentům umožňují lepší kontakt mezi sebou a jsou více soudržní (Harabal. 2002). Nevýhodou je to, že se v tak malém kolektivu sníží možnost vybrat si opravdové přátele.

Dalším a zřejmě nejvýznamnějším specifikem je věk, který je rovněž významný z toho důvodu, že čím starší členové skupiny jsou, tím více roste jejich autonomie a zmenšuje se závislost jedince na dospělých a prohlubuje se vztah k vrstevníkům (Hrabal, 2002). Na významnosti také nabývají normy a hodnoty, které studenti chtějí či musí dodržovat, protože by se v opačném případě mohli vystavit nebezpečí izolace od celé skupiny. To je jeden z důvodů, proč je toto období bohaté na napodobování vzorů a přebírání norem ve třídě. Žádoucí chování je pak chování těch jedinců, kteří se těší velké prestiži ve třídě (Vágnerová, 2001).

Pro středoškolské třídy je typický růst již zmiňované autonomie či seberealizace, interpersonální vztahy jsou hlubší a třída má takový pevný systém pozic jedinců ve třídě.

3.1.2 Vliv školní třídy na jedince

Přínos a působení skupiny nemusí mít vždy pouze pozitivní vliv. Každá skupina totiž může na jedince vyvíjet i skupinový tlak, jež ho nutí ke konformitě s normami a hodnotami uvnitř ve skupině. Konformní chování je účelové a umožňuje jedincům setrvat ve skupině, která jej bude odměňovat za takové chování. Za faktory skupinového konformismu lze považovat následující:

- „*Atraktivnost skupiny, která je dána způsobilostí skupiny uspokojovat potřeby jedince;*
- *možnost negativních skupinových sankcí vůči jedincům, kteří jsou nekonformní;*
- *autorita skupiny v očích jedince;*
- *kredit skupiny, jehož jedním aspektem je přesvědčení jedince, že skupina jedná správně a přiměřeně“* (Cartwright & Zander, 1960 in Nakonečný 2009, s. 391 - 392).

Důvodem přistoupení jedince ke konformismu může být například to, že se tak snaží uniknout trestu, jakým může být například odmítnutí skupinou. Tím, že se přizpůsobí pravidlům a normám skupiny (začne se chovat konformně), může získat jako odměnu přijetí a náklonnost skupiny. Například jedinci ve třídě může být sympatický některý ze spolužáků nebo skupina spolužáků, která má ve třídě významné postavení. Jedinec chce být touto skupinou přijímaný, chce patřit mezi ně. Nejsnazší cestou, jak se k této skupině, která například chodí o přestávkách nebo po škole kouřit, je přijmout jejich normu a chodit s nimi kouřit. Nebo ono kouření může být podmínkou „členství“ této skupiny. Pokud tedy student přijme tuto normu a bude ji považovat za správnou, bude mu odměnou přijetí. Pokud nepřijme tyto hodnoty a nebude se chovat konformně, nebude skupinou přijat nebo z ní bude posléze vyloučen.

Velkou roli ve třídních kolektivech mají ti jedinci, kteří mají ve třídě vliv – tedy vlivní lidé či tzv. vůdci třídy. K vytvoření pozitivního postoje a přijímajícího názoru k návykovým látkám mohou členové třídy dospět na základě informací od těchto vlivných spolužáků, protože mohou disponovat schopností přesvědčit své spolužáky o určitém názoru – v kontextu této práce - například šíření názoru o užívání konkrétní návykové látky. O této

důležitosti vlivných lidí při šíření inovací, mluví Jeřábek (2003) ve své knize. V případě přijetí normy užívání návykových látek jde tedy o jakousi formu inovace, kterou tzv. inovátor ve třídě zavede. Inovace pak znamená jakoukoliv myšlenku či činnost, která je pro přijímající novou. Tato myšlenka pochází z teorie inovace a tzv. difúze inovací vytvořenou Rogersem (2003).

Sociální vliv působící ve školní třídě mezi studenty tedy může být rizikovým faktorem pro začátek užívání návykových látek – je tedy jedním ze sociálních faktorů (Vágnerová, 2002), který na jedince může působit při rozvoji vzniku závislosti na návykových látkách.

Toto potvrzuje Kudrle (2003), který říká, že vliv kolektivu je v období dospívání silný a na jedince působí. Rovněž Broža (In Kalina et al. 2008) uvádí, že v tomto věku se adolescentní jedinci snaží překonat kritické oblasti jako je například získání akceptovatelné pozice ve skupině. A právě tyto vlivy mohou zapříčinit, že se dospívající budou snažit usnadnit si přizpůsobení se skupině užíváním návykových látek. Také i rozhodnutí se pro samotné užívání návykových látek, aby byl jedinec pro skupinu zajímavý, může být prostředkem, jak se ke skupině přiblížit – nemusí to být tedy nutně na přání skupiny.

Také se stává, že někteří jedinci naopak touží po vzdoru a chtějí se stát odlišnými od ostatních ve třídě – například odmítání jedinci mohou začít užívat návykové látky ne z důvodu, aby je skupina přijala, ale aby se od ní zcela odlišili. Motivací k užívání také může být i řešení úzkosti a zvládání negativních pocitů – může tedy jít i o formu útěku – například při řešení šikany (Miovský, 2008).

Zásadní otázkou pro tuto diplomovou práci je zkoumání a zjišťování klimatu a vztahů mezi jedinci ve třídách. Jedním z přístupů, jak toto zkoumat, přináší sociometrický přístup. Sociometrie jako taková je popsána v následující kapitole.

4 Sociometrie

Za jejího zakladatele je považován Jakob Levy Moreno (Petrusek, 1969) a je řazena mezi sociálně-psychologické metody. Využívána je především v sociologii a v sociální psychologii, protože pomocí této metody lze vyzkoumat kvalitu vztahů mezi jedinci ve skupině, její strukturu a také postavení jejích členů uvnitř skupiny.

Jak už vyplývá z předchozího textu, objektem zkoumání sociometrie je sociální skupina. Sociometrická metoda je použitelná v kterékoliv skupině či kolektivu – v kontextu této práce se dále zaměřím na školní třídu.

Zde pak lze zkoumat strukturování a restrukturování třídy, vývoj sociálních vztahů a jejich vliv na rozvoj dispozic žáků. Obsahem sociometrie jsou tedy interpersonální vztahy a to vztahy sympatie a antipatie. V sociometrickém přístupu je nezávisle proměnnou koheze třídy, její integrovanost, sympatie mezi jejími členy a vliv žáků ve třídě (Mareš, 1998).

Nejčastěji používanou diagnostickou metodou pro školní třídy je sociometrický test. Takovou metodou je například sociometrický ratingový dotazník (viz dále). Otázky jsou v těchto testech zaměřeny pouze na členy určitých skupin, kde se její členové navzájem znají. Zkoumá se zde, jak se členové navzájem hodnotí pozitivními a negativními volbami – pro tento účel se nejčastěji používá modelových situací, ve kterých členové skupiny nominují konkrétní osoby podle výběru či odmítnutí. Takovou modelovou situací může být například výběr či odmítnutí těch, které si chce jedinec pozvat na oslavu svých narozenin, či s kým by chtěli ztroskotat na pustém ostrově.

V testech je možné zjišťovat počty vzájemných, získaných a udělených voleb či odmítnutí (Boroš, 2001). Také lze upravovat možnosti počtů nominací – je možné ponechat libovolný počet nominací nebo určit maximální počet nominací.

Sociometrické testy odpovídají na otázky, jako je popularita (identifikace vůdců a izolovaných jedinců), skupinová integrace či na otázky týkajících se přátelských vazeb.

Zakladatel J.L. Moreno vytvořil zásady pro konstrukci sociometrických testů. Mezi tyto zásady patří (Petrusek, 1969):

- skupina, v níž jsou testy prováděny, musí být jasně ohraničena;
- počet voleb by neměl být limitován;
- pro rozhodnutí ke kladné nebo záporné volbě by se členové měli rozhodovat podle specifických kritérií;
- záporné i kladné volby by měly být provedeny anonymně;
- srozumitelnost a jasnost použitých otázek pro členy skupiny, by mělo být samozřejmostí.

Dotazník použitý v tomto výzkumu, který bude uveden níže, tyto zásady splňuje - je určen pro konkrétní třídy a jasně stanovuje okruh lidí, na které se vztahuje, dále umožňuje respondentům nominovat tolik osob, kolik sami chtějí a je zde také jasné, jakou volbu komu dávají a co je pod ní myšleno. Anonymní provedení už je na věci výzkumníka nebo zadavatele sociometrie. Nicméně pro účel bakalářské i diplomové práce byl na anonymitu

kladen velký důraz a srozumitelnosti pro studenty byla rovněž ověřována. Také bylo studentům umožněno se kdykoliv na veškeré nesrovnalosti doptat přítomného výzkumníka.

Některé dotazníky bývají doplněny i vlastnostmi, které odůvodňují, proč jedince motivovaly ke konkrétní volbě.

Výsledky a odpovědi sociometrických testů, lze prezentovat několika různými metodami. Jednou z nich je tzv. sociogram, který graficky znázorňuje vztahy ve skupině a vytváří tak obraz vzájemných vztahů spolužáků v jedné třídě.

Sociogramy graficky znázorňují vzájemné volby jedinců ve skupině. Tyto volby jsou také doplněny šipkami - směrem od žáka, který tuto volbu určil, směrem k tomu, komu byla volba určena. Pro znázornění pozitivního vztahu (například pro sympatie) nejčastěji plnou čarou a pro negativní vazby, jakou může být antipatie, se používají přerušované čáry. Tyto šipky směřují od těch, kdo tuto volbu určili a směřují k těm, kteří tuto volbu získali – šipky tedy mohou být i obousměrné v případě, že dva jedinci mají mezi sebou navzájem nějakou vazbu.

Sociogram tedy charakterizuje třídu jako celek a lze v něm také zaznamenat pozice jednotlivých členů. Každý zde totiž má určitý sociometrický status, tedy postavení ve skupině. V těchto grafických znázorněních se postavení jedinců může zobrazovat i velikostí symbolu, který představuje žáka ve třídě. Např. čím větší bude symbol, tím významnější pozici má tento student. Tato významná pozice bývá označována jako „hvězda“ nebo také jako „lídr skupiny“ (Nakonečný, 2009).

Hrabal (1992) rozlišuje a zároveň považuje za významné 3 kategorie pozic žáků - a to z hlediska kompetence, vlivu a obliby. První ze zmíněných ukazuje na celkovou pozici jedince ve třídě a je chápána především jako školní výkonnost. Tato kompetence se zjišťuje jednoduše, pomocí školního prospěchu. Pro mladší školáky a učitele znamená mnoho, protože učitelé tak mohou jednoduše ohodnotit žáky. Pro starší už se školní kompetence a názory autority oslabují a kompetence jsou spíše závislé na reálných výkonech jedince. Vliv vyjadřuje to, jak moc jednotlivec ovlivňuje interakci, činnost a chod třídy. Vlivní mohou být například ti, s kým se chtějí jeho spolužáci identifikovat. Rovněž mohou být vlivní ti, kdo mají ve třídě největší moc. Obliba by měla být definována jako popularita, sympatičnost, přitažlivost (Hrabal, 1992). Jedinci berou ty, koho mají v oblibě, jako kamarády nebo jako někoho, koho mají rádi a s kým rádi tráví volný čas, atd.

Závěrem této kapitoly lze konstatovat, že sociometrie je metodou, díky které lze zjistit sociální klima v třídním kolektivu a sociální postavení jejích členů ve třídě.

Pro potřeby výzkumu z roku 2013 bylo zapotřebí vybrat vhodnou metodu, tedy vhodný sociometrický test. Na základě charakteristik různých dotazníků byl vybrán a pro účely práce i upraven tzv. sociometrický ratingový dotazník.

4.1 Sociometrický ratingový dotazník

Tento dotazník bývá označován také pouze pod jeho zkratkou SO-RA-D (dále také) a používá se hlavně pro školní účely. Sestaven byl Vladimírem Hrabalem pro získávání vzájemných údajů o vztazích mezi jedinci (tzv. interindividuální vztahy) ve třídách a o jejich vzájemných osobnostních charakteristikách (Hrabal, 2002).

Studentům je zde umožněno hodnotit se navzájem z hlediska preferencí – tzn. sympatií a vlivu. Sympatičtí jsou ti, kteří jsou hodnotícímu příjemní či s kým se rádi stýkají a vlivní ti, podle kterých se ostatní řídí, bez ohledu na to, zda je podle nich tento vliv dobrý nebo špatný.

Stanovená hlediska jsou hodnocena v pěti stupních (viz Tabulka 4) a k tomu jsou preference (sympatie) doplněna odůvodněním, proč byl zvolen konkrétní jedinec a konkrétní stupeň.

Tab. 4: Pět stupňů hodnocení v dotazníku SO-RA-D (Vopálková, 2013)

vliv	preference - sympatie
1 – nejvlivnější žák třídy	1 – velmi sympatický
2 – patří mezi několik nejvlivnějších	2 – sympatický
3 – má průměrný vliv, jako většina žáků	3 – ani sympatický ani nesympatický
4 – má slabý vliv	4 – spíše nesympatický
5 – nemá žádný nebo téměř žádný vliv	5 – nesympatický

Hodnocení probíhá tak, že studenti doplní k jednotlivým spolužákům hodnoty a následně výzkumník vypočítá průměrné hodnocení – tzv. index sympatie a index vlivu.

Poslední jmenovaný index určuje kohezi, soudržnost a integraci třídy. Pro jednotlivce tento index znamená, jakou mírou se podílí na řízení třídy, dění ve třídě a interakci mezi spolužáky. Souvisí především aktivitou, sociální zdatností, schopností a potřebou žáka se prosazovat. Index sympatie poukazuje na míru přijetí žáka. Rovněž souvisí se sociální zdatností žáka pomáhat a podporovat druhé.

V neposlední řadě se lze zaměřit i na to, jakou mírou se žák přizpůsobil třídní skupině – ukazatelem tohoto je tzv. index náklonnosti.

Pokud jsou výsledky sociometrie ještě graficky znázorněny, lze tak lépe získat přehled o vzájemných vztazích ve třídě a také informace, zda je ve třídě vytvořena nějaká podskupina – například v nižších ročnících jsou časté chlapecké a dívčí podskupiny – a lze identifikovat, jaké jsou mezi nimi vztahy (Hrabal & Helus, 1984). Ve vyšších ročnících lze například zjistit, zda jsou ve třídě tyto podskupiny a dalším případným zkoumáním (nebo i ze slovního odůvodnění voleb) zjistit, co tuto podskupinu spojuje (například mimoškolní zájmy, užívání návykových látek, atd.).

5 Dosavadní výzkumy zaměřené na postavení studentů ve třídě v souvislosti s užíváním návykových látek

V České republice nebylo dosud uskutečněno mnoho prací na toto téma. Spíše se setkáváme s výzkumy, které zkoumají pouze postavení studentů ve třídě nebo toto postavení například zkoumají z hlediska adaptačních kurzů, které jsou pro nově vzniklé třídní kolektivy často pořádané právě za účelem navodit pozitivní klima ve třídách (Kalkusová & Vomáčko, 2014).

V rámci závěrečných prací byly napsané 3 práce zaměřené na užívání návykových látek v souvislosti se sociálním statutem studentů ve školní třídě. K dispozici jsou kromě předchozí bakalářské práce autorky dvě závěrečné práce Šafránkové (2010, 2013). První případová studie (Šafránková, 2010) zkoumala postavení studentů v jedné konkrétní třídě odborného učiliště a užívání konopných drog. Druhá studie (Šafránková, 2012) se zaměřovala na stejný výzkumný problém a byla rozšířena o několik tříd.

Také jsou k dispozici některé zahraniční výzkumy a jejich výsledky – závěry některých z nich byly uvedeny již v bakalářské práci autorky (Vopálková, 2013). Nicméně stručné shrnutí uvádím i zde (viz kapitola 5.2)

Následující kapitoly popisují výše zmíněné studie a v jejím závěru bude popsána i bakalářská práce, jež je se svými výsledky pro tuto diplomovou práci klíčová a na kterou tato práce navazuje.

5.1 Výzkum zohledňující působení na vývoj třídy

Kalkusová a Vomáčko (2014) provedli výzkum, který se zabýval změnou vnímání sociální koheze u žáků a studentů, kteří se zúčastnili kurzu aktivit v přírodě. Tento kurz se zaměřoval na rozvoj sociálních vztahů a spolupráce ve skupině. První zadání sociometric-

kého dotazníku pro hodnocení soudržnosti skupiny (tzv. GCEQ = Group Cohesion Evaluation Questionnaire) proběhlo před a po skončení zmíněného kurzu.

Podle autorů tyto kurzy pořádané pro žáky a nově vzniklé třídní kolektivy podněcují rozvoj týmové spolupráce a především hlubší vzájemné poznání. Výzkum je tedy založený na zkoumání změn v interakcích mezi žáky a studenty po aktivitě, která těmto jedincům umožňuje se lépe poznat.

Autoři na základě provedeného výzkumu došli k závěru, že po absolvování takového kurzu dochází k signifikantní změně vnímané sociální koheze. K tomuto závěru například došel i kolektiv autorů, na základě podobného výzkumu Breunig et al. (2013).

Studenty tedy neovlivňují pouze běžná setkávání ve školní třídě a interakce v ní, ale i společné zážitky při aktivitách v rámci školy, avšak mimo ní – např. školní výlety, lyžařské kurzy apod.

5.2 Zahraniční výzkumy

Zahraničních výzkumů, které se zabývají stejným tématem, není mnoho. Jejich výsledky jsou různorodé a některé z nich potvrzují, že míra užívání návykových látek souvisí s postavením studentů ve třídě. Oproti tomu, níže shrnuté výsledky jsou opačné, než závěry výzkumu autorů Cheung a Tse (2010) – ti poukazují na fakt, že popularita ve spojení s rizikovým užíváním návykových látek není významná. Ale například výsledky výzkumů Jessor (1980), Diega (2003) a Prinsteina (2011) potvrzují pravý opak. Jessorovy výsledky poukazují na statisticky významné korelace v užívání marihuany ve všech věkových skupinách jeho výzkumného vzorku. Zároveň zde bylo zjištěno, že užívání marihuany ovlivňuje vzdělání studentů a jejich akademické aspirace. A Diego (2003) uvádí, že popularita je v třídním kolektivu předpokladem k užívání alkoholu a kouření cigaret a marihuany. Jeho závěr se shoduje se závěrem Prinsteina (2011) - ten uvádí výsledky z výzkumu, který byl zaměřen na popularitu a souvislosti s kouřením cigaret a užíváním marihuany. Zde bylo zjištěno, že vysoký stupeň popularity souvisí s užíváním těchto dvou látek.

5.3 Výzkumy Šafránkové

Šafránková (2010, 2012) uskutečnila dva výzkumy zaměřené na postavení studentů ve třídě a užívání konopných látek v rámci svých závěrečných prací na 1. lékařské fakultě v Praze.

V případě bakalářské práce se zaměřila na konkrétní třídu prvního ročníku odborného učiliště – obor kuchař-číšník. Výzkumný soubor tvořilo 21 studentů ve věku 15 – 16 let.

Obě studie měly tři části – sociometrický dotazník (Spáčilová, 2003 in Šafránková, 2010). Dotazník zjišťující prevalenci užívání konopných látek a rozhovory se studenty vybraných na základě výsledků dosažení postavení ve třídě a výsledků druhé části dotazníku. Studie pak potvrzuje původní tezi o přímé spojitosti s užíváním konopných drog a postavením studentů ve třídě, protože hvězdou třídy je student, který má s užíváním marihuany zkušenosti a ostatní spolužáci se snaží k tomuto studentovi přiblížit a zaujmout ho tím, že marihuanu také užívají.

Diplomovou prací rozšířila již zmíněnou bakalářskou práci za účelem ověření původního výzkumu. Výzkumný vzorek rozšířila o další třídu odborného učiliště, dvě třídy obchodní akademie (střední odborná škola) a dvě třídy sportovních gymnázií. Metodologie i metody tvorby dat zůstaly stejné. Výsledky pak prokázaly viditelné rozdíly na jednotlivých školách v souvislosti mezi sociálním postavením a užíváním konopných látek. Co se týče potvrzení souvislostí s postavením studentů ve třídě a užíváním marihuany, v případě gymnázií se toto spojení nepotvrdilo. Ve třídě ekonomického lycea užívání marihuany odsouvalo její uživatele na okraj třídy a ve třídě obchodní akademie „*pozici studenta posiluje, ne však rozhodujícím způsobem*“ (Šafránková, 2012, s. 87). Ve třídách odborných učilišť platí, že negativní postoj ke konopným látkám znamená až vyloučení ze skupiny.

5.4 Předchozí studie – bakalářská práce autorky

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, zda existují souvislosti mezi užíváním vybraných³ návykových látek a statusem studentů ve vybraných třídách prvních ročníků středních škol. Dále tato práce zjišťovala, jaký je subjektivní názor studentů na ovlivnění jejich postavení ve třídě právě tím, zda užívají nebo neužívají konkrétní návykové látky. Dalším cílem bylo zjistit, zda také existují rozdíly z hlediska užívání návykových látek na rozdílných typech středních škol.

Pro dosažení výše popsaných cílů bylo v roce 2013 zvoleno dotazníkové šetření. Dotazník byl sestaven ze dvou částí – z části sociometrické a z části zaměřené na užívání návykových látek (především cigarety, alkohol a marihuana), podle otázek standardizovaných pro studie ESPAD (podrobněji Metodologie výzkumu).

Na základě výsledků a statistické významnosti vyplynulo, že nelze zcela jednoznačně určit, jaký je vztah mezi užíváním návykových látek a postavením studentů ve třídě. Nicméně bylo zjištěno následující:

³ Konkrétně: cigaret, alkoholu a konopných drog

- U celého výzkumného souboru pozitivně koreluje míra vlivu s mírou rizikovosti, což znamená, že jedinci, kteří jsou vlivní, dosahují i vyšších hodnot v proměnné „míra rizika“.
- Ve třídách s malým kolektivem se spíše objevuje souvislost s užíváním návykových látek a postavením studenta ve třídě.
- V některých třídách souvisí získaný vliv s kouřením cigaret a užíváním marihuany v posledním měsíci a to tak, že studenti, kteří v posledním měsíci užili jednu z těchto látek, mají větší vliv. V případě alkoholu je tento vztah opačný.
- Více zkušeností s vybranými návykovými látkami mají studenti odborných učilišť.
- V porovnání se ostatními typy středních škol, užívají návykové látky ve větší míře a rizikověji studenti odborných učilišť.
- Celoživotní prevalence užívání alkoholu je na všech typech škol téměř shodná.
- Tvzení, že nízké studijní aspirace jsou nepřímo úměrné zkušenostem, neplatí v případě celoživotní prevalence a 30 - ti denní prevalence užívání marihuany na odborných školách a gymnáziích - na zkoumaných odborných školách bylo dokonce méně studentů, kteří již mají zkušenost s marihuanou a užili jí také v posledním měsíci, než ve třídách gymnázia.
- Jedinci, kteří jsou ve vyšším riziku, mají vliv i sympatie větší, než studenti, kteří patří mezi méně rizikové studenty.
- Kouření cigaret v posledních 30 dnech souviselo se získaným vlivem ve třídě Cukrář a Zdravotní, kde tato souvislost platí i pro užití marihuany.
- Ve třídě Kuchař I platí, že ten, kdo v posledním měsíci pil alkohol, má spíše menší vliv.
- V rámci všech dotazovaných tříd bylo zjištěno, že subjektivní názor většiny studentů je takový, že jejich postavení ve třídě není ovlivněno tím, zda užívají nebo neužívají konkrétní návykovou látku, protože se tyto záležitosti v rámci tříd neřeší nebo jsou vůči jedincům, kteří některou látku užívají, tolerantní. Často se zde objevovala odpověď, že je užívání nebo neužívání pouze „jejich věc“.

Vzhledem k tomu, že v prvním výzkumu šlo o první ročníky, kde se ne všichni jedinci vzájemně znali, rozhodla jsem se tyto žáky znovu oslovit a provést výzkum znovu, po dvou letech. Tedy v době, kdy jsou ve třetích ročnících, A to z toho důvodu, jak už bylo uvedeno v předchozích kapitolách – školní třídy a interakce mezi studenty se vyvíjí a mění. Ti, co se zpočátku zdáli vlivnými či sympatickými, mohli tento svůj status ztratit nebo na-

opak, ti, co mezi tyto jedince nepatřili, se mohli na tyto pozice dostat. Předpokládá se, že ve třetích ročnících se studenti mezi sebou lépe znají, vědí, kdo má jaké záliby a od prvního ročníku uběhla doba, za kterou mohla vzniknout pevnější přátelství, než na začátku prvního ročníku. Lze se také domnívat, že studenti více vědí o svých postojích a názorech, např. i k návykovým látkám.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 Metodologie výzkumu

6.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Výzkum vychází z předchozího výzkumu uskutečněného v rámci bakalářské práce autorky (Vopálková, 2013). Cílem této práce je pomocí sociometrie zjistit, jaké mají studenti v konkrétních třídách třetích ročníků postavení, jak se toto postavení od posledního výzkumu změnilo a dalším cílem je popsat případné změny v souvislostech mezi užíváním cigaret, alkoholu, konopných drog s postavením jednotlivých studentů ve třídě. Porovnávají tedy budou jak sociometrická data, tak i současné užívání návykových látek a jejich míra rizika (vytvořená proměnná pro potřebu tohoto výzkumu – viz dále). Jak plyne z výše popsaného, jde o tzv. prospektivní studii.

Práce může být do budoucna zdrojem dalším výzkumům, které se budou zaměřovat na postavení studentů ve třídách v souvislosti s užíváním návykových látek a také na popis změn postavení v těchto třídách. Cílem těchto zkoumání pak může být i formování primární prevence a jejích programů. Například pro možnost rozvoje rozdílného zaměření těchto programů na různých typech středních škol a zároveň efektivního cílení na jednotlivé studenty podle typů postavení ve třídním kolektivu.

Na základě výše stanovených cílů byly stanoveny následující **výzkumné otázky**:

- 1) Jaké jsou současné rozdíly z hlediska užívání návykových látek podle typu střední školy?
- 2) Jak se změnilo postavení studentů ve třídě?
- 3) Jaký je současný vztah užívání vybraných návykových látek, mírou rizika a sociometrickým postavením studentů v jednotlivých třídách?
- 4) Jaký je současný subjektivní pohled studentů na ovlivnění jejich postavení ve třídě z důvodu užívání nebo neužívání jednotlivých návykových látek ve srovnání s jejich pohledem v prvním ročníku?

6.2 Metody tvorby dat

Vzhledem k charakteru a cílům výzkumu byly zvoleny stejné metody tvorby dat, jako ve výzkumu z roku 2013. Na základě výzkumného cíle byla jako metoda tvorby dat opět zvolena modifikovaná verze sociometrického ratingového dotazníku (SO-RA-D) a dotazník s vybranými otázkami z dotazníku používaného pro ESPAD.

Výsledný dotazník použitý pro výzkum v rámci této diplomové práce byl téměř totožný s dotazníkem pro výzkum z roku 2013, který byl rovněž rozdělen do dvou částí – na část sociometrickou (4 otázky), která zůstala nezměněná a na část s otázkami (celkem 32 otázek) zaměřenými na zjišťování zkušenosti studentů s kouřením cigaret, užívání alkoholu, marihuany a zkušenosti s jinými návykovými látkami. Druhá část dotazníku, konkrétně otázky zjišťující věk první zkušenosti s návykovými látkami, byly rozšířeny o další možnost a to věk prvního užití „17 a více let“ (viz Příloha 1).

Studenty jsem před zadáním dotazníků poprosila o upřímnost a především samostatnost – pro její umožnění jsem studentům nabídla možnost vyplnit dotazník kdekoliv ve třídě, aby jim do jejich odpovědí nenahlížel nikdo ze spolužáků. Z předchozího výzkumu jsem opět ponechala pravidlo, že do výzkumu byli zahrnuti i ty, kteří byli nepřítomni v hodině, kdy ostatní spolužáci vyplňovali dotazník. A to tak, že jim byl dotazník poskytnut k vyplnění dodatečně.

6.3 Modifikace sociometrického ratingového dotazníku

Již v původním výzkumu byl klasický SO-RA-D pro svoji časovou náročnost upraven. Dotazník SO-RA-D byl oproti původní standardizované formě modifikován, a to z časových důvodů. Změna se týká vynechání odůvodnění voleb a zjednodušení stupňů hodnocení – a to v počtu stupňů hodnocení pro výzkumníka a pro respondenty.

Hlavní modifikací bylo v původním výzkumu zjednodušení doplňování stupňů hodnocení (viz Tabulka 4), kdy byly z původního ratingového dotazníku ponechány ve výzkumném dotazníku pouze první a pátý stupeň hodnocení. Z pátého stupně byl nově vytvořen třetí stupeň a ze zbylých stupňů byl vytvořen pouze jeden (druhý) stupeň hodnocení, který nebyl v dotazníku uveden. Studenti tak mohli hodnotit pouze dvěma stupni (prvním a třetím) a do neuvedeného druhého stupně byli automaticky zařazováni ti studenti, kteří nedostali od svých spolužáků hodnocení prvním nebo druhým stupněm. Pokud bych ponechala počet stupňů hodnocení, bylo by to zdlouhavé, jelikož mi v jednotlivých třídách byla opět vyhrazena jenom část vyučovací hodiny. Rovněž se tato modifikace osvědčila a dá se i říci, že studentům nečinila velké obtíže.

Podoba otázek v sociometrické části dotazníku byla stejná, jako v prvním výzkumu, a to následovně:

1. Kdo podle Vás ve třídě patří mezi nejvlivnější studenty? (první stupeň hodnocení)
2. Kdo má podle Vás slabý nebo téměř žádný vliv? (třetí stupeň)
3. Kdo Vám je ve třídě sympatický? (první stupeň)

4. Kdo Vám je ve třídě nesympatický? (třetí stupeň)

6.4 Metody analýzy dat

Na úvod je zapotřebí uvést, že do výzkumu byly zařazeny i ty dotazníky, jež nebyly zcela vyplněné. A to z toho důvodu, že pro porovnávání výsledků získaných v roce 2013 a v roce 2015 je zapotřebí zahrnout do výzkumu všechny oslovené respondenty, kteří v těchto letech navštěvují konkrétní třídy.

Získaná data byla přepsána do programu MS Excel a v něm byl ze sociometrické části vypočítán index vlivu a index obliby. Z těchto hodnot pak byla zjištěna směrodatná odchylka pro jednotlivé kategorie zvlášť – směrodatná odchylka vlivu a odchylka sympatie. Dále byly vypočítané standardizované hodnoty z-skór a T-skór (průměrem číslo 50 a směrodatná odchylka +/- 10). Pro z-skór platí: průměr 0, směrodatná odchylka +/-1.

Následně byly dotazníky anonymizovány – tzn., že jména studentů byla překódována do stejných kódů, jako v případě předchozího výzkumu. Tam byla jména překódována podle pohlaví, sestupných výsledků získaných sympatií a T-skóru sympatie (viz dále). Podle kódování platí označení pro dívky: D1, D2, D3 atd. a pro chlapce H1, H2, H3 atd. Novým studentům – tedy těm, kteří v roce 2013 nenavštěvovali tyto třídy a nyní jsou součástí třídního kolektivu, byly přiděleny kódy: DN1, HN2,... a to sestupně – po vzoru předchozího kódování – číslo u tohoto kódu znamená pořadí ve třídě podle T-skóru sympatie - například nový student HN7 bude chlapec, který se po seřazení všech studentů podle získaných sympatií zařadil na 7. místo v celé třídě.

Dalším důležitým krokem analýzy dat byl přepis dat do statistického programu IBM SPSS Statistics (již pouze v kódech). Zde bylo využito několika matematicko-analytických statistických metod:

- dvouvýběrový t-test = test pro porovnání průměrů poměrových proměnných
- Pearsonův korelační koeficient = zjišťující souvislost mezi dvěma poměrovými proměnnými.

Posledním krokem v tomto statistickém programu je vyhodnocení části odpovědí, týkající se užívání marihuany. Jde o vyhodnocení otázek č. 23 – 28, které obsahují otázky z tzv. CAST dotazníku (= Cannabis abuse screening) vytvořeným francouzským monitorovacím centrem pro drogy a drogové závislosti (Legleye, 2007 in Legleye et al., 2010) a ve kterém (v tzv. plném CAST) znamenají 3 a více získaných bodů problém.

Jak již bylo výše zmíněno, pro účel původního výzkumu byla vytvořena nová proměnná: „riziko jednotlivce“. Jde o takovou proměnou, která vystihuje míru rizika respondenta, jež má sloužit pro lepší představu a možnost srovnat jednotlivce ve třídách z hlediska rizikovitosti chování ve vztahu k užívání návykových látek. U této proměnné a jejího způsobu utváření zůstanu u původních podmínek a pravidel vypočítání, jak bylo stanoveno v bakalářské práci.

Vytvořené byly tyto míry rizika: žádné riziko, malé riziko, střední riziko, vysoké riziko a extrémní riziko.

Stejně jako v bakalářské práci bude dále za rizikové považováno kouření cigaret za posledních 30 dní, užití alkoholu a marihuany za posledních 30 dní, rizika podle výsledků získaných CAST, binge drinking, celoživotní prevalence užití léků na uklidnění a všech ostatních látek (včetně způsobu aplikace) a to podle následujících pravidel:

- „Otázka číslo 4: Jak často a kolik cigaret jste kouřil/a během posledních 30 dní? – za odpovědi č. 2 - 3 jedním bodem – tedy jako malé riziko, odp. č. 4 – 5 dvěma body = střední riziko, odp. 6 – 7 třemi body = riziko vysoké, studenti s nulovou celoživotní prevalencí kouření cigaret byli hodnoceni bodem 0, stejně tak jako ti, kteří na tuto otázku odpověděli, že za posledních 30 dní nekouřili.
- Otázka č. 12: Jak často jste pil/a alkohol během posledních 30 dní? – odp. 2 = malé riziko, odp. 3 – 4 = střední riziko, odp. 5 – 7 = vysoké riziko.
- Otázka č. 13: tato otázka sleduje tzv. binge drinking – odp. 2 = malé riziko, odp. 3 – 4 střední riziko, 5 – 6 vysoké riziko.
- Otázka č. 22: Kolikrát jste užil/a marihuanu nebo hašiš v posledních 30 - ti dnech? – bodové hodnocení stejné jako u otázky č. 12.
- Otázka č. 32a: Celoživotní prevalence – léky na uklidnění (bez doporučení lékaře) – viz otázka č. 12.
- Otázky č. 32b – 32j: (mimo 32f⁴): odp. 1 = žádné riziko, ostatní odpovědi = vysoké riziko. Užití jakékoliv takové látky, byť jen jednou, je vysoce rizikové, proto v hodnocení chybí „malé“ a „střední“ riziko.
- CAST (otázky č. 23 – 28): výsledek 3 a více bodů = vysoké riziko, méně než 3 body (včetně 0 bodů) = žádné riziko“ (Vopálková, 2013, str. 28 - 29).

⁴ Otázka 32f se dotazovala na užití neexistujícího Netalinu. Tato otázka byla do dotazníku zadána pouze pro kontrolu pravdivosti dotazníků – tudíž ji nezahrnuji do rizikového chování.

Po sečtení bodů byla u jednotlivých respondentů vytvořena hranice celkové míry rizika pro jednotlivce. Respondenti, jejichž bodové hodnocení se pohybovalo v rozmezí od 10 do 29 bodů, byli zařazeni do kategorie extrémní míra rizika. Vysoké míry rizika dosáhli ti, jejichž bodové hodnocení bylo 5 – 9 bodů. Střední míra rizika byla určena žákům s bodovou hranicí 3 – 4 body a žáci s malým rizikem získali pouze 1 – 2 body. V tomto bodě je třeba zmínit, že se zde hodnocení rizika nepatrně liší od bakalářské práce. Neliší se bodovým rozpětím a přidělením příslušné kategorie rizika, ale tím, že v rámci předchozího výzkumu platilo pro respondenty, v jejichž hodnocení se nejméně jednou objevilo bodové hodnocení „3“, byli zařazeni do kategorie míry rizika „extrémní“. Nyní na tuto skutečnost není brán zřetel.

Stejně jako v bakalářské práci, hladiny statistické významnosti budou uváděny v textu nebo v tabulkách a pokud nebude uvedeno jinak, pětiprocentní hladina významnosti ($p=0,05$) je považována za rozhodnou. Tučně jsou pak v textu vyznačené statisticky významné hodnoty.

Pro porovnání výsledků a konečnou představu změny postavení studentů ve třídách byly v bakalářské práci vytvořeny sociogramy. S pomocí freeware programu NodeXL – tyto sociogramy budou vytvořeny i v tomto výzkumu a zároveň budou porovnávány s původními sociogramy.

6.5 Metoda výběru a popis výzkumného souboru

Výzkumný soubor byl v první vlně výzkumu nominován účelovým (Disman, 1993) skupinovým výběrem přes instituce. První ročníky byly v té době také zvoleny záměrně z toho důvodu, že jde o třídy s nově vytvořeným kolektivem po přechodu ze základní školy. V rámci druhého výzkumu jde nyní o třetí ročníky těchto škol.

Vybrané školy se nachází v kraji Vysočina. Šest tříd se nachází ve stejném městě, jehož počet obyvatel je okolo 24 000 a poslední, sedmá třída, se nachází ve městě s více než 10 000 obyvatel.

Celkový počet respondentů ve výzkumném vzorku byl 153 studentů (98 dívek a 55 chlapců) ze sedmi tříd. Jednotlivé třídy jsou v původní i v této práci rozdělovány jak podle typu střední školy, tak i podle oborů. Ve třídách středního odborného učiliště (SOU) bylo celkem 57 respondentů (z toho: 14 studentů z oboru Cukrář, z oboru Kuchař I 24 respondentů a 19 respondentů ze třídy Kuchař II), ze střední odborné školy (SOŠ): 46 respondentů (škola stavební: 18 studentů a škola zdravotní: 28 studentů) a 50 respondentů tvořili stu-

denti ze dvou tříd všeobecných gymnázií (G) - 32 studentů a 18 studentů. Věk studentů se pohyboval okolo 15 – 22 let⁵ (průměrný věk: 15,97 let).

Pro získání respondentů k této diplomové práci byla zvolena metoda totálního výběru výzkumného souboru (Miovský, 2006). Výběrový soubor bude tedy tvořen všemi studenty ze základního souboru (z bakalářské práce). Podle předpokladů je nynější výběrový soubor menší, jelikož několik studentů z daných tříd odešlo (celkem 26 studentů). Výzkumný soubor je menší i přesto, že do některých tříd také naopak přibyli noví studenti (v celém souboru 16 nových studentů).

Základní soubor je nyní tvořen 143 studenty (51 chlapců a 92 dívek) ve věku 17 – 21 let (průměrný věk: 17, 94 let). Ze středního odborného učiliště je to 49 respondentů, 45 ze středních odborných škol a 49 respondentů ze dvou tříd všeobecných gymnázií. K navýšení/snížení počtu došlo v následujících třídách (viz Tabulka 5).

Tab. 5: Změny v počtech žáků v jednotlivých třídách.

	2013	2015
Cukrář	14	11
Kuchař I	24	19
Kuchař II	19	19
Stavební	18	18
Zdravotní	28	27
Gymnázium I	32	33
Gymnázium II	18	16

Konkrétní stavy a změny ve třídách popisují podrobněji v Tabulkách 12 - 18.

6.6 Etika

Již od prvního výzkumu je pro tuto práci zásadní dodržení anonymity všech zúčastněných škol a především jejich studentů. V práci je pro co největší zachování anonymity uveden pouze kraj, ve kterém proběhla dotazníková šetření. Dalším důležitým opatřením bylo zajištění anonymity studentům - ta jim byla zaručena v rámci ústního informovaného

⁵ Studenti starší 16 let byli především studenti ze SOU – z důvodu předchozích studijních neúspěchů (nejčastěji) se znovu ocitli v prvních ročnících.

souhlasu. Samozřejmostí pro mne bylo zaheslování počítače používaného pro přepis dat a aktivní funkce pro případ odcizení PC od antivirového programu. Studenti rovněž získali záruku, že jejich dotazníky nebudou nikomu poskytnuté k nahlédnutí a rovněž budou jejich jména při přepisu převedena do jedinečných kódů, jako v předchozím výzkumu, podle kterých nebude možné je později identifikovat a že po skončení výzkumu budou dotazníky skartovány.

V roce 2013 bylo také stanoveno pravidlo, že respondentům nebude sdělena zpětná vazba o výsledcích, jak bývá v některých výzkumech pravidlem/zvykem. A to zejména z toho důvodu, že sociometrická data jsou velice citlivou záležitostí, která by mohla ovlivnit situaci a klima ve třídě.

Dodržení dalších standardních avšak neméně důležitých etických otázek, jako je dobrovolnost, dodržení soukromí, odstoupení z výzkumu bez udání důvodu atd., bylo samozřejmostí.

7 Výsledky

Na úvod této kapitoly bych chtěla uvést, že pro validitu dat byla do druhé části dotazníku zařazena otázka zjišťující celoživotní prevalenci neexistující látky – Netalin. Stejně jako v roce 2013, nikdo z dotazovaných neodpověděl, že by s touto látkou měl zkušenost.

Výsledky budou dále prezentované společně – a to za rok 2013 (Vopálková, 2013)

a 2015. V následujících kapitolách jsou uvedené výsledky z druhé části dotazníku, tedy té, která je zaměřena na užívání vybraných návykových látek a to v porovnání s typem studované školy.

7.1 Změny v užívání návykových látek

Pro představu o změnách, které nastaly ve výzkumném souboru, se v této části práce zaměřím na změny ve zkušenostech a v užívání konkrétních návykových látek (jak u jednotlivých typů škol, tak i u některých jedinců).

7.1.1 Kouření cigaret

V případě odpovědí na otázku, která zjišťovala celoživotní prevalenci kouření cigaret, byly zjištěny následující změny a rozdíly: v roce 2013 odpovědělo 69,7 % (107) respondentů, že někdy v životě kouřilo cigarety. V roce 2015 je toto procento vyšší – zkušenost s kouřením má nyní 81,1 % (116) dotázaných studentů. Všichni studenti, kteří se v roce 2013 výzkumu neúčastnili, nyní odpovídali, že již někdy v životě kouřili cigarety.

Noví studenti nejčastěji udávají jako věk své první zkušenosti s kouřením cigaret 15 let (celkem 10 nových studentů).

Mezi studenty, kteří poprvé kouřili cigarety v 17 a více letech, jsou 3 studenti, kteří do zkoumaných tříd nastoupili až po uskutečnění prvního výzkumu – nicméně jednomu ze studentů je již 19 let a dvěma 21 let, tudíž u nich nelze přesněji určit, zda poprvé kouřili až po nástupu do nové třídy nebo už předtím.

V době mezi výzkumy ochutnalo cigaretu následujících 16 studentů – nejvíce nových zkušeností je ve třídách Zdravotní a Gymnázium:

- Ze třídy Kuchař I: **D1**, H1;
- Kuchař II: D5
- Stavební: H15;
- Zdravotní: D3, D4, **D12**, D18, D23, H2;
- Gymnázium I: D4, D8, D20, H6, H8, H9.

Tučně jsou zde vyznačení studenti, kteří napsali, že za svůj život kouřili cigaretu již více než 40 krát. Zbylí studenti udávali možnosti od jedné až k devíti zkušenostem.

V předchozí práci byly zjištěny jako nejčastější důvody pro první kouření „zvědavost“ a to, že nechtěli stát mimo partu kamarádů. Co se týče důvodů kouření u studentů, kteří se neúčastnili prvního výzkumu, shodují se se svými spolužáky a také uvádějí „zvědavost“ a „nestát mimo partu kamarádů“. U možnosti odpovědi „jiný důvod“ se nyní objevila odpověď, kdy respondentka (třída Kuchař I – DN18) uvedla, že byla ovlivněná okolím v práci.

Z těch, kteří poprvé kouřili v 16 – 17 letech (tedy v nedávné době a mezi výzkumy), rovněž nejčastěji udávali zvědavost jako odůvodnění.

V posledních 30-ti dnech kouřilo 61 (52,6 %) kuřáků – tento výsledek je velice podobný zjištění z prvního výzkumu, zde za poslední měsíc kouřilo 56,3 % (60) kuřáků. Denně pak kouří z těchto 52,6 % - 46 studentů (75,4 %). Mezi denními kuřáky je více dívek – takovýto výsledek se objevil i v prvním výzkumu (viz Tabulka 6). Mezi silné denní kuřáky, kteří vykouří více než 11 cigaret denně, můžeme počítat celkem 11 studentů (z celého výzkumného souboru je to 7,7 %) – v roce 2013 bylo ze všech studentů 6 % silných kuřáků = 9 studentů (Tabulka 6).

Tab. 6: *Denní kouření cigaret – srovnání změn*

Kouření cigaret	Chlapci		Dívky		Celkem	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %
Denní kuřáci (2013)	12	22,2	24	24,7	36	24,0
Denní kuřáci (2015)	18	35,3	28	30,4	46	32,2
Silní kuřáci > 11cigaret/den (2013)	3	5,6	6	6,2	9	6,0
Silní kuřáci > 11cigaret/den (2015)	7	13,7	4	4,4	11	7,7

Od prvního výzkumu nastaly v této oblasti některé změny – a to v případě poměru dívek silných kuřáček a ve zvýšení počtu denních a silných kuřáků. V roce 2013 bylo více dívek než chlapců silnými kuřáčkami – pro tento rok platí, že více chlapců je silnými kuřáky.

V roce 2013 bylo 8 silných kuřáků z tříd SOU a 1 z SOŠ – konkrétně ze tříd:

- Cukrář: D8;
- Kuchař I: D7, H3, H5, H11;
- Kuchař II: D3, D5, D7;
- Stavební: D2.

Více než 11 vykouřených cigaret denně v posledních 30 dnech uvedli nyní i v roce 2013 pouze 2 studenti: H3 (Kuchař I) a D3 (Kuchař II). Zbývající studenty, kteří v letošním dotazníku uvedli, že za poslední měsíc vykouřili více, než 11 cigaret denně, uvádím v Tabulce 7. Zároveň do této tabulky přidávám, jakou možnost tito studenti uvedli při prvním dotazníkovém šetření.

Tab. 7: Silní kuřáci – současnost a porovnání s rokem 2013

třída	student	2013
Cukrář	H1	1 – 5 cigaret denně
Kuchař I	D1	Nekouřila
	D3	6 – 10 cigaret denně
	D8	6 – 10 cigaret denně
	H7	6 – 10 cigaret denně
Kuchař II	H5	6 – 10 cigaret denně
	HN19	--
Stavební	H4	6 – 10 cigaret denně
	H7	Méně než 1 cigaretu za týden

V Tabulce 7 vidíme, že nejvíce silných kuřáků se stalo z jedinců, kteří v prvním ročníku kouřili 6 – 10 cigaret denně. Respondentka D1 (Kuchař I) dokonce nekouřila vůbec a student H7 (Stavební) kouřil méně než 1 cigaretu za týden.

Nejvíce studentů, kteří kouří cigarety denně, je ze SOU 54,4 % (25 studentů), dále pak 28,3 % (13) ze SOŠ a 17,4% (8) z gymnázií. Tyto poměry jsou přibližně stejné, jako u prvního zkoumání - zde byla procenta následující: SOU: 66,7 % (24), SOŠ: 19,4 % (7), gymnázia: 13,9 % (5).

7.1.2 Užívání alkoholu

V prvním výzkumu 147 respondentů (96 %) uvedlo, že alespoň jednou v životě pili alkohol a pouze 6 studentů (4 %) tuto zkušenost dosud nemělo. Studenti, kteří v době prvního výzkumu do té doby neměli zkušenost s alkoholem, byli z následujících tříd: Kuchař I (1 student), Kuchař II (1 student), Zdravotní (2) a Gymnázium I (1) a Gymnázium II (1). Ve zbylých třídách: Cukrář a Stavební byla prevalence užití alkoholu 100 % již při prvním dotazování.

V aktuálním výzkumu tomu je tak, že s alkoholem mají zkušenosti všichni respondenti – včetně těch, kteří tuto zkušenost předtím neměli a včetně těch, kteří do jednotlivých tříd přestoupili z jiných středních škol. Je nutné dodat, že 2 studenti na tuto otázku neodpověděli, nicméně na některé z dalších otázek, které se týkaly opět alkoholu, již odpovídali – lze se tedy domnívat, že s alkoholem zkušenost mají.

Oproti prvnímu výzkumu, jsou již někteří respondenti starší 18-ti let. Těch, kteří v dotazníku označili možnost „17 a více let“ jako věk prvního užití alkoholu a zároveň jim v současné době je právě 18 let či více, je celkem 8:

- Cukrář: D12;
- Kuchař I: HN5;
- Kuchař II: HN7, H8, H9, HN18;
- Stavební: HN17;
- Gymnázium I: D22.

Zkušenost s alkoholem ještě před dosažením 18 let, mělo celkem 93,7% respondentů. Noví studenti nejčastěji udávají jako věk prvního užití alkoholu 17 a více let (4 studenti) a pak také rozmezí 14 – 15 let (dohromady 7 studentů).

Podle získaných odpovědí za posledních 12 měsíců celkem 6 respondentů⁶ nepilo alkohol. V posledních 30 dnech pilo alkohol (nejméně jednou) celkem 85,3 % (122) dotazovaných studentů. V roce 2013 to bylo 88%, takže zde došlo k mírnému poklesu (podrobně v Tabulce 8) – v tu dobu pili alkohol nejméně (v posledních 30 dnech) studenti gymnázií, nejvíce pak studenti odborných škol. V době druhého výzkumu byly výsledky následující: v posledních 30 dnech pili alkohol nejvíce studenti SOU a nejméně gymnazisté.

Tab. 8: Užití alkoholu v posledních 30 dnech – porovnání 2013 - 2015.

	UŽITÍ ALKOHOLU - 30 DNÍ							
	2013				2015			
ŠKOLA	NE		ANO		NE		ANO	
SOU	5	8,8 %	52	91,2 %	5	10,2 %	44	89,8%
SOŠ	2	4,3 %	44	95,7 %	5	11,1 %	40	88,9 %
Gymnázia	11	23,4 %	36	76,6 %	11	22,5 %	38	77,5 %

Pokud porovnáme data, zjistíme, že na SOU a SOŠ je prevalence užití za poslední měsíc menší, než v roce 2013. Pro gymnázia jsou výsledky z obou let téměř shodná.

⁶ Odpověď k této otázce chybí u 2 studentů.

V dotazníku byl mimo jiné zjišťován i tvz. „binge drinking“, tedy pití nadměrných dávek alkoholu. V roce 2013 jej uvedlo 116 studentů. Za rok 2015 to je 118 studentů. Konkrétní výsledky uvádím v Tabulkách 9 a 10.

Tab. 9: Binge drinking – výsledky 2013 (Vopálková, 2013)

5 nebo více vypitých sklenic alkoholu při jedné příležitosti								
	SOU		SOŠ		Gymnázia		CELKEM	
	počet	podíl	počet	podíl	počet	podíl	celkem	podíl
Nikdy	11	19,3 %	3	6,5 %	18	36,0 %	32	20,9 %
1x	4	7,0 %	6	13,0 %	3	6,0 %	13	8,5 %
2x	9	15,8 %	9	19,6 %	6	12,0 %	24	15,7 %
3 – 5x	10	17,5 %	10	21,7 %	6	12,0 %	26	17 %
6 – 9x	7	12,3 %	8	17,4 %	6	12,0 %	21	13,7 %
10x a více	15	26,3 %	8	17,4 %	9	18,0 %	32	20,9 %

Tab. 10: Binge drinking – výsledky 2015

5 nebo více vypitých sklenic alkoholu při jedné příležitosti								
	SOU		SOŠ		Gymnázia		CELKEM	
	počet	podíl	počet	celkem	podíl	podíl	celkem	podíl
Nikdy	7	14,3 %	6	13,3 %	12	24,5 %	25	17,5 %
1x	6	12,2 %	4	8,9 %			10	7 % %
2x	5	10,2 %	4	8,9 %	3	6,1 %	12	8,4 %
3 – 5x	10	20,4 %	10	22,2 %	9	18,4 %	29	20,3 %
6 – 9x	8	16,3 %	5	11,1 %	3	6,1 %	16	11,2 %
10x a více	13	26,6 %	16	35,6 %	22	44,9 %	54	37,8 %

V roce 2013 byly výsledky pro binge drinking následující:

- Možnost „nikdy“ uvedlo nejvíce studentů z gymnázií
- Možnost „desetkrát a více“ - nejvíce studentů ze SOU (26,3 %) – v porovnání s ostatními studenty z jiných škol pijí více rizikově.

Za rok 2015:

- Možnost nikdy opět uvádí nejvíce studenti gymnázií, avšak zároveň nejvíce gymnazistů uvedlo i odpověď, že více než 5 sklenic alkoholu při jedné příležitosti pili 10x a vícekrát.
- V případě studentů SOU ubylo studentů, kteří uvedli možnost „nikdy“.
- Zároveň ve všech typech škol dochází ke zmenšení počtu studentů, kteří s tímto fenoménem nemají zkušenost – naopak přibývá těch, kdo s ním mají zkušenost více než 10krát (stejně jako v případě odborných škol).

Důvodem pro první užití alkoholu zůstává důvod „ze zvědavosti“ – rovněž noví studenti tento důvod vyplňovali nejčastěji (7 krát). V možnosti „jiný důvod“, kterou si vybrali dva noví studenti, se objevily důvody: oslava 18. narozenin a poskytnutí příbuzným, kteří tomuto studentovi podávali alkohol už v raném věku.

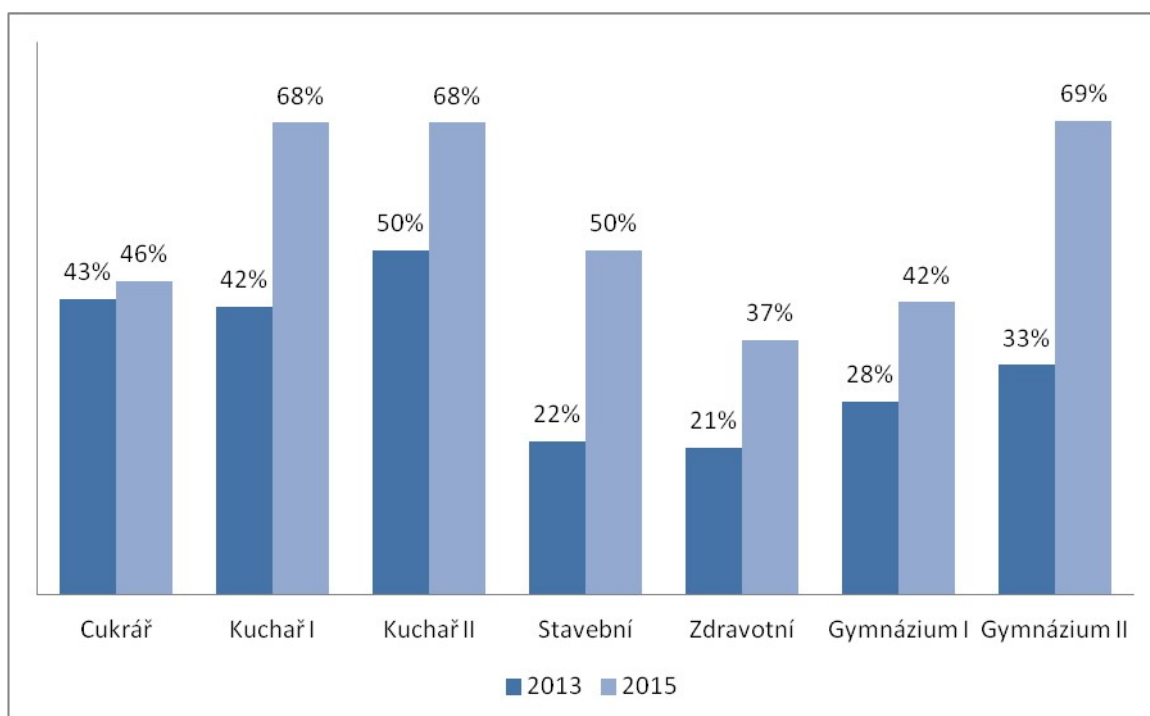
7.1.3 Užívání marihuany nebo hašiše

Zkušenost s marihuanou má nyní 75⁷ (52,5 %) studentů – oproti předchozímu výzkumu, kdy zkušenost mělo pouze 50 studentů (33%). Z nových studentů má s marihuanou zkušenost 11 jedinců. Zbýlých 5 udává, že marihuanu dosud nevyzkoušeli.

V předchozím výzkumu jsem porovnávala zkušenosti studentů a typy jejich studovaných škol. Výsledky z obou let uvádím v Grafu 2.

⁷ 2 studenti v roce 2013 uvedli, že zkušenost s marihuanou mají, nicméně nyní uvedli, že zkušenost nemají. Pokud by platila první možnost, je celkový počet studentů, kteří již mají zkušenost s marihuanou, 77.

Graf 2: Celoživotní prevalence užití marihuany nebo hašiše – porovnání zkušeností v jednotlivých třídách po dvou letech.

Ve všech třídách došlo k výrazným nárůstům zkušeností s marihuanou - kromě třídy Cukrář, kde nikdo nemá s kouřením marihuany novou zkušenost – procenta se změnila z důvodu snížení počtu studentů, kdy odešli 3 studenti a ze kterých měl zkušenost pouze jeden z nich.

Studenti, jež v prvním výzkumu uvedli, že zkušenost s marihuanou nemají a tento rok uvedli, že tuto zkušenost již mají, jsou z těchto tříd:

- Kuchař I: celkem 9 studentů (z toho 3 noví studenti)
- Kuchař II: 9 studentů – z toho 5 nových
- Stavební: 4 + 1 nový
- Zdravotní: 4 + 1 nový
- Gymnázium I: 4 + 1 nový
- Gymnázium II: 5 studentů

Jako důvod prvního užití uvádí 33 jedinců „zvědavost“ a 5 studentů uvádí i tlak party – z toho 2 studenti toto konkretizují: studentka D4 (Zdravotní) nechtěla stát mimo partu kamarádů a druhý student H9 (Kuchař I) napsal, že mu byla marihuana vnucená kamarády, když byl opilý.

Nedávnou zkušenost s marihuanou mají tito 2 žáci: DN13 (třída Kuchař II) a H4 (Gymnázium I), protože uvedli jako věk prvního užití 17 a více let a v současné době jim je rovněž 17 let. Lze se tedy domnívat, že studentka DN13 měla zkušenost s touto látkou až po příchodu do nového kolektivu. Dalších 12 studentů z celého souboru lze taky považovat za ty, kteří mají s marihuanou nedávanou zkušenost – jsou to ti, kterým je v současnosti 18 let a rovněž v dotazníku uvedli možnost „17 a více let“.

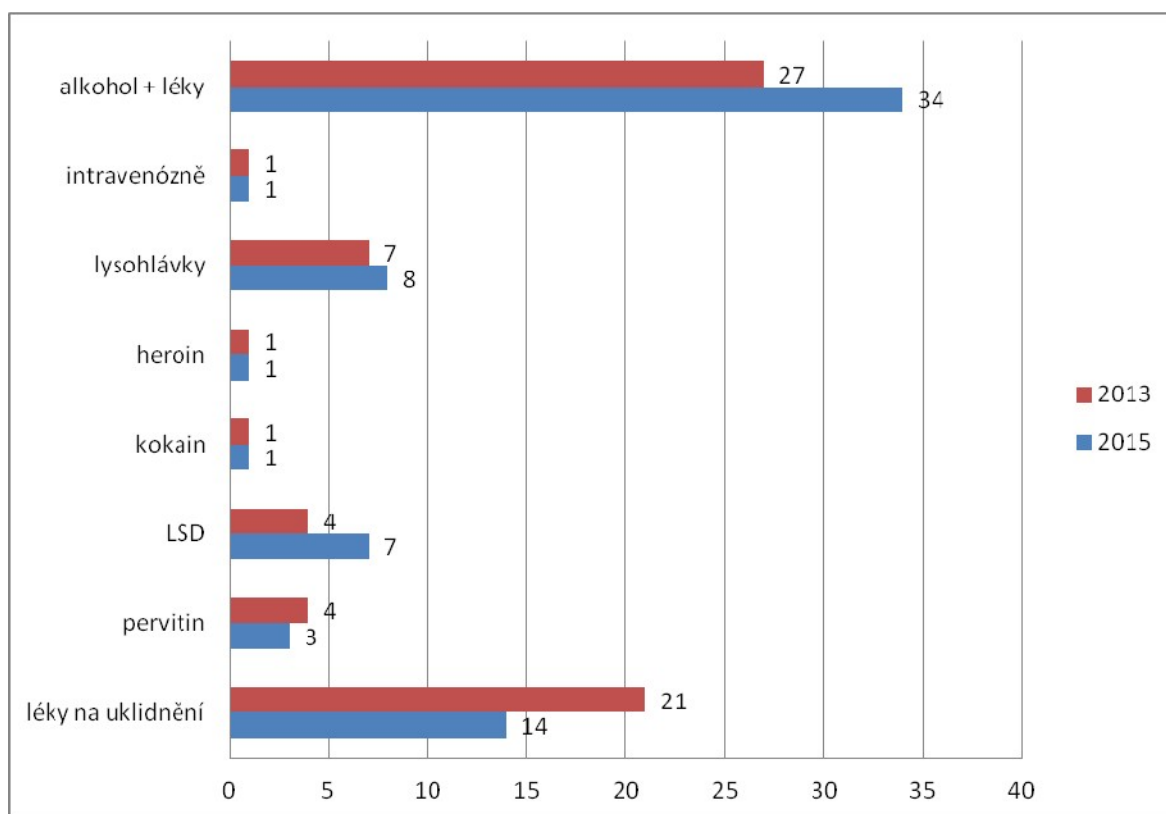
V posledním roce užilo marihuanu celkem 39 studentů (27,5 %) z celého souboru (52% z těch, co již zkušenost s marihuanou mají) – v posledních 30 dnech pouze 13 studentů (9,1 % z celého souboru) – tedy už jen 17, 3 % těch, co uvedli, že někdy již někdy v životě užili marihuanu. K těmto studentům patří 1 studentka ze třídy Cukrář – D6; 4 studenti Kuchař I – D2; D12; H7; HN5; Kuchař II: 1 student – HN7, Stavební: D2; H1; H4, Zdravotní: D12, Gymnázium I: D17; D18; Gymnázium II: 1 student – D2.

7.1.4 Užívání jiných návykových látek

Poslední část dotazníku tvořily otázky zaměřující se na prevalenci zkušeností s jinými, než výše uvedenými návykovými látkami. Toto rizikové chování bylo zkoumáno otázkami, pokud vůbec a kolikrát někdy v životě užili některou z uvedených látek. S některým z vybraných rizikových chování má zkušenost 62 studentů z celého souboru, nejvíce těchto studentů (celkem 14) je ze tříd Kuchař II a Gymnázium I.

V Grafu 3 uvádím podrobné výsledky a porovnání současné prevalence s prevalencí z roku 2013 – vzhledem k nízkému počtu takovýchto respondentů, budou zjištěné výsledky uvedeny v absolutních, nikoliv v procentech.

Graf 3: Užití jiných návykových látek a výskyt některého z rizikového chování - porovnání 2013 (Vopálková) a 2015.

Největší pokles zkušeností se objevil u zkušenosti s užitím léků na uklidnění bez předepsání lékařem – tento pokles může být způsoben tím, že před zadáním dotazníku studentům jsem tuto otázku předem vysvětlila. A to z důvodu, který jsem již uváděla v bakalářské práci: „někteří studenti se například během vyplňování dotazníku ptali, zda mají počítat například užití léku ibalgin, pokud je bolela hlava. Je tedy otázkou, kolik studentů zaměnilo tento případ s užitím léků na uklidnění bez předepsání lékařem.“ (Vopálková, 2013, s. 53).

Ze získaných výsledků také vyplynulo, že studentka D7 (třída Cukrář), která v roce 2013 uvedla, že již někdy v životě užila pervitin, v tomto roce uvedla pouze zkušenosti s užitím LSD a lysohlávkami. Dále také studentka (D7 – Kuchař I), která v prvním výzkumu uvedla užití heroinu, již nenavštěvuje tuto třídu. Poslední zmiňovaná studentka rovněž v předchozím výzkumu uvedla zkušenost i s kokainem. Což znamená, že je v celém souboru někdo, kdo nově užil kokain a heroin. Proto dále uvádím zkušenosti jednotlivých studentů s konkrétními látkami (Tabulka 11):

Tab. 11: Zkušenosti studentů s návykovými látkami

lysohlávky	D7 (C)	D15 (G I)	H3 (G I)	D2 (G II)	H1 (G II)	HN19 (K II)	HN7 (K II)	H6 (K II)	H7 (K I)
LSD	D7 (C)	D15 (G I)	H3 (G I)	D2 (G II)	H1 (G II)	HN19 (K II)	HN7 (K II)	H3 (K I)	
pervitin	H3 (KI)	HN19 (K II)	D3 (K II)						
crack	H3 (KI)								
kokain	HN19 (K II)								
heroin	HN19 (K II)								

Student ze třídy Kuchař II (HN19), uvedl zkušenost téměř se všemi vybranými návykovými látkami (mimo crack) a zároveň uvedl i intravenózní užití. V případě pervitinu dokonce uvádí, že jej užil více, než 40 krát.

Užívání nelegálních návykových látek se týká spíše studentů ze SOU, nicméně mezi těmi, kdo s těmito látkami mají zkušenost, jsou i studenti gymnázií. Zajímavé je, že studenti odborných škol tyto zkušenosti, podle získaných dat, nemají.

7.2 Sociometrický status studenta a rizikové chování

Po shrnutí změn ve zkušenostech s užíváním návykových látek v jednotlivých třídách a jedinců se zaměříme na dvě výzkumné otázky: „Jak se změnilo postavení studentů ve třídě?“ „Jaký je současný vztah užívání vybraných návykových látek, mírou rizika a sociometrickým postavením studentů v jednotlivých třídách?“

Pojem „rizikové chování“ zahrnuje vyhodnocení výsledků užívání návykových látek a s ním spojené chování – postup vyhodnocování rizikového chování bylo popsáno v kapitole 6.4.

Stejně jako v bakalářské práci, i zde budou studenti rozlišeni podle míry rizikového chování. Ve třídách rozlišují jedince, jejichž míra rizika je nulová, tedy tito jedinci jsou **bez rizika**. Další skupinou jsou studenti s **malým rizikem**, ve třetí se **středním rizikem**, ve čtvrté s **vysokým rizikem** a v páté s **extrémním rizikem** (viz kapitola 6.4). Po rozdělení do těchto skupin byl ke každému jedinci přidělen předem vypočítaná hodnota t-skóru sympatie. Následně byla všechna tato data zadána do programu NodeXL pro vytvoření sociogramů.

V následujících kapitolách uvádím změny v počtu studentů pro jednotlivé třídy zvlášť - v tabulkách shrnuji, jací studenti už do třídy nechodí a kteří jsou nově příchozí.

Dále pro každou třídu zvlášť uvádím dva sociogramy⁸ – z prvního ročníku (2013) a ze třetího ročníku (2015) – a zároveň popisují změny, které ve třídách nastaly a vyplývají z uvedených sociogramů a zjištěných rozdílů v míře rizika, získaného vlivu a sympatií, které nastaly u studentů, kteří se účastnili prvního i druhého výzkumu (konkrétní zjištěné hodnoty uvádím v Příloze 2).

Sociogramy pro výzkum z r. 2015 jsou sestaveny podle vzorů sociogramů z prvního výzkumu – tzn., že studenti jsou „umístění“ na stejné pozice jako v sociogramech z prvního ročníku – nikoliv podle pozice ve třídě (ta je znázorněna velikostí znaku pro jednotlivce).

7.2.1 Střední odborné učiliště

Výsledky pro třídu Cukrář:

V roce 2013 třídu Cukrář navštěvovalo 14 studentů, nyní je zde 11 studentů – v následující tabulce (Tabulka 12) uvádím konkrétní studenty, kteří z této třídy odešli. Nově příchozí zde není nikdo.

Tab. 12: Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Cukrář

Odešli studenti	Nově příchozí
H2	-
D8	
D10	

Vysvětlivky pro sociogramy:

Pohlaví: čtverec: chlapec

kruh: dívka

Status: vyznačen velikostí (čím větší, tím více oblíbený jedinec)

--- negativní výběr (nesympatie)

--- oboustranný negativní výběr

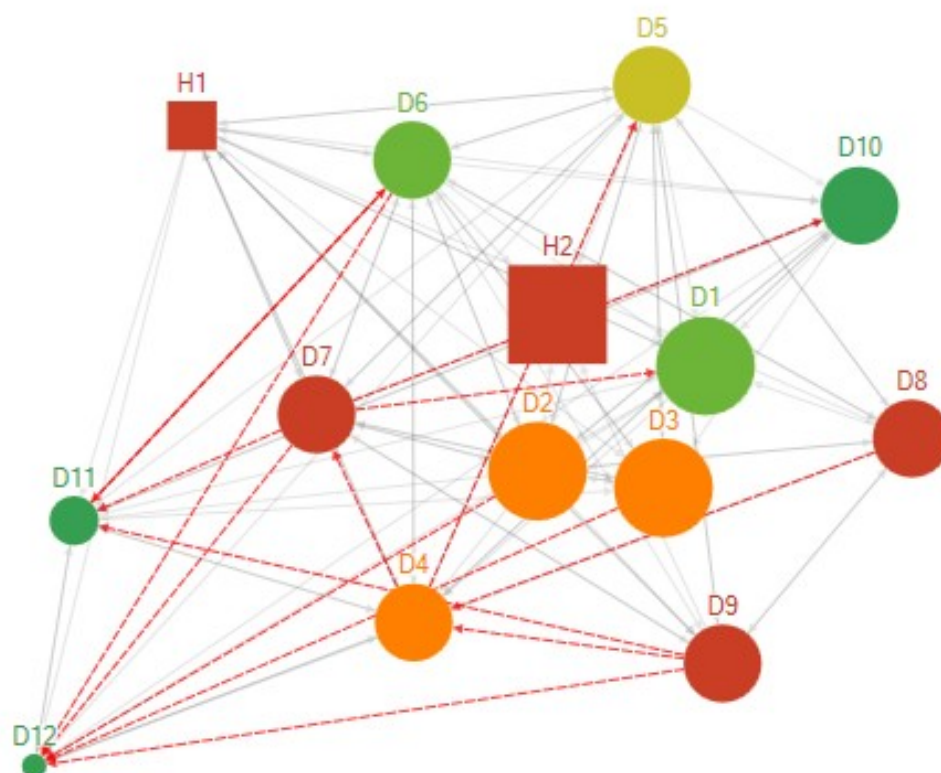
→ pozitivní výběr (sympatie)

↔ oboustranný pozitivní výběr

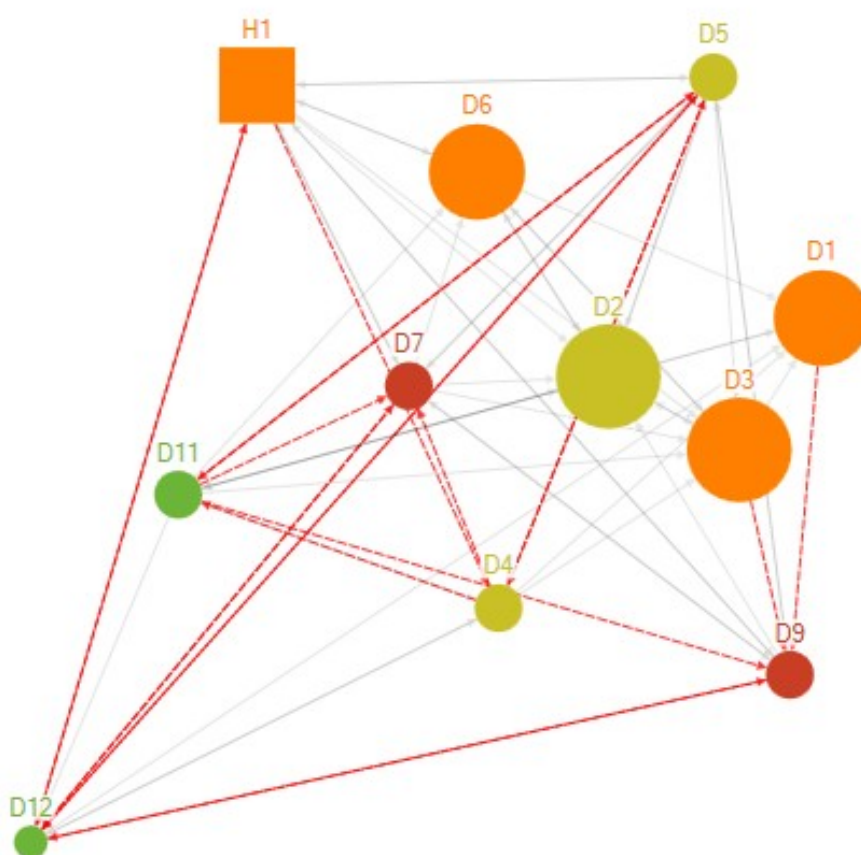
barva: míra rizika: ■ extrémní riziko, ■ vysoké riziko, ■ střední riziko, ■ malé riziko, ■ bez rizika

⁸ Sociogramy z roku 2013 jsou totožné se sociogramy uvedenými v bakalářské práci autorky (Vopálková, 2013)

Graf 4: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Cukrář - 2013

Graf 5: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Cukrář – 2015

V prvním ročníku byli v této třídě 4 studenti, kteří měli stejný T-skór sympatií: studentka D1 s malou mírou rizikového chování, D2 a D3 s vysokým rizikem a H1 s extrémním rizikem (tento respondent byl zároveň vlivným studentem). Všichni tito studenti vykazovali rizikové chování – 3 z nich dokonce dvě nejvyšší míry. Studentka D12 s nejnižším T-skórem byla ve skupině bez rizika a obdržela negativní vazby také od oblíbených studentek D2 a D3.

Jak již vyplývá z Tabulky 12, student H2 již do této třídy nechodí – ze třídy tedy odešel student s extrémní mírou rizika, který byl ve třídě oblíbený a zároveň vlivný.

V této třídě také byly 3 studentky, jejichž míra rizika byla označena jako „bez rizika“ – v tomto roce už zde není nikdo s touto mírou. Studentka D10 odešla a zbylé dvě studentky jsou nyní v malém riziku.

Ze sociogramů vyplývá, že zde došlo i ke změnám v postavení studentů – například tři studentky (D4, D7 a D9) mají menší T-skór sympatií – v roce 2013 měly tento T-skór spíše průměrný a nyní jej mají podprůměrný. Největší rozdíl v získaných sympatiích je u D9, kdy hodnota jejího T-skóru sympatií klesla o 14 bodů. U D4 se zároveň zmenšila hodnota T-skóru vlivu (rozdíl mezi hodnotami je - 11). U studentky D7 může být pokles sympatií zapříčiněn tím, že v prvním ročníku byla označována jako sympatická od studentů, kteří už do třídy nechodí a zároveň nově získala více negativních hodnocení, avšak zároveň se u ní zvýšila i hodnota míry rizika – o 5 bodů. U studentky D9 rovněž přibyla negativní hodnocení a ubyla pozitivní hodnocení od těch, kteří i tento rok navštěvují tuto třídu – nejen od studentů (H2 a D8), kteří již nestudují. Studentka D4 má nyní méně kladných hodnocení – například jako sympatickou ji znovu neoznačili studentky D6 a D11.

Zdá se, že odchodem studenta H2 došlo ke zlepšení postavení studenta H1, i když ve skutečnosti je jeho T-skór sympatií menší, než v prvním ročníku.

U studentky D6 došlo ke zvýšení míry rizika – z malého na vysoké riziko. Zároveň se tato studentka stala méně vlivnou (z celé třídy u ní bylo zjištěn největší rozdíl v T-skórech vlivu).

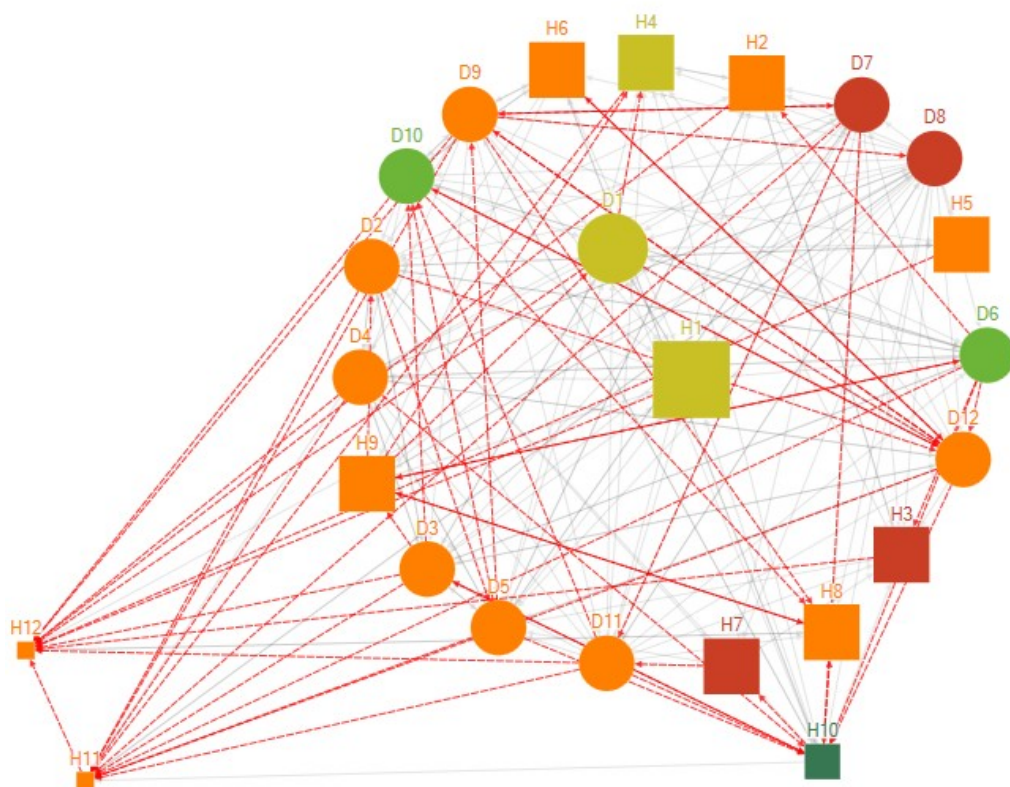
Výsledky oboru Kuchař I

V třídě Kuchař I došlo k největším změnám v počtu žáků. Nyní je zde o 5 studentů méně, než v době předchozího výzkumu. Avšak reálně odešlo celkem 9 studentů a 4 noví se zařadili do kolektivu (Tabulka 13).

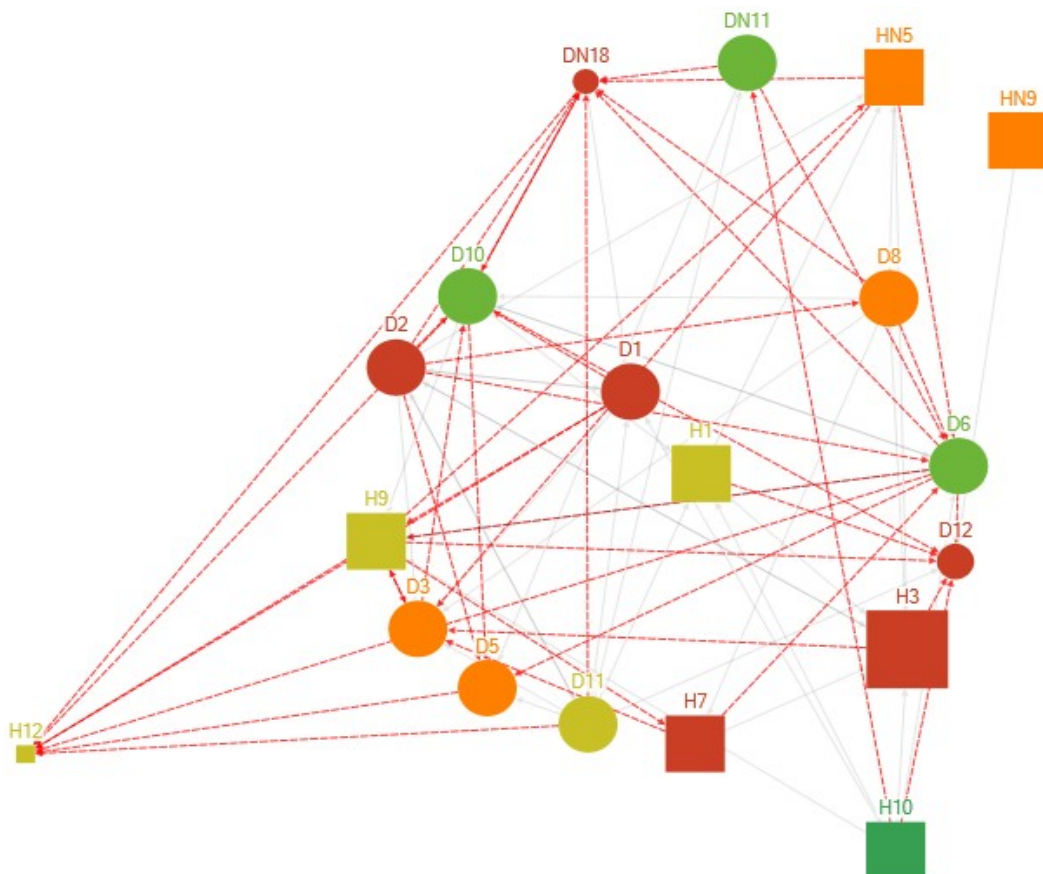
Tab. 13: Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Kuchař I

Odešli studenti	Nově příchozí
D4	DN11
D7	DN18
D9	HN5
H2	HN9
H4	
H5	
H6	
H8	
H11	

Graf 6: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař I – 2013

Graf 7: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař I – 2015

Ze třídy Kuchař I odešel značný počet studentů, kteří měli průměrné T-skóry sympatií a jejichž míra rizika byla vysoká. Rovněž odešel student (H11), který byl jedním z nejméně oblíbených studentů.

Studenti, kteří byli v prvním ročníku oblíbenými, nyní dosahují průměrného hodnocení oblíbenosti.

U studentky D1 také došlo ke změně míry rizika – ze střední do extrémní a zároveň se stala více vlivnou (změna T-skóru o 20 bodů).

Student H3, který má stále stejnou míru rizika a který v prvním ročníku patřil mezi průměrně hodnocené studenty, je nyní jedinou hvězdou třídy. Tento student uvádí i zkušenost s užíváním LSD a pervitinu. Tento student má kladné hodnocení od spolužáka H7, který má zkušenost s lysohlávkami.

Stejnou míru rizika si „udrželi“ tito jedinci: D5, D6, D10, H1, H3, H5, H7 a H10. Studentky D2 a D12 mají nyní horší míru rizika, byť ne tak velkou, avšak - z vysoké míry se dostaly do extrémního rizika. Studentka D12 na rozdíl od této spolužačky získala i horší hodnocení od svých spolužáků.

Student H10, který je jako jediný v kategorii bez rizika, v prvním ročníku získával negativní hodnocení od spolužáků, kteří měli extrémní nebo vysoké riziko. Nyní nedostal žádnou negativní vazbu.

Co se týče vlivu, nejvýznamnější rozdíly byly zaznamenány u studentů H10 a H9 – kdy je jejich vliv ve třetím ročníku znatelně nižší. Avšak oba studenti jsou nyní více oblíbení.

Tři noví studenti patří mezi studenty s průměrnými hodnotami T-skórů, pouze studentka DN18, která má extrémní míru rizika a patří k neoblíbeným žákům, získala pouze jedno kladné hodnocení a to od spolužačky D1, která má stejnou míru rizika. Mezi novými studenty jsou míry rizika: jedna malá, dvě vysoké a jedna extrémní.

Za povšimnutí u této třídy také stojí, že se jednotliví studenti navzájem hodnotí jinak, než v prvním ročníku – negativní vazby většinou vysílají k jiným jedincům než při prvním dotazování.

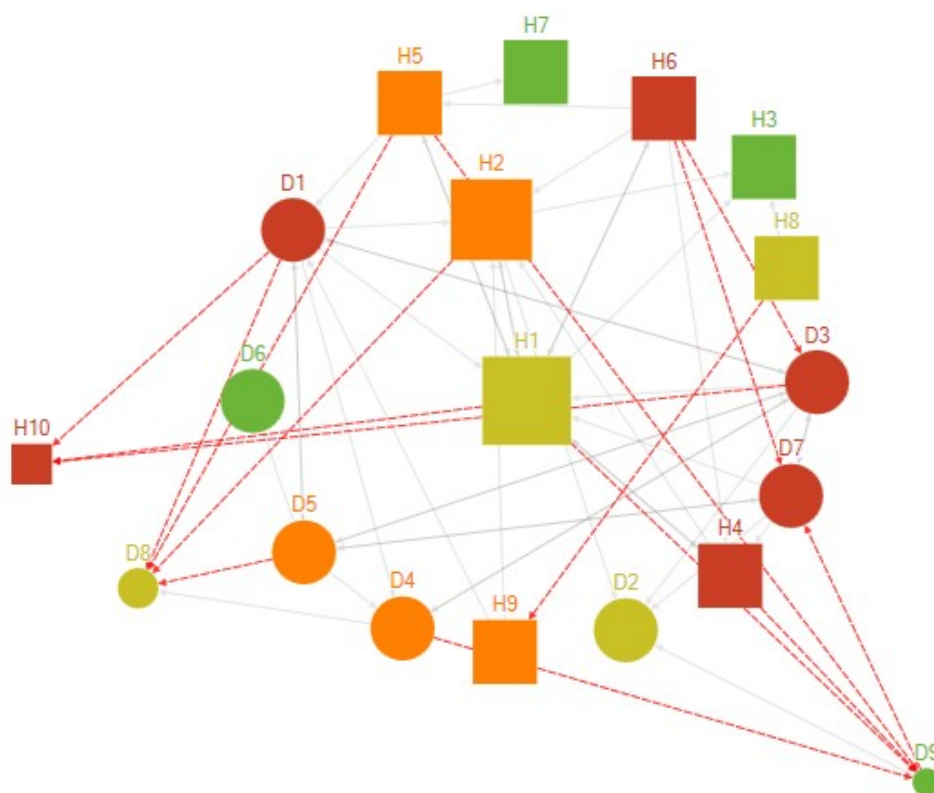
Výsledky oboru Kuchař II

Ve třídě Kuchař II zůstává stejný počet žáků – ale je důležité zmínit, že ze třídy během doby mezi dvěma výzkumy odešlo 5 studentů a dalších 5 studentů sem přestoupilo z jiných škol (viz Tabulka 14).

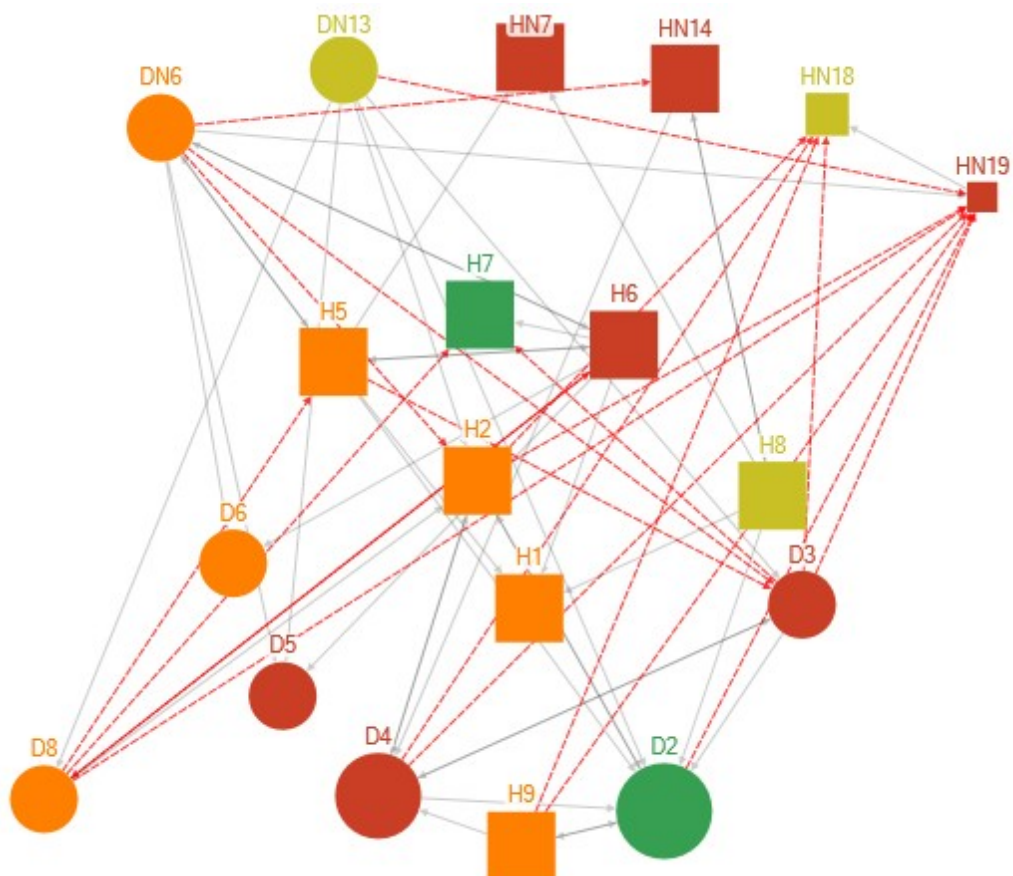
Tab. 14: Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Kuchař II

Odešli studenti	Nově příchozí
D1	DN6
D7	DN13
D9	HN7
H3	HN14
H4	HN18
H10	HN19

Graf 8: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař II – 2013

Graf 9: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař II – 2015.

Studenti, kteří tuto třídu již nenavštěvují, měli míru rizika spíše extrémní (4 studenti) a 2 studenti byli ve třídě málo oblíbení (H10 a D9 – dokonce nejméně oblíbená). Pozice studentů s nízkou hodnotou T-skóru nahradil nově příchozí student HN19, který má extrémní míru rizika (nejen v rámci této třídy, ale i v porovnání s celým výzkumným souborem – viz Tabulka 11).

V prvním ročníku patřila studentka D8 ke studentům s nízkým hodnocením oblíbenosti – ve třetím ročníku již patří mezi průměrně oblíbené studenty – zároveň její míra rizika také vzrostla – ze střední míry na míru vysokou.

Oproti prvnímu ročníku v této třídě došlo k tomu, že jsou zde 2 studenti, jejichž míra rizika dosahuje hodnoty „bez rizika“ – H7 a D2. U studentky D2 došlo i ke zlepšení jejího postavení ve třídě – nyní je nejoblíbenější studentkou.

U studenta H1, který byl v prvním ročníku nejoblíbenějším, došlo ke dvěma změnám a to v postavení, které je nyní spíše průměrné a ve zvýšení míry rizika ze střední na vysokou (avšak pouze rozdílem 2 bodů).

V této třídě jsou 2 jedinci, kteří mají zkušenost s pervitinem – HN19 a D3. Tito spolužáci mezi sebou mají negativní vazbu, kterou vyslala D3. Studenti, kteří mají v této třídě zkušenost s lysohlávkami nebo LSD pak mezi sebou žádné hodnocení nemají.

Zdá se, že většina nových studentů se do kolektivu zdárně zařadila – 4 z 6 nově příchozích dosahuje průměrných hodnot T-skórů sympatií. Pouze již zmíněný student HN19 a HN18 mají tato hodnocení podprůměrná. Tito dva studenti se mezi sebou hodnotí kladně.

Co se týče těchto nových spolužáků, nemají mezi sebou téměř žádná hodnocení. Pouze studentka DN6 hodnotila studentka HN14 negativně DN13 hodnotila studenta HN19 – rovněž negativně. A jak už jsem zmiňovala, vzájemné hodnocení si dali HN18 a HN19.

7.2.2 Střední odborná škola

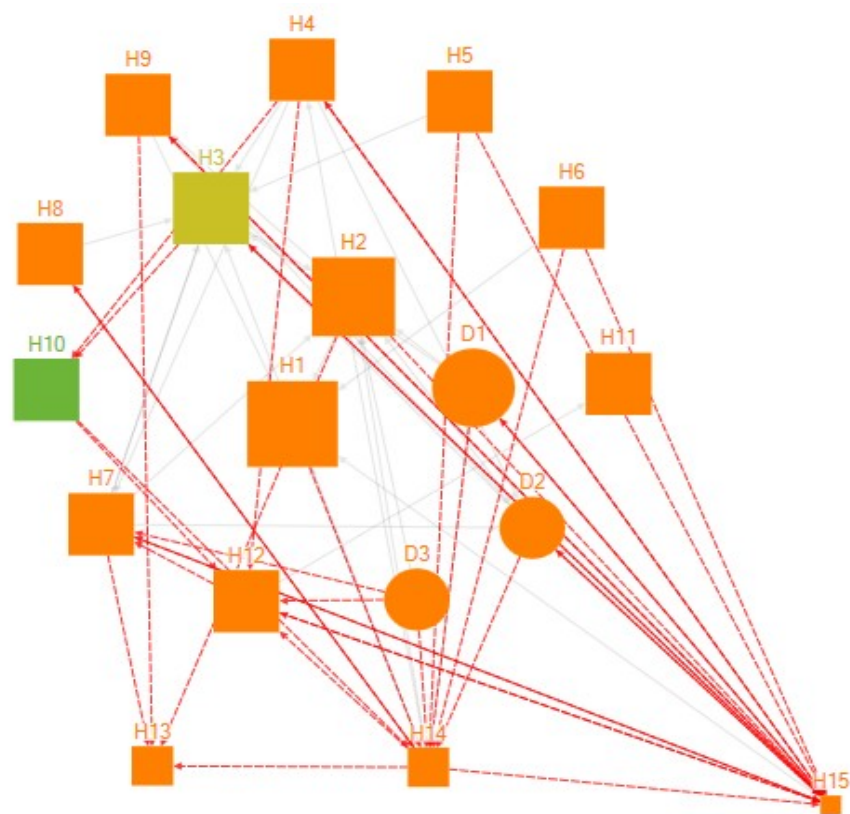
Výsledky třídy Stavební

Ve třídě Stavební je stále stejný počet studentů, jako v prvním výzkumu – nicméně z třídy odešli 2 studenti a místo nich přišli další 2 noví spolužáci (Tabulka 15).

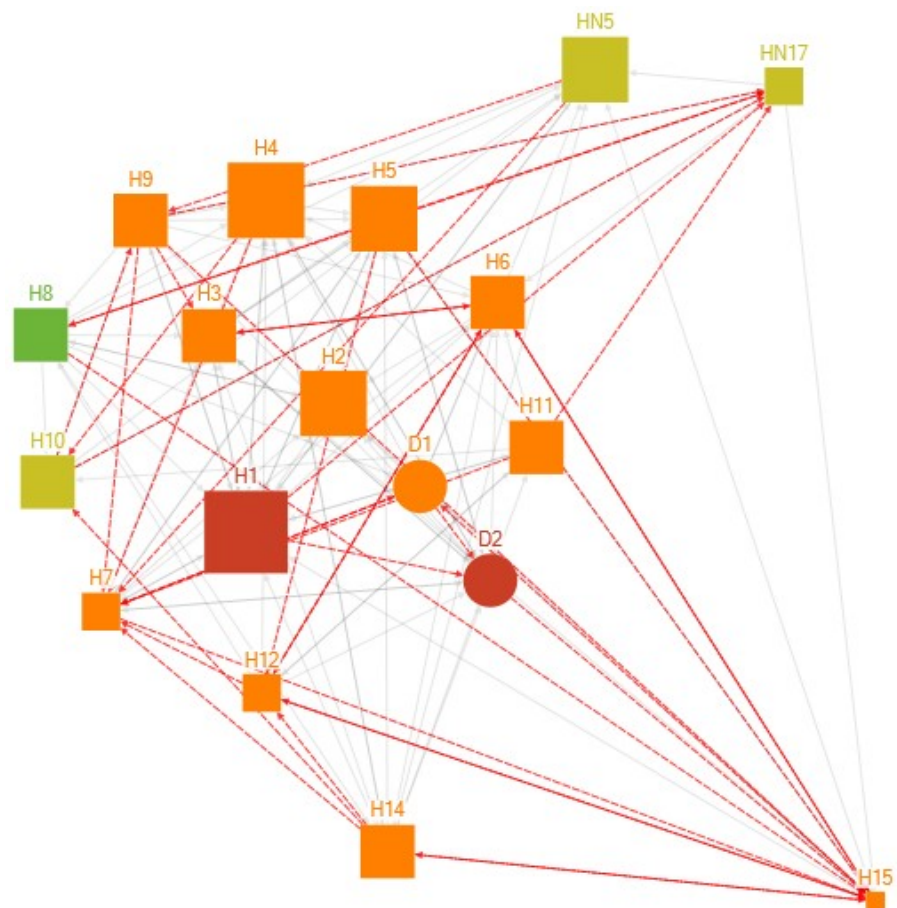
Tab. 15: Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Stavební

Odešli studenti	Nově příchozí
D3	HN5
H13	HN17

Graf 10: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Stavební – 2013

Graf 11: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Stavební - 2015.

Oproti prvnímu ročníku v této třídě přibyli 2 jedinci, kteří mají nyní extrémní míru rizika, a stejně jako tomu bylo v prvním ročníku, není zde nikdo, kdo by byl bez rizika (D2 a H1). Stejně jako u těchto dvou, tak i u studenta H7 došlo k navýšení získaných rizikových bodů, nicméně míra rizika u tohoto studenta ještě nepřekračuje stanovenou hranici bodů pro extrémní míru rizika. Ke zhoršení míry rizika došlo i u H10 (z malého rizika na riziko střední), ale pouze o 2 rizikové body.

Nejoblíbenějším spolužákem zde zůstává chlapec H1 a oproti minulému výzkumu se zlepšilo postavení studentky H14. V případě studenta H8 se jedná o zmírnění rizika - z vysokého na malé riziko. U studentů H4 a H5 došlo ke zlepšení jejich postavení ve třídě – na rozdíl od H3, H2, D1, H7, H12 a již zmíněné D2, kde jejich oblíbenost poklesla.

Nejméně sympatickým studentem zůstává podle sociometrie student H15 a to i přesto, že u studentů H7 a D1 došlo k většímu rozdílu v hodnocení oblíbenosti (H7 o -16 bodů a D1 -17 bodů). Student H14, který také patřil k podprůměrně oblíbeným, nyní dosahuje průměrných hodnot oblíbenosti.

Studenti, kteří ze třídy odešli, byli D3 (průměrně oblíbená) a H13 (podprůměrně hodnocený jedinec) a oba byly ve vysoké míře rizika.

Dva noví studenti mají stejnou míru rizika (střední), ale oba jsou hodnoceni odlišně - student HN5 je ve třídě oblíbenějším a HN17 má nízký T-skór sympatie, nepatrně vyšší než nejméně oblíbený student H15.

Celkovým pohledem na oba sociogramy vidíme, že v této třídě se hodně změnili pozice předtím průměrných studentů a rovněž oblíbenějších studentů, jejichž hodnocení je nyní nižší.

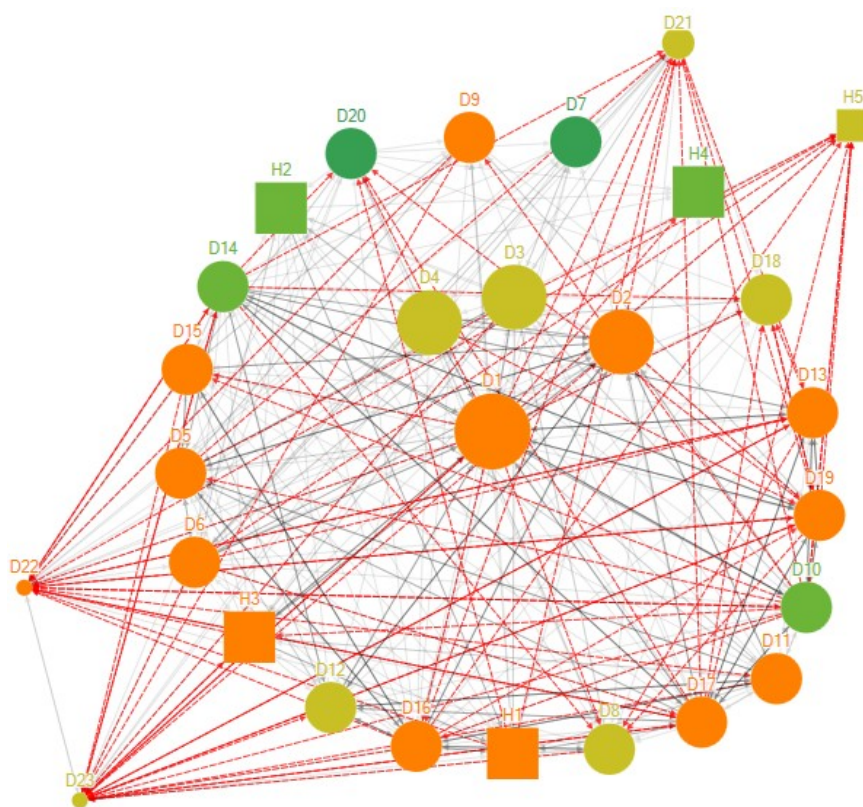
Výsledky třídy Zdravotní

Ve třídě Zdravotní je počet žáků 27, z původních 28. Celkem odešli 3 žáci a 2 noví studenti přišli. O jaké studenty konkrétně jde, uvádím v Tabulce 16.

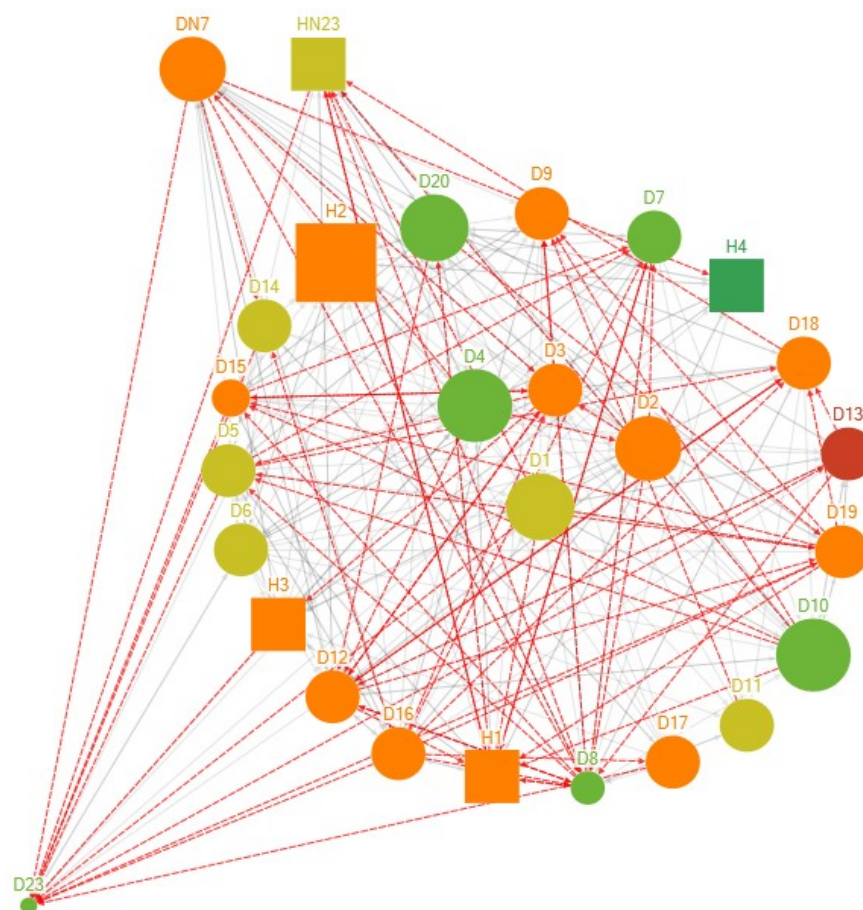
Tab. 16: Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Zdravotní.

Odešli studenti	Nově příchozí
H5	DN6
D21	HN16
D22	

Graf 12: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Zdravotní – 2013

Graf 13: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Zdravotní – 2015.

V prvním ročníku zde nebyl nikdo, kdo by dosáhnul extrémní míry rizika, nicméně ve třetím ročníku došlo ke zvýšení míry rizika na extrémní riziko u studentky D13 (původní míra rizika: vysoká).

Ke zvýšení míry rizika došlo u těchto studentů: D5, D6, D7, D12 (u této studentky o nejvíce bodů), D13, D14, D18, H2.

Bez rizika zde byly dvě dívky D7 a D20 – ty mají nyní malé riziko a míra rizika klesla u studenta H4 (z malého rizika na žádné riziko).

V této třídě rovněž došlo ke změně hvězdy třídy. V prvním ročníku jí byla dívka D1 (u té došlo i k poklesu vlivu). Nyní je to dívka D4 a chlapec H2, který v době prvního výzkumu dosahoval spíše průměrného hodnocení. U těchto dvou jedinců se také změnila míra rizika – u studenta H2 jde o navýšení z malého na vysoké riziko a u D4 ze středního na malé.

Podle rozdílů T-skórů sympatií je znatelný největší rozdíl v oblíbenosti pro studentku D20 (zvýšení o 24 bodů).

Další významnou změnu v postavení a míry rizika lze pozorovat u studentek D15, D10 (u ní je míra rizika stále stejná) a D8 – u poslední zmíněné došlo ke snížení oblíbenosti a zároveň u ní došlo ke změně míry rizika (ze střední míry na malou). Studentka D10 má nyní větší T-skór sympatií, než měla studentka D1 v prvním ročníku.

Nejméně oblíbenou studentkou nadále zůstává dívka D23, u které došlo ke snížení rizika – ze středního na malé riziko.

Studenti, kteří již nejsou studenty této školy, patřili mezi podprůměrně oblíbené – 2 se střední mírou rizika a jedna s vysokou mírou rizika.

Dva noví studenti mají průměrné T-skóry oblíbenosti, nicméně DN7 je na tom lépe, než student HN23, který má nižší míru rizika, než DN7 a mezi sebou tito dva spolužáci nemají žádnou vazbu/hodnocení.

7.2.3 Gymnázium

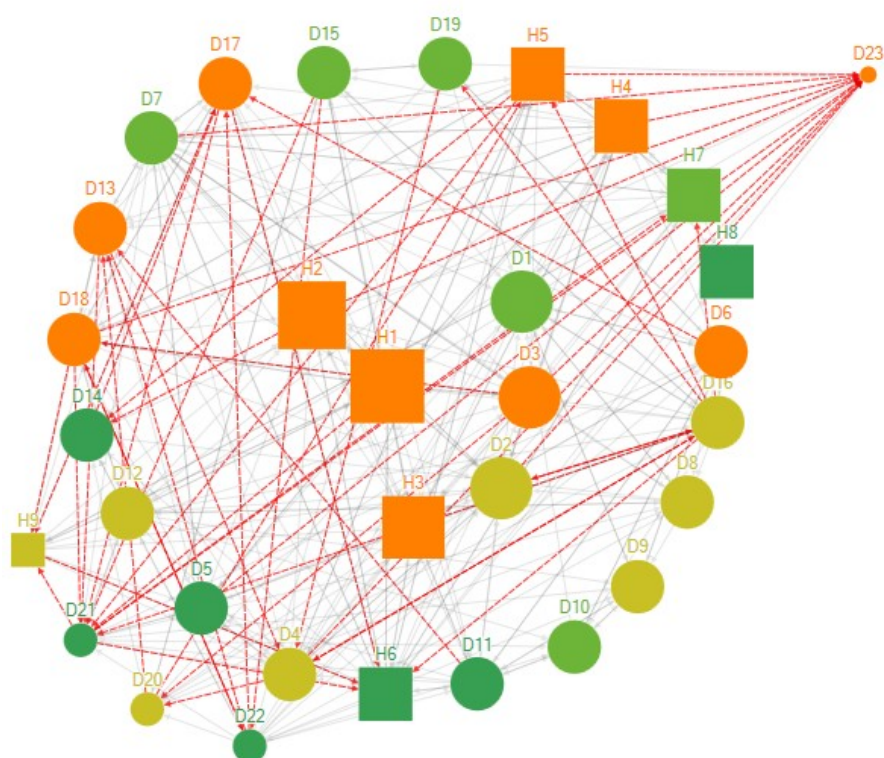
Výsledky třídy Gymnázium I

Ve 3. ročníku této třídy je zapsáno celkem 33 studentů – tedy o jednoho více, než v roce 2013. Nově do této třídy přestoupila i dívka DN31 (viz Tabulka 17).

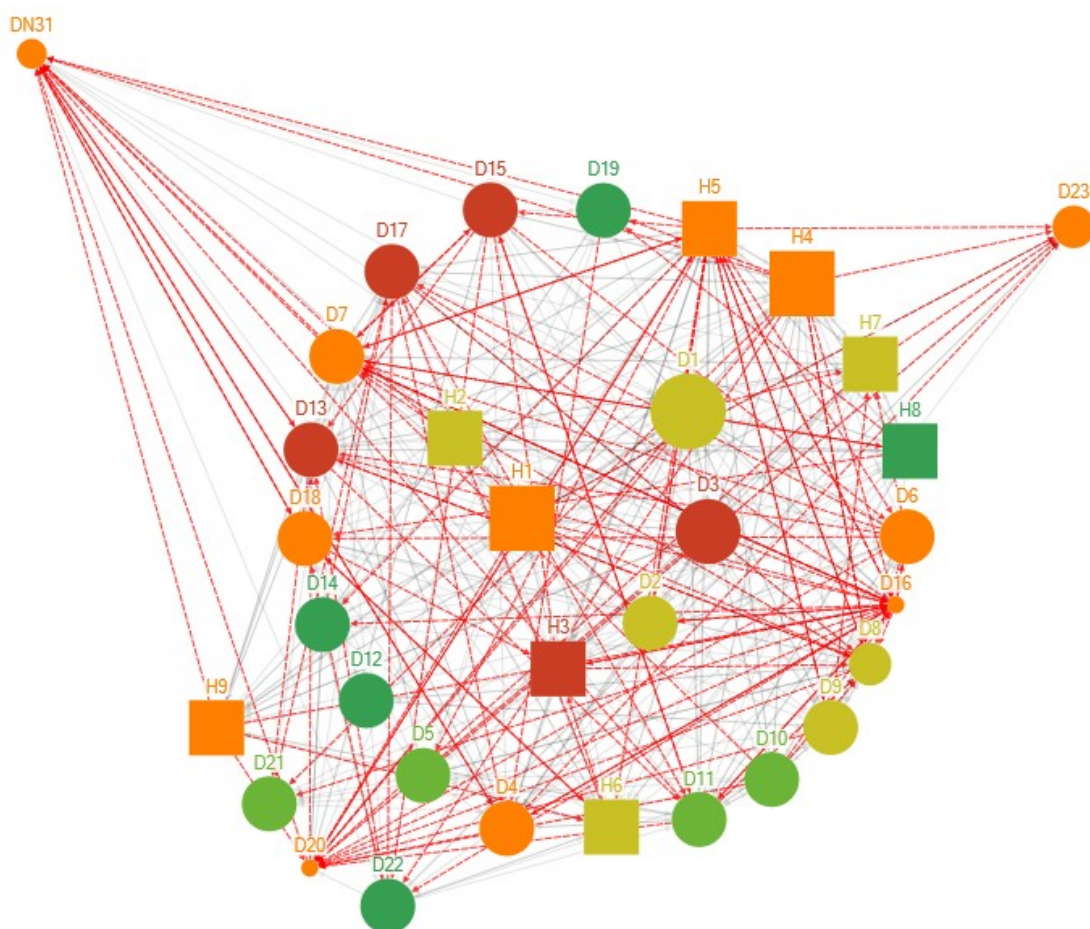
Tab. 17: Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Gymnázium I.

Odchozí studenti	Nově příchozí
0	DN31

Graf 14: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium I. – 2013

Graf 15: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium I – 2015

Na první pohled je zřejmé, že se studenti v této třídě častěji vysílali negativní volby, než při prvním výzkumu.

Tato třída měla v prvním ročníku nejvíce jedinců bez rizika a nebyly zde ani studenti s extrémní mírou rizika, kterých je nyní pět. Ve třetím ročníku je situace taková, že ze 7 studentů, kteří byli bez rizika, je bez rizika 5 studentů.

Nejoblíbenějším jedincem ve třídě je nyní studentka D1, jež v prvenství vystřídala chlapce H1, který byl právě v prvním ročníku nejoblíbenějším. Míra rizika u H1 je stále stejná, avšak u D1 se zvýšila z malého rizika na riziko střední.

Ke zhoršení míry rizika na riziko extrémní došlo u spolužáků D3, H3, D13, D15 a D17 – všichni, kromě D15 a D17 se na toto riziko dostali maximálně 5 body. U D15 k tomuto zhoršení došlo 8 body a u D17 tento rozdíl činí dokonce 12 bodů. Všichni, kromě D15 měli původně vysokou míru rizika - studentka D15 měla hodnotu malého rizika.

Další zvýšení míry rizika lze pozorovat u D4, D5, D12, H7, D11, H6, H9 (u tohoto studenta se zároveň zvýšil i jeho T-skór oblíbenosti), D21, u kterých se zároveň zlepšilo jejich postavení ve třídě. Studentky D16 a D20 mají nyní vyšší míru rizika, ale jejich postavení se zhoršilo (u D16 jde o podstatně větší zhoršení) – spolu tak tvoří nejméně oblíbené spolužáky této třídy.

V prvním ročníku nejméně oblíbená studentka (D23 nyní dosáhla vyšší oblíbenosti, nicméně je to stále pod průměr.

Oproti prvnímu ročníku má nyní větší vliv studentka D13 a nejmenší student H16 (o 30 bodů).

Nová studentka DN31 je spíše podprůměrně oblíbená, ale získala lepší hodnocení, než studentky D16 a D20, které mají stejnou míru rizika, jako ona.

Pro oba roky platí, že Ti, co mají nanejvýš malé riziko, patří ke studentům s průměrným hodnocením oblíbenosti.

Výsledky třídy Gymnázium II

Změny ve třídě Gymnázium II jsou následující (Tabulka 18):

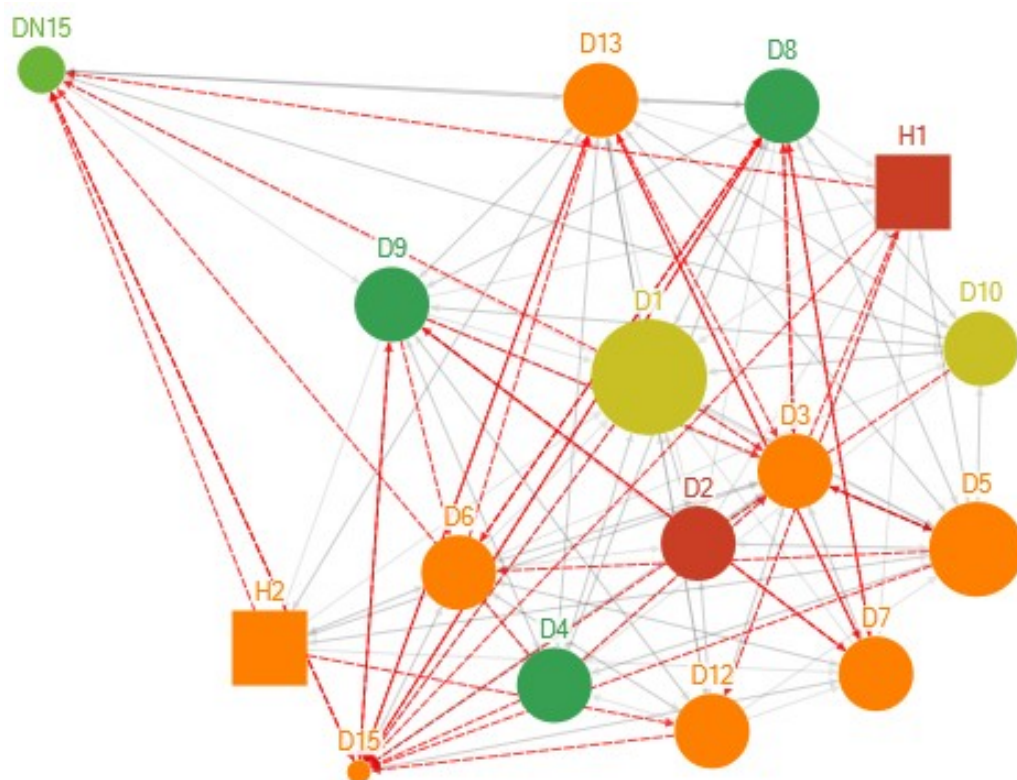
Tab. 18: Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Gymnázium II

Odešli studenti	Nové příchozí
D11	DN15
D14	
D16	

Graf 16: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium II - 2013.

Graf 17: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium II - 2015.

V prvním ročníku zde měli extrémní míru rizika dva studenti: H1 a D2. Tato míra rizika se u nich nezměnila.

Ze tří studentů, kteří byli bez rizika, zůstali dva s tímto rizikem a přibyla k nim D4, která měla v předchozím výzkumu malé riziko.

Nejsympatičtější studentkou zůstává D1 – u ní se míra rizika zhoršila – z malého na střední riziko.) Míra rizika se u studentek D2 a D3 nezměnila, avšak se zmenšili jejich T-skóry oblíbenosti – u D3 dokonce o 20 bodů méně než v roce 2013.

U studentů, jejichž hodnocení se v prvním ročníku pohybovalo okolo průměru, došlo k následujícím změnám: studentka D10 má vyšší míru rizika, než předtím (z malého rizika se dostala na riziko střední). U D5 došlo k navýšení rizika (ze středního na vysoké) a zároveň se stala druhou nejoblíbenější studentkou v této třídě. Studentka D4 měla původně míru rizika určenou jako malou, nyní je bez rizika. Student D11 z této třídy odešel (míra rizika: malé riziko).

Menší vliv získal především student H2 a naopak nárůst vlivu se objevuje u studentky D13.

V prvním ročníku byli jako podprůměrně oblíbení jedinci označeni H2, D15 a D16 (ta již tuto třídu nenavštěvuje a měla nejmenší T-skór ze všech spolužáků a střední míru rizika. U studenta H2 došlo ke změně v oblíbenosti – nyní dosáhl průměrného hodnocení a studentka D15, která má stále stejnou míru rizika, získala od svých spolužáků nízké hodnocení sympatie.

Nově příchodí studentka DN15 patří mezi méně oblíbené jedince a její míra rizika je malá.

7.2.4 Statistická analýza dat

Výše uvedené výsledky popisují vztahy ve třídě (pouze z hlediska oblíbenosti, pokud není připojeno slovní hodnocení o stavu vlivu) v souvislosti s mírou rizika jednotlivců zjištěné v prvním a ve třetím ročníku. Zároveň jde pouze o popis situace na základě zjištěných výsledků. Pro ověření a potvrzení významnosti těchto vztahů a vztahů z hlediska vlivu a sympatií byla provedena i statistická analýza. Níže prezentuji výsledky této statistické analýzy.

V následujících tabulkách uvádím zjištěné korelace pro celý výběrový soubor (Tabulka 19) a pro každou třídu zvlášť (Tabulka 20). Korelace byla vypočítána ze získaných rizikových bodů a T-skóru vlivu a sympatie.

Tab. 19: Korelace získaných rizikových bodů a T-skórů vlivu a sympatie – 2015.

2015		riziko body	Sympatie T-skór	vliv T skór
riziko body	Pearsonova korelace	1	-0,072	0,230**
	statistická významnost		0,391	0,006
sympatie T-skór	Pearsonova korelace	-0,072	1	0,283**
	statistická významnost	0,391		0,001
vliv T-skór	Pearsonova korelace	0,230**	0,283**	1
	statistická významnost	0,006	0,001	

Výstupem této tabulky je korelace proměnných (T-skórů vlivu a sympatie a rizika) u celého výzkumného souboru. Pro zvýrazněné korelace platí $p = 0,01$. Z hlediska celého souboru dále platí, že kdo je vlivný, je zároveň i sympatický. Nicméně tato souvislost je spíše menší ($r = 0,283$). Rovněž zde platí, že vlivní jedinci dosahují i větší míry rizika.

Rozdíl oproti roku 2013 je právě v tom, že v prvních ročnících nebyla statisticky významná korelace rizika a vlivu. Platila pouze korelace T-skórů vlivu a sympatie, kde bylo $r = 0,288$, $p = 0,01$.

V Tabulce 19 byly prezentovány výsledky pouze pro celý soubor dohromady – dále uvádím výsledky jednotlivých tříd – resp. Pouze těch tříd, ve kterých se objevují statisticky významné korelace (Tabulka 20).

Tab. 20: Statisticky významné korelace získaných rizikových bodů a T-skórů vlivu a sympatie v jednotlivých třídách - 2015.

2015			SYMPATIE	VLIV
Kuchař I	riziko	Pearsonova korelace		0,670**
		hladina významnosti		0,002
Kuchař II	riziko	Pearsonova korelace	<u>-0,521*</u>	
		hladina významnosti	<u>0,022</u>	
Stavební	vliv	Pearsonova korelace	0,652**	
		hladina významnosti	0,003	

Pro ** platí $p = 0,01$ a pro * $p = 0,05$

Statisticky významné korelace vycházejí pouze ve třech třídách – v případě třídy Kuchař I pozitivně koreluje míra rizika s vlivem – to znamená, že čím vlivnější je student, tím větší je u něho míra rizika ve vztahu k návykovým látkám. V prvním ročníku byla tato korelace u třídy Kuchař I negativní ($r = -0,562$, $p = 0,01$).

Třída Kuchař II vykazuje negativní korelaci míry rizika s T-skórem sympatie (v prvním ročníku nebyla žádná z korelací shledána významnou). A v případě třídy Stavební je statisticky významná korelace sympatie s vlivem (pozitivní korelace) – v předchozím výzkumu šlo rovněž o stejnou korelaci ($r = 0,746$, $p = 0,01$). To znamená, že i nadále pro tuto třídu platí, že vlivní studenti jsou i oblíbenými.

Souvislost mezi vlivem a sympatiemi, na rozdíl od prvního ročníku, není u tříd Cukrář ($r = 0,533$, $p = 0,05$), Zdravotní ($r = 0,643$, $p = 0,05$) a Gymnázium I ($r = 0,386$, $p = 0,05$). U třídy Zdravotní rovněž v prvním výzkumu pozitivně korelovala proměnná riziko a vliv ($r = 0,480$, $p = 0,05$).

Tabulka 21 prezentuje výsledky dvouvýběrového t-testu a statistickou významnost rozdílů průměrů T-skórů vlivu a sympatie mezi studenty s menší a větší „mírou rizika jednotlivce“, zjištěných v roce 2015 a to pro celý soubor, všechny školy a třídy zvlášť.

Statisticky významné výsledky budou uvedeny tučným písmem. Pro T-skóry platí, že jejich standardizovaný T-skór průměrného vlivu či sympatií má hodnotu 50 bodů, a skór 40 nebo 60 představuje hodnotu o jednu směrodatnou odchylku menší, popřípadě větší.

Po srovnání této tabulky a tabulky z prvního výzkumu (Vopálková, 2013, str. 48, Tab. 10) zjistíme, že zde došlo k více změnám, které popisují níže.

Stejně jako v roce 2013 ve většině tříd platí, že průměrný vliv i sympatie u těch, kteří mají vyšší míru rizika, je vyšší než u jedinců s žádnou nebo malou mírou rizika.

Tab. 21: Statistická významnost – míra rizika jednotlivce v souvislosti s vlivem a sympatiemi ve třídě - 2015

		VLIV		SYMPATIE	
	míra rizika	průměr T-skór	statistická významnost	průměr T-skór	statistická významnost
Celý soubor	střední až extrémní	51,6	0,000	50,2	0,762
	žádné až malé	43,9		49,5	
Škola/třída					
SOU celkem	střední až extrémní	51,4	0,024	50,4	0,517
	žádné až malé	42,6		47,8	
Cukrář	střední až extrémní	53,1	0,022	52,3	0,121
	žádné až malé	35,5		39,5	
Kuchař I	střední až extrémní	50,8	0,153	51,8	0,431
	žádné až malé	41,0		46,3	
Kuchař II	střední až extrémní	53,2	0,586	52,6	0,816
	žádné až malé	48,5		57,0	
SOŠ celkem	střední až extrémní	51,4	0,039	50,0	0,875
	žádné až malé	43,5		50,6	
Stavební	střední až extrémní	51,6	0,521	50,7	0,871
	žádné až malé	45,0		49,0	
Zdravotní	střední až extrémní	52,6	0,036	49,4	0,814
	žádné až malé	43,3		50,9	
GYMNÁZIA celkem	střední až extrémní	51,9	0,034	50,0	0,970
	žádné až malé	45,0		49,9	
Gymnázium I	střední až extrémní	52,0	0,114	50,5	0,984
	žádné až malé	45,6		50,4	
Gymnázium II	střední až extrémní	51,8	0,300	50,4	0,779
	žádné až malé	44,7		52,3	

Rozdíly oproti výsledkům získaných z prvních ročníku jsou následující:

- Ve třídách Kuchař II a Gymnázium II nyní platí, že jedinci s vyšší mírou rizika patří spíše mezi méně oblíbené – tzn., že mají nižší průměrné hodnocení, než

jedinci bez rizika nebo v malém riziku (to samé platí i pro třídu Zdravotní – avšak tento vztah byl v prvním ročníku stejný). Nicméně tato zjištění nejsou statisticky významná.

Stejně jako v prvním výzkumu, i nyní pro celý soubor platí, že vlivní studenti vykazují větší míru rizika a naopak ($p = 0,026$ a $p = 0,000$). V roce 2013 nebyly rozdíly v rámci jednotlivých tříd statisticky významné. Pouze ve třídách SOU se objevil významný rozdíl v průměrných sympatiích – a to tak, že rizikovější studenti zde byli prokazatelně sympatičtější ($p = 0,037$). To nyní neplatí, ale naopak u tohoto typu školy vidíme, že rizikovější studenti jsou vlivnější ($p = 0,024$). – toto také platí i pro zbylé typy škol (SOŠ: $p = 0,039$, Gymnázia: $p = 0,034$). Rizikovější a zároveň vlivnější studenti jsou také ve třídě Cukrář a Zdravotní.

Výše uvedená tabulka porovnává celkové zjištěné rizikové chování – resp. míru rizika, ve které jsou zahrnuty všechny zkoumané látky. Následující t-test uvedený v Tabulce 22 se zaměřuje na užívání konkrétních látek v posledním měsíci. Rozdělení na konkrétní návykové látky bylo provedeno z toho důvodu, že k různým látkám mohou mít studenti odlišné postoje a tím pádem mohou mít odlišnou souvislost se statutem studentů.

V prvním ročníku byl proveden stejný test, podle kterého platilo následující: kouření za poslední měsíc souviselo se získaným vlivem ve třídách Cukrář ($p = 0,016$) a Zdravotní ($p = 0,028$). V případě třídy Zdravotní došlo ve třetím ročníku ke změně - nyní ti, co kouří, jsou oblíbenějšími žáky (viz tabulka). Pro třídu Zdravotní také platila souvislost s užíváním marihuany a získaným vlivem ($p = 0,018$) a ve třídě Kuchař I vycházela jako statisticky významná souvislost užívání alkoholu a vlivu ($p = 0,031$).

Níže jsou uvedené pouze ty třídy, jejichž výsledky, jsou statisticky významné (označeno tučným písmem).

Tab. 22: Sociometrické postavení studentů a užití konkrétní návykové látky v posledním měsíci – statistická významnost

			VLIV		SYMPATIE	
látka	třída	LMP	průměr T-skór	statistická vý- znamnost	průměr T-skór	statistická vý- znamnost
cigarety	Kuchař I	ANO	54,3	0,017	51,8	0,363
		NE	42,9		47,1	
	Stavební	ANO	56,7	0,020	56,1	0,052
		NE	45,6		46,5	
	Zdravotní	ANO	55,6	0,394	47,6	0,012
		NE	46,3		51,8	
alkohol	Gymnázium I	ANO	52,2	0,044	50,8	0,394
		NE	43,9		47,3	
marihuana	Stavební	ANO	54,3	0,432	61,0	0,047
		NE	49,0		48,1	

* LMP = Last month prevalence

Kouření cigaret za posledních 30 dní souvisí se získaným vlivem ve třídách Kuchař I a Stavební. Studenti, kteří v posledním měsíci v těchto třídách kouřili, mají větší vliv a naopak. Pro třídu Zdravotní platí, že kouření souvisí se získanými sympatiemi – tedy ti, co kouří, jsou ve třídě více oblíbení.

V případě užití alkoholu v posledním měsíci je souvislost se získaným vlivem pouze ve třídě Gymnázium I.

Užití marihuany za posledních 30 dní souvisí se získanými sympatiemi pouze ve třídě Stavební.

7.3 Současný subjektivní pohled studentů na ovlivnění jejich postavení ve třídě

V rámci obou dotazování byli studenti požádáni, aby uvedli, zda si myslí, že je jejich postavení ve třídě ovlivněno tím, zda užívají nebo naopak neužívají jednotlivé vybrané návykové látky. Tato otázka byla doplněna žádostí o zdůvodnění svého tvrzení (viz Příloha 1 – otázka č. 7, 16 a 31).

7.3.1 Kouření cigaret

Stejně jako v prvním výzkumu, studenti se domnívají, že to, zda kouří nebo nekouří, **neovlivňuje** jejich postavení ve třídě (v roce 2013 toto uvedlo 87,5 % respondentů – nyní je to 88,7 %). Častým odůvodněním zůstávají vysvětlení, že se kouření ve třídách neřeší a jejich postavení ve třídě závisí na tom, jací jsou a ne na tom, zda kouří či nekouří.

V následující Tabulce 23 uvádím názory těch studentů, kteří v době výzkumů kouřili – resp. těch, kteří uvedli, že v posledním měsíci kouřili cigarety (a lze je tedy považovat za aktivní kuřáky).

Tab. 23: Ovlivnění postavení ve třídě kouřením/nekouřením cigaret – 2013

2013	LMP - cigarety		vliv T skór	sympatie T skór
ovlivňuje postavení	ne	ano	průměry	
ANO	12	6	46,4	49,6
NE	54	79	50,6	50,1
2015				
ANO	11	5	47,3	49,0
NE	63	46	50,9	50,9

* LMP = Last month prevalence = prevalence užívání v posledním měsíci

Studenti, kteří v posledním měsíci (v roce 2013) kouřili, častěji uváděli, že jejich chování (kouření) neovlivňuje postavení ve třídě. Nicméně 6 studentů uvedlo, že to jejich postavení ovlivňuje – například jedna ze studentek uvedla, že se díky kouření sblížila se svými novými spolužáky. I když je na první pohled zřejmé, že studenti toto spíš vnímali jako nepodstatné, co by mělo ovlivňovat jejich postavení ve třídě, vidíme, že Ti, co nekouřili, častěji uváděli, že je jejich postavení tímto chováním ovlivněno (12 studentů).

Celkem 8 studentů, kteří ve třetím ročníku uvedli, že je jejich postavení ovlivněné, si toto myslelo i v prvním ročníku.

V dotaznících z roku 2015 se objevovaly odpovědi, které odkazovaly na to, že kouření ovlivňuje postavení studentů, protože ti, co kouří, se baví pouze s kuřáky. Další příklady:

- „Přijde mi, že ten, kdo kouří, je víc oblíbený mezi spolužáky.“
- „Kdybych nekouřila, nekamarádila bych se se stejnými lidmi jako teď.“
- „Když jsem kouřila, bavili se se mnou jiní spolužáci, než teď.“
- „Kuřáky všichni obdivují, ale já teda v žádném případě, nemyslím si, že jsou lepší než já.“

Pro poslední výzkum také platí, že ti respondenti, kteří uvedli, že je jejich postavení ovlivněné, dosáhli nižších hodnocení sympatií a vlivu.

7.3.2 Užívání alkoholu

Pro demonstrování výsledků názorů studentů a porovnání změn opět uvádím tabulky, jako v případě kouření cigaret. Opět zde rozlišuji mezi těmi, co užili alkohol v posledním měsíci a mezi těmi, kteří alkohol v tuto dobu neužívali.

V obou letech platí téměř jednoznačný názor a to ten, že pití alkoholu **neovlivňuje** postavení studentů ve třídě (Tabulka 24). V případě alkoholu nejsou rozdíly v datech zjištěných v roce 2013 a 2015 nikterak výrazné. Avšak z těch studentů, kteří v roce 2013 uvedli, že je jejich postavení ovlivněné užíváním alkoholu, si z nich toto i v roce 2015 myslí pouze 1 student.

Tab. 24: Ovlivnění postavení ve třídě užíváním/neužíváním alkoholu – 2013

2013	LMP - alkohol		vliv T skór	sympatie T skór
ovlivňuje postavení	ne	ano	průměry	
ANO	2	6	45,4	55,9
NE	20	125	50,3	49,7
2015				
ovlivňuje postavení	ne	ano	průměry	
ANO	2	9	52,5	47,5
NE	18	113	49,8	50,2

Odpověď, která označuje možnost, že se studenti cítí být ovlivněni tím, zda pijí alkohol či ne, se častěji objevuje u těch, kteří alkohol v posledním měsíci užívali (6 studentů). Z těch, co alkohol neužili, jsou pouze 2 studenti, kteří se domnívají, že je jejich postavení ovlivněné. Nejčastějšími odpověďmi pro negování této otázky bylo následující:

- „Pokud to nepřehání – není důvod, nikdo to neřeší, naše třída to nerozděluje, respektujeme se, všichni jsme si rovni – není důvod dávat ty, co nepijí mimo partu.“
- „Je to má věc, že nechci pít alkohol, nesetkala jsem se s narážkami, třída to nerozděluje, jsme rozumní a nehledíme na to, jestli pijeme, ve třídě se o tom nebavíme“.

Opačný názor k tomuto tématu měla studentka DN31 ze třídy Gymnázium I, která uvedla, že je její postavení ve třídě ovlivněné neužíváním alkoholu. Uvedla, že kvůli alko-

holu se nezúčastní školního výletu se třídou, protože, jak uvádí: „... cílem výletu je se opít a za to mi to nestojí – a nejsem sama, skoro třetina třídy kvůli tomu nejede.“

- „ti, co do školy nepřijdou kvůli tomu, že se opili nebo pak přijdou s kocovinou, jsou středem pozornost“
- „spolužáci se vytahují, kdo toho kolik vypil o víkendu“

Průměry T-skór vlivu nejsou výrazně rozdílné, avšak ti, co si myslí, že je jejich postavení ovlivňováno, mají nižší T-skór vlivu, než druhá skupina studentů. V případě sympatií je tomu naopak.

Co se týče průměrných T-skórů vlivu a sympatií, je zde rozdíl mezi daty získanými z prvního a druhého výzkumu: v roce 2013 platilo, že ti, co uvedli, že je jejich postavení ovlivněno, měli ve skupině menší vliv. Nyní je to tak, že ti, co se cítí být ovlivněni, mají vliv větší. Vyšší průměrné T-skóry sympatií měli v roce 2013 ti jedinci, kteří označili odpověď „ano“ – v letošním výzkumu tomu bylo opačně (tzn., ti, co si myslí, že je jejich postavení ovlivněné alkoholem, mají nižší hodnoty T-skórů sympatií).

7.3.3 Užívání marihuany nebo hašiše

V obou letech se objevuje to, že ti, co si myslí, že je jejich postavení ovlivňováno, byli jedinci, kteří ji v posledním měsíci neužili (Tabulka 25).

Tab. 25: Ovlivnění postavení ve třídě užíváním/neužíváním marihuany – 2013 a 2015.

2013	LMP - marihuana		vliv T skór	sympatie T skór
ovlivňuje postavení	ne	ano	průměry	
ANO	15	3	48,0	50,6
NE	112	18	50,2	50,1
2015				
ANO	15	1	48,9	52,0
NE	112	11	50,4	49,9

Většinový názor respondentů, že užívání marihuany **neovlivňuje** postavení ve třídě, přetrval i do druhého výzkumu. Výsledky jsou zde velice podobné – tento názor má stále 6 studentů, zbylých 10 studentů tuto zkušenost nabylo nově.

Ti co uvedli možnost „ANO“, své tvrzení zdůvodňovali například takto:

- „Ti, co užívají, si myslí, že jsou machři.“
- „Ten, kdo ji užívá často, má odlišné názory.“

Větší rozdíl je pouze v případě porovnání průměrných hodnot sympatií. Z výsledků posledního výzkumu vyplývá, že Ti, kteří vnímají, že je jejich postavení ve třídě ovlivněno tím, zda užívají marihuanu, mají vyšší T skór sympatie, než Ti, co tento názor nesdílí.

Respondenti, kteří si myslí, že je jejich postavení ovlivněno, mají nepatrně nižší T-skór vlivu, než respondenti ve druhé skupině.

Závěrem této kapitoly shrnuji výše popsané výsledky: většina studentů si myslí, že jejich postavení ve třídě není ovlivněno tím, zda užívají nebo neužívají návykové látky. Uvádají, že návykové látky u nich ve třídě nejsou tím, podle čeho by se řídili v rozhodování o tom, kdo jim bude sympatický a kdo ne. Ovšem v celém souboru se vyskytují i ti studenti, kteří si myslí, že určitý postoj k návykovým látkám ovlivňuje jejich postavení a postavení jejich spolužáků ve třídě. Tito studenti jsou také často těmi, kdo danou látku v posledním měsíci neužili. Tyto odpovědi jsou především uváděné u ovlivnění kouřením cigaret a užívání marihuany.

8 Diskuze

Pro validitu obou výzkumů byla zásadní upřímnost respondentů. Ta mohla být ovlivněna nutností opatřit dotazníky jmény respondentů, což ve výzkumech nebývá zvykem a mohlo to mezi studenty vzbudit značnou nedůvěru. Rovněž mohli někteří studenti nabýt dojmu, zda výzkum není objedнан školou (toto usuzuji z toho, že v jedné třídě se mne studenti přímo zeptali, zda nejde o výzkum pro jejich školu) a mohli tak záměrně zkreslovat své odpovědi.

Pro vytvoření důvěry mezi mnou a studenty jsem se vždy snažila vysvětlit, pro jaký účel je tento výzkum prováděn a proč jsem si vybrala zrovna jejich školu a třídu. Dále jsem studentům sdělila, jakým způsobem s jejich daty budu zacházet a jak budou ve finální podobě změněny do anonymní formy. Po tomto důvodu jsem studentům nabídla možnost doptat se na nesrovnalosti či pochybnosti.

Pro kontrolu, zda studenti odpovídají upřímně, byla do dotazníku znovu zařazena lživá otázka, která zjišťovala zkušenost s látkou „Netalin“, která ve skutečnosti neexistuje. Na tuto otázku, stejně jako v prvním výzkumu, nikdo neodpověděl kladně. Rovněž bylo při vyhodnocování výsledků kontrolováno, zda si některé odpovědi z prvního výzkumu významně neodporují (především otázky zkoumající celoživotní prevalenci – pokud by studenti v prvním výzkumu uvedli, že již zkušenost s danou látkou mají a nyní toto negovali, bylo by na zvážení, jaký údaj je ve skutečnosti pravdivý). Avšak, až na dvě výjimky, ani tento rozpor nebyl v datech objeven. Zmínění dva studenti ovšem neodpověděli, že by látku nikdy neužili – na tuto otázku neodpověděli vůbec a dle dalších jejich odpovědí se lze domnívat, že tuto zkušenost měli. Podle mého názoru, zařazení kontrolní otázky, trpělivý přístup a vysvětlení průběhu výzkumu, včetně umožnění studentům se na cokoliv doptat, mohlo pomoci k vytvoření prostoru pro získání upřímných odpovědí.

Ve výzkumu, který proběhl v rámci bakalářské práce, jsem při uvažování o reliabilitě dat narazila na údaje o užívání léků na uklidnění bez předepsání lékařů. Jelikož bylo možné se domnívat, že studenti označovali i případy, kdy si vzali lék (běžně dostupný bez předepsání) na utišení bolesti hlavy. Pro tento výzkum bylo přijaté opatření ve smyslu pokusit se tuto otázku vysvětlit před zadáním dotazníků, aby bylo upřesněno, co je touto otázkou míněno. Jak vyplývá z výsledků, zkušenost s léky bez předepsání lékařem nyní uvedlo méně studentů, než tomu bylo v prvním výzkumu. Zkušenosti a reflektování výsledků získaných v prvním výzkumu, tak také mohly napomoci k získání validních a spolehlivých dat.

V předkládaných výsledcích bylo mým cílem prezentovat odpovědi na výzkumné otázky. Tyto otázky se zabývaly především tím, jaké změny a rozdíly nastaly v již zkoumaných třídách. V celém výzkumném souboru bylo zjištěno zvýšení celoživotní prevalence zkušenosti s kouřením cigaret, užíváním alkoholu (100% prevalence) a zkušeností s marihuanou. I když je celoživotní prevalence zkušeností s alkoholem 100% je nutné připomenout, že některým studentům stále není 18 let a většina prvních zkušeností se odehrála ještě před nástupem do prvního ročníku střední školy.

Nejvíce studentů s novou zkušeností kouření cigaret bylo ze tříd Zdravotní a Gymnázium I – jde tedy o třídy střední odborné školy (SOŠ) a gymnázia (G). V případě navýšení počtu denních kuřáků, šlo nejčastěji o studenty ze SOU.

U alkoholu byla zjištěna změna ve 30 denní prevalenci užívání alkoholu podle typu studované školy. V minulém výzkumu bylo zjištěno, že v posledních 30 dnech pilo alkohol nejvíce studentů ze SOŠ. Nyní je tato prevalence nejvyšší u studentů SOU a nejnižší u studentů Gymnázíí (shodný výsledek jako v roce 2013). V případě nejpočetnějších zkušeností s nadměrným pitím alkoholu (binge drinking) dosáhli prvenství studenti gymnázíí a nejméně zkušeností mají studenti SOU. Přičemž v posledním výzkumu užívali alkohol více rizikově studenti SOU a nejméně pak studenti SOŠ. Přitom vyšší studijní aspirace jsou brány jako protektivní faktor vůči jakémukoliv rizikovému chování, avšak i zde vidíme, že v případě binge drinking se studenti třetích ročníků na gymnáziích chovají rizikověji, než studenti odborných učilišť. Rozdíl, který vnímám mezi gymnázií a odbornými učilišti, je ten, že pro studenty odborného učiliště je třetí ročník posledním ročníkem ve škole a zároveň na těchto školách mají studenti povinnou praxi. Tento fakt mě vede k hypotéze, že tito jedinci se pomalu chystají na samostatný život, na rozdíl od gymnazistů a mnohdy si již hledají zaměstnání (například dva respondenti ze SOU v dotazníku naznačili, že již pracují) nebo jsou vázáni pracovištěm, kde vykonávají praxi k dodržování pravidel, která jim brání užívat návykové látky ve větší míře.

V případě marihuany došlo k nárůstu zkušeností s marihuanou v šesti třídách - výjimkou je pouze třída Cukrář, kde nikdo z dotázaných neuvedl novou zkušenost s touto látkou. V prvních ročnících měli nejvíce zkušeností studenti SOU, nejméně respondenti ze SOŠ. Za celý výzkumný soubor platí, že nejvíce zkušeností s konopnými látkami mají stále třídy SOU dohromady, nicméně je nyní spíše důležité rozlišovat jednotlivé třídy. Například ve třídě Gymnázium II má 69% studentů zkušenost s marihuanou, což je nejvíce, v porovnání s ostatními třídami i s druhým Gymnáziem. Dále to jsou obě třídy oboru Kučář (68%) a prevalence zbylých tříd se pohybuje od 37% - 50%. Nejméně zkušeností mají

studenti ve třídě Zdravotní (SOŠ). Stejně jako v roce 2013 není zcela jasné, čím mohou být způsobené uvedené rozdíly v jednotlivých třídách SOŠ a gymnázií, ve zkušenostech s marihuanou. Pokud se zaměříme na společné vlastnosti tříd s vyšší a nižší prevalencí, vidíme značnou podobnost v počtech žáků. Ve třídách, kde je celoživotní prevalence vyšší, je menší třídní kolektiv a naopak – toto například platí i v případě tříd SOU. Třída Cukrář, kde jen nejmenší kolektiv, však tvoří výjimku – nicméně zde je počet studentů natolik nízký již od prvního ročníku, že jej nelze srovnávat s ostatními kolektivy. Avšak v případě tříd Kuchař I a Kuchař II rovněž vidíme vyšší nárůst celoživotní prevalence užívání marihuany a jde zde zároveň o třídy, kde je menší počet žáků. Třída Kuchař II má již od prvního ročníku nižší počet studentů, než Kuchař I a rovněž zde byla vyšší prevalence užití marihuany, než právě v Případě třídy Kuchař I, kde bylo více než 20 studentů. Nyní mají obě třídy stejný počet jedinců a prevalence je v těchto třídách stejně vysoká.

Pro získání odpovědi na další výzkumnou otázku, jak se změnilo postavení studentů ve třídách, jsem pro každou třídu porovnávala 2 sociogramy – jeden vyobrazuje postavení studentů v prvním ročníku a druhý současnou situaci ze třetího ročníku. Z těchto sociogramů jsou zřejmé změny na pozicích hvězd tříd a v některých případech i izolovaných jedinců. V prvním ročníku měla většina studentů průměrné postavení – resp. průměrné hodnocení obliby. Nyní více studentů získalo kladná hodnocení sympatií a dosáhli tak lepšího postavení, než v prvním ročníku. Nově příchozí studenti, zdá se, se do kolektivu úspěšně zařadili. Většina z těchto nově příchozích má spíše průměrné, v některých případech mírně nadprůměrné hodnocení sympatií.

Popsané změny v postavení studentů mohou být, jak už bylo zmíněno v teoretické části diplomové práce, přirozeným vývojem třídy – kdy se jedinci během studia více poznávají či se na rozdíl od prvního ročníku začínají zaměřovat na odlišné způsoby chování, než na začátku studia a také si spíše vytvářejí vztahy k vrstevníkům (Hrabal, 2002). Rovněž tyto studenti za sebou mají i jiné společné zážitky, jako jsou například lyžařské kurzy nebo jiné školní výlety, které mohly zapříčinit vyšší míru vzájemnosti (Kalkusová & Vo máčko, 2014).

Pro zjištění významnosti souvislosti s mírou rizika zkušeností s návykovými látkami a současným postavením jedinců ve třídě, byla použita statistická analýza dat. Podle Pearsonovy korelace pro celý výzkumný soubor byla zjištěna pozitivní korelace získaných T-skórů vlivu a sympatie. Dále pro celý soubor platí, že míra rizika pozitivně koreluje se získaným vlivem. Toto platí i pro třídu Kuchař I. Ve třídě Kuchař II je statisticky významná negativní korelace míry rizika a T-skóru sympatie. V prvním ročníku byla významná i

korelace rizika a vlivu v případě třídy Zdravotní – v současném výzkumu se tato souvislost nejeví jako statisticky významná. Riziková jedinci zde ztrácí svůj předtím získaný vliv. I ze sociogramů zde vyplynula změna v postavení hvězd třídy i průměrných studentů. To znamená, že v této třídě došlo ke změnám hodnocení – především v hodnocení vlivných a nevlivných studentů v kolektivu. Rovněž bylo zjištěno, že průměrný vliv i sympatie jsou větší u studentů s vyšší mírou rizika (toto platí pro SOU – především pro třídu Cukrář, SOŠ – Zdravotní a obě třídy Gymnázia společně).

V případě zaměření se pouze na konkrétní návykové látky a souvislostmi se získaným vlivem nebo sympatiemi bylo zjištěno, že ve třídách Kuchař I a Stavební platí, že jedinci, kteří zde v posledním měsíci kouřili cigarety, jsou více vlivní. Ve třídě zdravotní naopak kouření souvisí se získanými sympatiemi. V případě alkoholu byl zjištěn významný vztah s vlivem u třídy Gymnázium I. Jedinci, kteří ve třídě Stavební užívali marihuanu v posledním měsíci, jsou ve třídě více oblíbení.

Poslední výzkumná otázka se zaměřuje na zjištění současného názoru samotných studentů – dle většiny z nich již od prvního ročníku přetrvává názor, že užívání vybraných látek neovlivňuje jejich postavení ve třídě. Jedinci, kteří mají opačný názor, jsou většinou ti, kteří v posledním měsíci neužívali konkrétní látky. Ve srovnání s prvním výzkumem se v tomto kontextu vyskytuje tato změna: ti, jež odpovídali kladně na otázku, zda alkohol ovlivňuje jejich postavení, mají oproti prvnímu ročníku, kdy byl tento vztah opačný, nižší hodnoty sympatií a vyšší hodnoty získaného vlivu. Je tedy možné, že tito studenti vnímají, že alkohol hraje velkou roli v tom, jak je ostatní spolužáci hodnotí. Je možné, že tím, že někdo ve vyšších ročnících neužívá alkohol, ho činí méně oblíbeným, protože dělá něco, s čím nemusí všichni zcela souhlasit nebo pro to nemají pochopení či se s nimi nestýká mimo školu. Vyšší průměrné hodnoty pro vliv mohou mít příčinu v tom, že tito žáci mohou být vlivnými a snažit se si svoji pozici v kolektivu získat v jiných oblastech. Zároveň se tak mohou snažit třídu ovlivnit, aby si ji naklonili směrem k sobě, aniž by museli návykové látky (alkohol) užívat.

Ze získaných výsledků a popsanych rozdílů vyplývá, že se třídy během své existence proměňují a vyvíjí se jak postavení studentů, tak i zkušenosti s návykovými látkami. Pokud se zaměříme na sociogramy, je v některých třídách patrné, že u oblíbenějších studentů došlo ke zvýšení míry rizika. Stejně tak jako u studentů, kteří měli dříve pouze průměrné hodnocení, jsou nyní ve vyšším riziku, avšak mají například větší vliv či sympatie. Stejně jako v předchozím výzkumu, se užívání návykových látek objevuje napříč všemi pozicemi studentů ve třídě. Není zcela jednoznačné, zda větší míra rizika či užívání konkrétních ná-

vykových látek souvisí s postavením studentů ve třídě. Avšak ze zjištěných výsledků statistické analýzy vyplývá, že v rámci všech typů středních škol míra rizika souvisí se získaným vlivem. Což znamená, že vlivní studenti patří mezi ty, kteří mají více zkušeností s návykovými látkami. Pokud srovnáme výsledky zjištěné v obou ročnících, zjistíme, že ve třetím ročníku nově souvisí míra rizika se získaným vlivem. O důležitosti vlivných lidí píše i Jeřábek⁹ (2003) a právě v případě zavádění některých inovací do skupiny lidí, jakou může být i školní třída, mohou vlivní lidé sehrát velice důležitou roli. Ve výsledcích této práce se souvislost vlivu a užívání návykových látek jeví jako podstatná.

Otázkou je, která z těchto skutečností ovlivňuje druhou. Zda zde mluvíme o souvislosti, kdy jedinci, kteří užívají návykové látky nebo s nimi mají větší zkušenosti, jsou také schopnější vybudovat si ve třídách pozici vlivných studentů. V tomto případě by spolužáci takovýchto jedinců nemuseli vědět, že zkušenosti s návykovými látkami mají. Také by tento vztah mohl být způsoben tím, že jedinci, kteří jsou ve třídách vnímáni jako vlivní, jsou podle ostatních takoví právě proto, že mohou ostatní ovlivňovat tím, že dávají najevo své kladné postoje k návykovým látkám a jiné spolužáky to může přesvědčit k experimentu či první zkušenosti. Ostatní to pak mohou vnímat tak, že mají na některé jejich spolužáky vliv. Dle mého názoru ani tito jedinci, kteří posuzují schopnost někoho být vlivný, nemusí vědět, že nějakou látku užívá - může pouze například vyzorovat, že se okolo něho tvoří parta kamarádů, která v tomto jedinci vidí někoho, kdo jim může nabídnout něco nového.

⁹ Viz kapitola 3.1.2 (teoretická část práce).

9 Závěr

Cílem této diplomové práce bylo uskutečnit prospektivní sociometrickou studii a následně popsat rozdíly, které nastaly v již zkoumaných třídách. Cílem původní práce bylo potvrdit předpoklady o souvislostech mezi postavením studentů ve třídě a užíváním některých návykových látek. Pro zjištění a popsání rozdílů byl výzkum proveden podle metodologie aplikované již v bakalářské práci. Původně byly do výzkumu zahrnuty návykové látky, které se ve výzkumech o užívání návykových látek objevují jako nejčastěji užívané věkovou skupinou 15 – 16 letých. Pro současný výzkum byly tyto látky ponechány proto, že užívání těchto návykových látek se nadále objevuje i v dospělé populaci (stejně jako u mladých dospělých, jež studenti třetích ročníku také jsou nebo se jimi postupně stávají). Výsledky výzkumů, které přinášejí informace o užívání těchto látek v těchto věkových skupinách, jsem popsala v teoretické části práce. Dále jsem zde popsala třídu jako sociální skupinu a jak se taková skupina může v čase vyvíjet. V závěru teoretické části jsem popsala sociometrii, která je pro tyto výzkumy klíčovou metodou, spolu s výzkumy, které se zabývají postavením studentů ve třídě a tím, co tyto vztahy pravděpodobně může ovlivňovat.

V praktické části byla popsána samotná metodologie z původního výzkumu a zároveň její aplikace do výzkumu současného. V této části práce je rovněž věnován prostor popisu metod zpracování dat, ošetření etických aspektů tohoto výzkumu a především výsledkům výzkumu.

V této studii bylo zjištěno, že subjektivní názor studentů na ovlivnění jejich postavení z důvodu užívání či neužívání konkrétních návykových látek, zůstává od prvního ročníku nezměněný. Na rozdíl od prvního výzkumu, byla nyní v některých třídách zjištěna korelace míry rizika se získaným vlivem. Tento vztah se v prvním ročníku nevyskytoval – v roce 2013 byl shledán jako statisticky významný pouze vztah vlivu a sympatií.

Na základě možného vývoje tříd a diskutovaných výsledků se lze domnívat, že ve zkoumaných třídách souvisí míra rizika a zkušeností s návykovými látkami se získaným vlivem. Nicméně nelze zcela jednoznačně určit, která z těchto skutečností je příčinou druhé a jak se navzájem mohou ovlivňovat. Abychom mohli zjistit a potvrdit příčiny a souvislosti tohoto fenoménu, bylo by vhodné vybrané třídy znovu prozkoumat. Tentokrát z pohledu postojů k návykovým látkám a zjištění, podle čeho studenti volí vlivné a oblíbené studenty. Tedy zjistit, co je tou hlavní hybnou silou třídy, podle které se vytváří a fungují interakce mezi studenty.

Rovněž v těchto dvou pracích byly zkoumané pouze stejné třídy. Myslím, že do budoucna by bylo vhodné aplikovat tento výzkum i na jiné školy a především z jiných krajů. Význam a přínos rozšířit výzkum i do jiných škol vidím v tom, že by tak existovala možnost porovnat trendy a výsledky v jiných školách. Dalo by se tak například zjistit, zda některé rozdíly v užívání a zkušenostech s návykovými látkami v rámci různých typů středních škol jsou stejné a zda existuje souvislost mezi zkušenostmi a studijními aspiracemi, Nebo se tento trend ve vyšších ročnících řídí něčím jiným.

Myslím si, že je vhodné nezaměřovat se pouze na první ročníky a v případě zkoumání souvislostí s užíváním návykových látek a postavení studentů provádět prospektivní studie a třídami se zabývat dlouhodobě. Protože až nyní se objevily statisticky významná zjištění, oproti výsledkům, které byly zjištěny v mé bakalářské práci a výzkumech Šafránkové (2010, 2012).

Rovněž se domnívám, že by bylo do budoucích výzkumů vhodné každou z těchto tříd detailněji popsat. Pro omezený rozsah diplomové práce nabylo možné zaměřit se na všechny změny u konkrétních jedinců – to znamená u každého jedince zjistit, co vše se od posledního výzkumu změnilo a zaměřit se i na sociometrická data v souvislosti všech těchto změn u celé třídy. A to konkrétně na to, jaká hodnocení kdo „vysílá“ a jaká hodnocení a od koho získávají. Právě v tomto vnímám limity tohoto výzkumu a myslím si, že díky důkladnému prozkoumání by mohlo být objeveno právě to, čím se jedinci ve třídách řídí a co ve skutečnosti ovlivňuje jejich vývoj a jaká je zde souvislost postavení s užíváním návykových látek.

Na základě získaných dat z bakalářské a diplomové práce se lze domnívat, že ve zkoumaných třídách souvisí míra rizika a zkušenost s návykovými látkami se získaným vlivem. Avšak je nutné mít na paměti, že tyto výsledky nejsou v žádném případě zobecnitelné, protože se jedná pouze o zkoumání vývoje sedmi konkrétních tříd, které mají specifické parametry (jako je například prestiž školy, velikost tříd či umístění ve stejném kraji). Dále pokládám za vhodné se při zkoumání možných souvislostí užívání návykových látek a postavení studentů ve třídách středních škol zaměřit i na to, jaký postoj mají studenti k návykovým látkám a jak se tento postoj mění v průběhu studia v souvislosti s postavením studentů ve třídě. A to z toho důvodu, že studenti v obou výzkumech často uváděli, že se při určování sympatií nerozhodují podle toho, zda něco jejich spolužáci něco užívají či ne, protože se řídí podle jiných hodnot.

10 Použitá literatura

- [1] **A Kluby ČR o.p.s.** (2011). *Mládež a návykové látky*. Brno: A Kluby ČR o.p.s. Notes: Výzkumná zpráva 2011. Bez ISBN
- [2] **A Kluby ČR o.p.s.** (2014). *Mládež a návykové látky*. Brno: A Kluby ČR o.p.s. Notes: Výzkumná zpráva 2014. Bez ISBN
- [3] **Auger, M. & Boucharlat, C.** (1995). *Učitel a problémový žák. Strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-907-0
- [4] **Belz, H., Siegrist, M.** (2001). *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení. Východiska, cvičení, metody a hry*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-399-4
- [5] **Běláčková, V., Nechanská, B., Chomynová, P., Horáková M.** (2012). *Celopopulační studie užívání návykových látek a postoje k němu v České republice v roce 2008*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-052-0
- [6] **Boroš, J.** (2001). *Základy sociálnej psychologie: pre študujúcich humánne, sociálne a ekonomické vedy*. Bratislava: Iris. ISBN 80-89018-20-3
- [7] **Breunig, M. C., O'Connell, T. S., Todd, S., Anderson, L., & Young, A.** (2010). *The impact of outdoor pursuits on college students' perceived sense of community*. Journal of Leisure Research, 42(4), 551-572.
- [8] **Broža, J.** (2008). *Děti a mladiství*. In Kalina et al.: *Základy klinické adiktologie* (s. 253 – 263). Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1411-0
- [9] **Cartwright, D., & Zander A.** (1960). *Group dynamics* In Nakonečný M. (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9

- [10] **Chomynová, P., Csémy, L., Grolmusová, L., Sadílek, P.** (2014). *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2011*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-101-5
- [11] **Cheung, C. K., & Tse, J. W. L.** (2010). *Popularity among peers as a condition for a child's risk of substance abuse*. Journal of Drug Issues, 40 (3), s. 577 – 608. ISSN 00220426
- [12] **Diego, M. A., Field, T. M., & Sanders, C. E.** (2003). *Academic performance, popularity, and depression predict adolescent substance use*. Adolescence, 38, s. 35 – 42.
- [13] **Disman, M.** (2007). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-0139-7
- [14] **Gillernová, I.** (1998). *Sociální psychologie školy*. In Výrost, J. & Slaměník, I.: Aplikovaná sociální psychologie I. (s. 259-297) Praha: Portál. ISBN 80-247-0042-5
- [15] **Hrabal, V.** (2002). *Pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0319-5
- [16] **Hrabal, V., st. & Helus, Z.** (1984). *Sociální psychologie pro učitele: Základní pojmy a pedagogické aplikace*. Praha: Karlova Univerzita v Praze. Bez ISBN
- [17] **Jankovský, J.** (2003). *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-329-6
- [18] **Jeřábek, H.** (2003). *Měření názorového vůdcovství v českých sociologických výzkumech*. In: Sociologický časopis Czech sociological review [online]. ISSN 2336-128x. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/9e9ef5d411d618da8e470cd68ff6e38ce043cf25_499_56jerab20.pdf

- [19] **Kalkusová, L., Vomáčko, L.** (2014). *Změna vnímané sociální koheze ve školních třídách po absolvování kursu aktivit v přírodě*. Česká kinantropologie 18 (1), 43-52.
- [20] **Kalman, M., Sigmund, E., Sigmundová, D., Hamřík, Z., Beneš, L.,...Csémy, L.** (2011). *Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků 2011*. Olomouc: Universita Palackého. ISBN 978-80-244-2986-1
- [21] **Kudrle, S.** (2003). *Úvod do bio-psycho-socio-spirituálního modelu závislosti*. In Kalina a kol.: *Drogy a drogové závislosti 1: mezioborový přístup*. (s. 91-95) Praha: Úřad vlády. ISBN 80-86734-05-6
- [22] **Legleye, S., Piontek, D., Kraus, L.** (2010). *Psychometric properties of the Cannabis Abuse Screening Test (CAST) in a French sample of adolescents*. *Drug and Alcohol Depend*, 2(3), 229 – 235. doi:10.1016/j.drugalcdep.2010.08.011
- [23] **Mareš, J.** (1998). *Sociální klima školní třídy. Přehledová studie*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR. ISBN 80-86856-27-5
- [24] **Miovský, M.** (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4
- [25] **Miovský, M. et al.** (2008). *Konopí a konopné drogy: Adiktologické kompendium*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-0865-2
- [26] **Mravčík, V., Chomynová, P., Grohmannová, K., Nečas, V., Grolmusová, L., Kiššová, L., Nechanská, B., Sopko, B., Fidesová, H., Vopravil, J., Jurystová, L.** (2014). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2013*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-109-1

- [27] **Nakonečný, M.** (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9
- [28] **Petrusek, M.** (1969). *Sociometrie: teorie, metoda, techniky*. Praha: Svoboda ISBN 25-055-69
- [29] **Prinstein, M. J., Choukas-Bradley, S. C., Helms, S. W., Brechwald, W. A., & Rancourt, D.** (2011). *High peer popularity longitudinally predicts adolescent health risk behavior, or does it?: An examination of linear and quadratic associations*. Journal of pediatric psychology, 36(9), 980-990.
- [30] **Rogers, E. M.** (2003). *Diffusion of innovations*. New York: The Free Press. ISBN 0-02-926650-5
- [31] **Šafránková, M.** (2010). *Prevalence užívání konopných drog 16letými studenty – vliv užívání konopných drog na sociální status studenta ve školní třídě*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí práce Mgr. Jaroslav Vacek.
- [32] **Šafránková, M.** (2012). *Souvislosti mezi užíváním konopných drog a postavením studenta ve třídě: porovnání různých typů středních škol*. Diplomová práce. Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Vacek. Praha: Univerzita Karlova
- [33] **Vágnerová, M.** (2001). *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-246-0181-8
- [34] **Vágnerová, M.** (2002). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-678-0
- [35] **Vopálková, I.** (2013): *Sociometrický status a užívání vybraných návykových látek u studentů prvních ročníků středních škol*. Bakalářská práce. Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Vacek. Praha: Univerzita Karlova

11 Přílohy

11.1 Příloha 1 – dotazník použitý pro účely výzkumu

DOTAZNÍK

Dobrý den, jmenuji se Iveta Vopálková a jsem studentka 2. ročníku magisterského studia adiktologie na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Chci Vás požádat o vyplnění dotazníku, který je součástí výzkumu v rámci mé diplomové práce. Účast na výzkumu je dobrovolná. Údaje Vámi vyplněné budou zpracovány zcela anonymně (jména budou převedena do kódů, dotazníky poté skartovány) a **nedostanou se do ruky nikomu jinému než mně. Tento dotazník není žádný test, a proto tu nejsou správné ani špatné odpovědi – jediné „správné“ odpovědi jsou ty, které jsou upřímné a pravdivé a které vystihují Vaše vlastní zkušenosti nebo pocity.**

U většiny otázek jsou odpovědi předznačené. Pokud mezi nimi nenajdete odpověď, která by vystihovala Váš názor nebo Vaše zkušenosti přesně, označte tu odpověď, která je významem nejbližší. Na otázky odpovídejte tak, že křížkem označíte příslušný rámeček nebo u otázek, které to vyžadují, vypište volnou odpověď.

Pokud budete mít nějaké dotazy nebo nejasnosti, určitě se neváhejte přihlásit. Přijdu k Vaší lavici a individuálně Vám vše vysvětlím.

Děkuji za Vaši ochotu.

JMÉNO A PŘÍJMENÍ: _____

VĚK : _____

- A. Ke každé následující otázce napište libovolný počet jmen a příjmení spolužáků z Vaší třídy, které nejlépe charakterizují následující otázky. Napište vždy alespoň jednoho spolužáka a nepiště sebe sama. Při hodnocení se rozhodujte sami, nedívejte se k sousedovi. Jednak byste jej tím ovlivňovali, jednak byste se sami mohli dát ovlivnit a tím by se znehodnotil Váš výsledek.**

1. Kdo podle Vás ve třídě patří mezi nejvlivnější studenty?

Vlivný je ten, jehož názory a chování se řídí ostatní - jak se říká: ostatní „na něj dají“. V tomto dotazu záleží jen na tom, je-li žák vlivný, nezáleží na tom, je-li jeho vliv „dobrý“ nebo „špatný“.

2. Kdo má podle Vás slabý nebo téměř žádný vliv?

3. Kdo Vám je ve třídě sympatický?

Sympatický je ten, kdo je příjemný, s kým se rádi stýkáme. Každý člověk má rád trochu jiné lidi, vzájemné domlouvání či opisování nemá proto žádný smysl.

4. Kdo Vám je ve třídě nesympatický?

B. Vyberte právě jednu odpověď nebo tam, kde to otázka požaduje, doplňte slovně:

a) Následující otázky se týkají kouření cigaret:

1. Kolikrát jsi kouřil/a cigarety za celý život?

nikdy	1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

Pokud jste zaškrtnuli odpověď NIKDY, pokračujte na otázku č.: 5.

2. Kolik let Vám bylo, když jste POPRVÉ zkusil/a kouřit první cigaretu?

9 let a méně	10 let	11 let	12 let	13 let	14 let	15 let	16 let	17 a více
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9

3. Z jakého důvodu jste poprvé vyzkoušel/a cigaretu?

☐ Chtěl/a jsem se dostat do nálady	1
☐ Nechtěl/a jsem stát mimo partu	2
☐ Neměl/a jsem co dělat	3
☐ Ze zvědavosti	4
☐ Chtěl/a jsem zapomenout na starosti	5
☐ Nevzpomínám si	6
☐ Z jiného důvodu (doplňte):.....	7

4. Jak často a kolik cigaret jste kouřil/a během POSLEDNÍCH 30 DNÍ?

☐ Nekouřil/a jsem	1
☐ Méně než 1 cigaretu za týden	2
☐ Kouřil/a, ale ne denně	3
☐ 1– 5 cigaret denně	4
☐ 6 – 10 cigaret denně	5
☐ 11 – 20 cigaret denně	6
☐ Více než 20 cigaret denně	7

5. Měl/a jste někdy možnost kouřit cigarety a přesto jste to neuděl/a?

☐ NE ☐ ANO

1

2

Pokud ANO, kolikrát v životě se Vám to stalo?

1x – 2x

3x – 5x

6x – 9x

10x – 19x

20x – 39x

40x a vícekrát

☐

☐

☐

☐

☐

☐

1

2

3

4

5

6

6. Máte ve třídě spolužáky, kteří kouří cigarety, když se sejdete mimo školu?

ANO ☐

NE ☐

1

2

7. Myslíte si, že kouření nebo nekouření cigaret ovlivňuje Vaše postavení ve třídě?

ANO ☐

NE ☐

1

2

Své tvrzení, prosím, odůvodněte:

.....
.....
.....
.....

b) *Následující otázky se týkají užívání alkoholu:*

8. Kolikrát za celý život jste pil/a alkohol?

nikdy

1x – 2x

3x – 5x

6x – 9x

10x – 19x

20x – 39x

40x a vícekrát

☐

☐

☐

☐

☐

☐

☐

1

2

3

4

5

6

7

Pokud jste zaškrtnli odpověď NIKDY, pokračujte na otázku č.: 14.

9. Kolik let Vám bylo, když jste POPRVÉ ochutnal/a alkohol?

9 let a méně

10 let

11 let

12 let

13 let

14 let

15 let

16 let

17 a více

☐

☐

☐

☐

☐

☐

☐

☐

☐

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10. Z jakého důvodu jste poprvé ochutnal/a alkohol?

☐ Chtěl/a jsem se dostat do nálady

1

☐ Nechtěl/a jsem stát mimo partu

2

☐ Neměl/a jsem co dělat

3

- ☐ Ze zvědavosti 4
- ☐ Chtěl/a jsem zapomenout na starosti 5
- ☐ Nevzpomínám si 6
- ☐ Z jiného důvodu (doplňte):..... 7

11. Jak často jste pil/a alkohol během POSLEDNÍCH 12 MĚSÍCŮ?

nikdy	1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

12. Jak často jste pil/a alkohol během POSLEDNÍCH 30 DNÍ?

nikdy	1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

13. Kolikrát (pokud vůbec) jste vypil/a pět nebo více sklenic alkoholu za sebou (to znamená při jedné příležitosti) (Sklenice alkoholu = sklenice vína (2 dcl) nebo 0,5 l piva nebo jednu skleničku (0,5dcl) destilátu („panák“)?

- ☐ Ani jednou 1
- ☐ Jednou 2
- ☐ Dvakrát 3
- ☐ Třikrát až pětkrát 4
- ☐ 6krát až 9krát 5
- ☐ 10krát a vícekrát 6

14. Měl/a jste někdy možnost ochutnat alkohol a přesto jste to neuděl/a?

- ☐ NE ☐ ANO
- 1 2

Pokud ANO, kolikrát v životě se Vám to stalo?

1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6

15. Máte ve třídě spolužáky, kteří pijí alkohol, když se sejdete mimo školu?

- ANO ☐ NE ☐
- 1 2

16. Myslíte si, že užívání nebo neužívání alkoholu ovlivňuje Vaše postavení ve třídě?

ANO ☐ NE ☐

1 2

Své tvrzení, prosím, odůvodněte:

.....

.....

.....

.....

c) Následující otázky se týkají MARIHUANY NEBO HAŠIŠE:

17. Kolikrát jsi užil/a marihuanu nebo hašiš za celý život?

nikdy	1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

Pokud jste zaškrtnli odpověď nikdy, pokračujte na otázku č.: 29.

18. V kolika letech poprvé jste užil/a marihuanu nebo hašiš?

9 let a méně	10 let	11 let	12 let	13 let	14 let	15 let	16 let	17 a více
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9

19. Z jakého důvodu jste poprvé vyzkoušel/a marihuanu nebo hašiš?

☐ Chtěl/a jsem se dostat do nálady	1
☐ Nechtěl/a jsem stát mimo partu	2
☐ Neměl/a jsem co dělat	3
☐ Ze zvědavosti	4
☐ Chtěl/a jsem zapomenout na starosti	5
☐ Nevzpomínám si	6
☐ Z jiného důvodu (doplňte):.....	7

Užil/a jste marihuanu nebo hašiš v POSLEDNÍM ROCE?

ANO ☐ NE ☐
1 2

Pokud jste zaškrtnli odpověď NE, pokračujte na otázku č.: 23.

20. Kolikrát jste užil/a marihuanu nebo hašiš v POSLEDNÍM ROCE?

1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6

21. Kolikrát jste užil/a marihuanu nebo hašiš v POSLEDNÍCH 30-TI DNECH?

1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6

22. Užil/a jste někdy marihuanu před polednem?

Nikdy	zřídka	čas od času	celkem často	velmi často
☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

23. Užil/a jste někdy marihuanu, když jste byl/a sám/sama?

Nikdy	zřídka	čas od času	celkem často	velmi často
☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

24. Měl/a jste někdy problémy s pamětí, když jste kouřil/a marihuanu?

Nikdy	zřídka	čas od času	celkem často	velmi často
☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

25. Řekli Vám někdy Vaši kamarádi nebo příbuzní, že byste měl/a omezit užívání marihuany?

Nikdy	zřídka	čas od času	celkem často	velmi často
☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

26. Zkoušel/a jste někdy omezit nebo ukončit užívání marihuany, ale bez úspěchu?

Nikdy	zřídka	čas od času	celkem často	velmi často
☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

27. Měl/a jste někdy nějaké problémy způsobené užíváním marihuany? (hádka, rvačka, nehoda, špatné výsledky ve škole, aj.)?

Nikdy	zřídka	čas od času	celkem často	velmi často
☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

28. Měl/a jste někdy možnost vyzkoušet marihuanu nebo hašiš a přesto jste to neuděl/a?

☐ NE ☐ ANO
1 2

Pokud ANO, kolikrát v životě se Vám to stalo?

1x – 2x	3x – 5x	6x – 9x	10x – 19x	20x – 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6

29. Máte ve třídě spolužáky, kteří užívají marihuana nebo hašiš, když se sejdete mimo školu?

ANO ☐ NE ☐
1 2

30. Myslíte si, že užívání nebo neužívání marihuany ovlivňuje Vaše postavení ve třídě?

ANO ☐ NE ☐
1 2

Své tvrzení, prosím, odůvodněte:

.....
.....
.....
.....

d) *Následující otázka se týká jiných drog:*

31. Kolikrát za svůj život (pokud vůbec) jste užil/a některou z následujících drog?

a) Léky na uklidnění, sedativa (bez doporučení lékaře):

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

b) Pervitin (amfetaminy):

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

c) LSD:

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

d) Crack:

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

e) Kokain:

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

f) Netalin:

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

g) Heroin:

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

h) Lysohlávky:

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

i) Drogy užívané injekčně (heroin, pervitin, aj.):

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

j) Alkohol spolu s léky:

Nikdy	1x - 2x	3x - 5x	6x - 9x	10x - 19x	20x - 39x	40x a vícekrát
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

Děkuji za Vaši spolupráci!

11.2 Příloha 2 – zjištěné rozdíly v riziku a T-skórech vlivu a sympatií

U studentů, kteří se účastnili prvního i druhého výzkumu, uvádím, zda a jaké změny v míře rizika, získaného vlivu a sympatie u nich nastaly. Hodnoty rozdílů znamenají, o kolik se snížily nebo zvýšily jednotlivé sledované hodnoty. Kladné číslo znamená nárůst hodnoty a záporné zmenšení. Záporné číslo u rizika (přesněji u rozdílu v získaném počtu bodů, podle kterých se určuje míra rizika), tedy znamená zmenšení míry rizika. Záporné hodnoty u rozdílu T-skórů vlivu a sympatie znamenají, o kolik se snížil vliv či oblíbenost jedinců ve třídě.

2015		Rozdíly v..		
třída	student	riziko	vliv	sympatie
Cukrář	D1	4		1
	D2	-3	-2	7
	D3	2	8	7
	D4	-3	-11	-10
	D5	1	-2	-7
	D6	4	-13	6
	D7	5	2	-10
	D9	-2	4	-14
	D11	1	2	6
	D12	2	-9	15
	H1	-1	-3	-6
Kuchař I	D1	8	20	-3
	D2	4	17	1
	D3	2	-5	-9
	D5	-1	9	-9
	D6	-1	4	-13
	D8	-15	3	-1
	D10	1	6	
	D11	-2	-5	10
	D12	2	-6	-4
	H1	0	8	-8
	H3	3	9	13
	H7	0	11	-1
	H9	-2	-51	10
	H10	0	-37	15
	H12	-2	-11	1
Kuchař II	D2	-3	-2	13
	D3	3	2	-9
	D4	5	2	6
	D5	2	-2	2

Kuchař II	D6	5	1	6
	D8	3	-3	12
	H1	2	-3	-13
	H2	-1	11	-5
	H5	3	7	-2
	H6	0	-9	2
	H7	-1	2	-6
	H8	0	-2	5
	H9	1	2	9
Stavební	D1	-1	-5	-17
	D2	4	4	2
	H1	3	-4	1
	H2	2	-4	-1
	H3	3	7	-3
	H4	1	-2	5
	H5	1	8	5
	H6	1		1
	H7	4	-5	-16
	H8	-3	-2	-2
	H9	-1	-10	-4
	H10	2	-1	2
	H11	-1	-1	4
	H12	0		-1
	H14	2	4	15
	H15	1	9	4
Zdravotní	D1	-3	-8	-3
	D2	1	-9	-1
	D3	2	-3	-15
	D4	-2	3	5
	D5	-2	10	-15
	D6	-2	-1	-5
	D7	2	-2	-9
	D8	-2	-2	-16
	D9	-1	4	-10
	D10	-1	-2	10
	D11	-3	-4	-2
	D12	6	-7	-6
	D13	4	-4	6
	D14	2	-11	-8
	D15	4	-1	-10
	D16	0	11	4
	D17	0	-9	-4
	D18	3	-7	-3
	D19	2	-12	1
	D20	1	6	24

Zdravotní	D23	-3	-2	3
	H1	-2	-4	-18
	H2	3	3	9
	H3	-1	1	2
	H4	-2	5	4
Gymnázium I	D1	3	1	9
	D2	1		-12
	D3	4	-3	-1
	D4	4	2	-3
	D5	2	-3	
	D6	2	-1	-7
	D7	3		-8
	D8	0		-13
	D9	0	1	6
	D10	0	5	3
	D11	1	1	3
	D12	-4		-2
	D13	5	26	3
	D14	0	14	
	D15	8	-6	-4
	D16	5	-7	-22
	D17	12	-2	6
	D18	-2	-4	-2
	D19	-1	-1	7
	D20	1	-6	-10
	D21	1	6	13
	D22	0	2	9
	D23	0	-3	15
	H1	-1	2	-6
	H2	-2	-2	-9
	H3	5	2	-10
	H4	-1	4	7
	H5	-2	9	3
	H6	3	-30	8
	H7	2		7
	H8	0	2	11
	H9	2	2	19
Gymnázium II	D1	1		
	D2	2		-4
	D3	0	-7	-20
	D4	-2	9	
	D5	1	3	3
	D6	0	3	-10
	D7	1		-8
	D8	0	-9	-8

Gymnázium II	D9	0	5	-1
	D10	1	-3	5
	D12	-2	-4	3
	D13	2	17	9
	D15	0	-6	-9
	H1	5	-6	9
	H2	9	-13	14

12 Seznam obrázků

Graf 1: Celoživotní prevalence užití návykových látek podle typu střední školy (Chomynová et al., 2014).	18
Graf 2: Celoživotní prevalence užití marihuany nebo hašiše – porovnání zkušeností v jednotlivých třídách po dvou letech.	45
Graf 3: Užití jiných návykových látek a výskyt některého z rizikového chování - porovnání 2013 (Vopálková) a 2015.....	47
Graf 4: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Cukrář - 2013	50
Graf 5: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Cukrář – 2015.....	50
Graf 6: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař I – 2013.....	53
Graf 7: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař I – 2015.....	53
Graf 8: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař II – 2013.....	56
Graf 9: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Kuchař II – 2015.....	56
Graf 10: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Stavební – 2013	59
Graf 11: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Stavební - 2015.....	59
Graf 12: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Zdravotní – 2013	62
Graf 13: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Zdravotní – 2015.	62
Graf 14: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium I. – 2013	65
Graf 15: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium I – 2015	65
Graf 16: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium II - 2013.....	68
Graf 17: Sociometrický status a rizikové chování ve třídě Gymnázium II - 2015.....	68

13 Seznam tabulek

Tab. 1:	Kouření cigaret (v %) – srovnání výsledků z r. 2011 (Chomynová et al., 2014) a 2013 (Vopálková, 2013)	14
Tab. 2:	Celoživotní prevalence a prevalence užití tabáku v posledních 30 dnech a frekvence užití tabáku u věkové skupiny 15-24let – v % (Běláčková et al., 2012	16
Tab. 3:	Prevalence užívání drog u mladých dospělých v roce 2013 (Mravčík et al., 2014)	17
Tab. 4:	Pět stupňů hodnocení v dotazníku SO-RA-D (Vopálková, 2013)	25
Tab. 5:	Změny v počtech žáků v jednotlivých třídách.	37
Tab. 6:	Denní kouření cigaret – srovnání změn	40
Tab. 7:	Silní kuřáci – současnost a porovnání s rokem 2013.....	41
Tab. 8:	Užití alkoholu v posledních 30 dnech – porovnání 2013 - 2015.....	42
Tab. 9:	Binge drinking – výsledky 2013 (Vopálková, 2013)	43
Tab. 10:	Binge drinking – výsledky 2015.....	43
Tab. 11:	Zkušenosti studentů s návykovými látkami	48
Tab. 12:	Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Cukrář	49
Tab. 13:	Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Kuchař I	52
Tab. 14:	Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Kuchař II.....	55
Tab. 15:	Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Stavební	58
Tab. 16:	Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Zdravotní.	61
Tab. 17:	Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Gymnázium I.	64
Tab. 18:	Přehled změn ve třídách – konkrétní studenti ve třídě Gymnázium II	67
Tab. 19:	Korelace získaných rizikových bodů a T-skórů vlivu a sympatie – 2015.	70
Tab. 20:	Statisticky významné korelace získaných rizikových bodů a T-skórů vlivu a sympatie v jednotlivých třídách - 2015.	70
Tab. 21:	Statistická významnost – míra rizika jednotlivce v souvislosti s vlivem a sympatiemi ve třídě - 2015	72
Tab. 22:	Sociometrické postavení studentů a užití konkrétní návykové látky v posledním měsíci – statistická významnost.....	74
Tab. 23:	Ovlivnění postavení ve třídě kouřením/nekouřením cigaret – 2013	75
Tab. 24:	Ovlivnění postavení ve třídě užíváním/neužíváním alkoholu – 2013	76
Tab. 25:	Ovlivnění postavení ve třídě užíváním/neužíváním marihuany – 2013 a 2015.....	77